รายงานผลการวิจัย

เรื่อง

การเปรียบเทียบยุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแบบมีส่วนร่วมของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ และศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

The Comparison of Promotion Strategies in Participative Sufficiency Economy Philosophy (SEP) of SEP Community Learning Center, Omkoi District, Chiang Mai Province and Mae Ra Wan Local Wisdom Network Center, Sam Ngao District, Tak Province

โดย

จิระพงค์ ไชยซาววงค์ และ จักรพงษ์ พวงงามชื่น

มหาวิทยาลัยแม่โจ้

2560

รหัสโครงการวิจัย มจ.1 – 59 – 044

รายงานผลการวิจัย

เรื่อง การเปรียบเทียบยุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแบบมีส่วนร่วมของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ และศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

The Comparison of Promotion Strategies in Participative Sufficiency Economy Philosophy (SEP) of SEP Community Learning Center, Omkoi District, Chiang Mai Province and Mae Ra Wan Local Wisdom Network Center, Sam Ngao District, Tak Province

ได้รับการจัดสรรงบประมาณวิจัย ประจำปี 2559
จำนวน 248,000 บาท

หัวหน้าโครงการ นายจิระพงค์ ไชยซาววงค์
ผู้ร่วมโครงการ นายจักรพงษ์ พวงงามชื่น

งานวิจัยเสร็จสิ้นสมบูรณ์

22 / 9 / 2560

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบยุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแบบมีส่วนร่วมของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ และศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน อำเภอสามเงา จังหวัดตาก (The Comparison of Promotion Strategies in Participative Sufficiency Economy Philosophy (SEP) of SEP Community Learning Center, Omkoi District, Chiang Mai Province and Mae Ra Wan Local Wisdom Network Center, Sam Kgao District, Tak Province) ได้สำเร็จลุล่วง โดยได้รับทุนอุดหนุนจากสำนักวิจัยและส่งเสริมวิชาการการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ประจำปีงบประมาณ 2559 คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างที่สละเวลาให้ข้อมูลที่สำคัญและเป็นประโยชน์ต่อการวิจัย รวมถึงเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ และเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน อำเภอสามเงา จังหวัดตาก ที่ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลและคำแนะนำในการเก็บรวบรวมสำหรับการวิจัยครั้งนี้

คณะผู้วิจัย

สารบัญ

		หน้า
สารบัญตาราง		ง
สารบัญภาพ		จ
บทคัดย่อ		ฉ
Abstract		ช
บทที่ 1	บทนำ	1
	ความสำคัญของปัญหา	1
	วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
	ขอบเขตของการวิจัย	4
	ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
	นิยามศัพท์	6
บทที่ 2	การตรวจเอกสาร	8
	แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา	8
	แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง	9
	แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม	14
	แนวแนวคิดการวิจัยยุทธศาสตร์การพัฒนาแบบมีส่วนร่วม	18
	ปัจจัยที่เอื้อต่อการพัฒนายุทธศาสตร์	24
	การพัฒนาเครือข่ายเพื่อการพัฒนาองค์กรชุมชน	28
	แนวคิดการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้	28
	แนวคิดการส่งเสริมการเกษตร	35
	การพัฒนาที่ยั่งยืน	39
	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	41
	กรอบแนวคิดในการวิจัย	43
บทที่ 3	วิธีการวิจัย	45
	สถานที่ดำเนินการวิจัย	45
	ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	45
	การเก็บรวบรวมข้อมูล	46

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล	47
วิธีดำเนินการวิจัย	47
การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล	48
บทที่ 4 ผลการวิจัย	49
ตอนที่ 1 ยุทธวิธีการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	50
ตอนที่ 2 ผลย้อนกลับสู่เกษตรกรและปัจจัยที่เอื้อต่อการส่งเสริม ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างมีส่วนร่วม	69
ตอนที่ 3 ยุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างมีส่วนร่วม	84
ตอนที่ 4 การเปรียบเทียบกระบวนการพัฒนายุทธศาสตร์และ ยุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างมีส่วนร่วม	103
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	109
สรุปผลการวิจัย	109
อภิปรายผล	115
ข้อเสนอแนะ	118
ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยต่อยอด	120
บรรณานุกรม	121
ภาคผนวก	125
ภาคผนวก ก ประเด็นในการถอดเรียนการดำเนินงาน ของศูนย์เครือข่าย ทั้ง 2 ศูนย์ฯ	126
ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์เกษตรกรผู้ที่ผ่านการอบรม จากศูนย์เครือข่าย ทั้ง 2 ศูนย์ฯ	128
ภาคผนวก ค แนวทางการวิเคราะห์ SWOT ของศูนย์เครือข่าย ทั้ง 2 ศูนย์ฯ	131
ภาคผนวก ง ศูนย์การส่งเสริมชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง เฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่	133
ภาคผนวก จ กิจกรรมของศูนย์การส่งเสริมชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง เฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่	135

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
ภาคผนวก ฉ ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน อำเภอสามเงา จังหวัดตาก	137
ภาคผนวก ช กิจกรรมที่ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน อำเภอสามเงา จังหวัดตาก	139

สารบัญตาราง

		หน้า
ตารางที่ 1	แสดงงบประมาณ ในการดำเนินงานของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวานปีงบประมาณ 2552-2554	55
ตารางที่ 2	เนื้อหาวิชาภาคบังคับและเนื้อหาวิชาของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน	60
ตารางที่ 3	ผลการนำความรู้หลังผ่านการอบรมแล้วไปปฏิบัติของเกษตรกรศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน อำเภอสามเงา จังหวัดตาก	73
ตารางที่ 4	ผลการนำความรู้หลังผ่านการอบรมแล้วไปปฏิบัติของเกษตรกรศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่	79
ตารางที่ 5	แสดงยุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน	93
ตารางที่ 6	แสดงยุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่	102
ตารางที่ 7	แสดงการเปรียบเทียบกระบวนการพัฒนายุทธศาสตร์อย่างมีส่วนร่วม	104
ตารางที่ 8	แสดงการเปรียบเทียบยุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	107

สารบัญภาพ

		หน้า
ภาพที่ 1	ความสัมพันธ์ระหว่างความแนบแน่นของสมาชิกกับพฤติกรรมที่แสดงออก	25
ภาพที่ 2	เครือข่ายที่มีองค์กรกลางโดยแต่ละองค์กรสมาชิกมีการติดต่อซึ่งกันและกันโดยองค์กรกลางเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก	27
ภาพที่ 3	แบบจำลองเพื่อความยั่งยืนซึ่งมีปัจจัยย่อยที่เกี่ยวข้องจำนวนมาก	40
ภาพที่ 4	กรอบแนวคิดในการวิจัย	44
ภาพที่ 5	แสดงแผนภูมิโครงสร้างคณะกรรมการศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน	53
ภาพที่ 6	ขั้นตอนการดูงานผ่านการกำหนด โดยศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน	58
ภาพที่ 7	แนวคิดของการพัฒนายุทธศาสตร์ของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมแม่ระวาน	90
ภาพที่ 8	กระบวนการการพัฒนายุทธศาสตร์ของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน	91
ภาพที่ 9	แนวคิดการพัฒนายุทธศาสตร์ส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่	100
ภาพที่ 10	กระบวนการการพัฒนายุทธศาสตร์ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่	101

การเปรียบเทียบยุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแบบมีส่วนร่วมของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ และศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

The Comparison of Promotion Strategies in Participative Sufficiency Economy Philosophy (SEP) of SEP Community Learning Center, Omkoi District, Chiang Mai Province and Mae Ra Wan Local Wisdom Network Center, Sam Ngao District, Tak Province

จิระพงค์ ไชยชาววงค์[1] และจักรพงษ์ พวงงามชื่น[2]

Jirapong Chaichawwong[1] and Jukkaphong Poungngamchuen[2]

[1]วิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ จังหวัดเชียงใหม่ 50290

[2]คณะผลิตกรรมการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้ จังหวัดเชียงใหม่ 50290

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษายุทธวิธีการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การวิเคราะห์ผลย้อนกลับสู่เกษตรกร ปัจจัยเอื้อต่อการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแบบมีส่วนร่วมของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ และศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน อำเภอสามเงา จังหวัดตาก และเปรียบเทียบกระบวนการพัฒนายุทธศาสตร์และยุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของ 2 ศูนย์ส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแบบมีส่วนร่วมของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ และศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน อำเภอสามเงา จังหวัดตาก ดำเนินการวิจัย 4 ขั้นตอน โดยใช้เทคนิคการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง 3 กลุ่มคือ เกษตรรวม 150 คน วิทยากร/ปราชญ์ชาวบ้าน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภาครัฐและเอกชน

รวม 11 คนด้วยการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม สนทนากลุ่มย่อย การจัดเวทีประชาคม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา และการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า ทั้งสองศูนย์ฯ มีกิจกรรมการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไม่แตกต่างกันในประเด็นการจัดการฝึกอบรมและการถ่ายทอดองค์ความรู้ ในขณะที่วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งศูนย์มีความแตกต่างกัน สำหรับผลย้อนกลับสู่เกษตรกรหลังจากเข้ารับการฝึกอบรมไม่แตกต่างกันทั้งสองศูนย์ แต่มีความแตกต่างกันในแนวคิดการพัฒนายุทธศาสตร์ ซึ่งส่งผลต่อประเด็นยุทธศาสตร์ที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงในจุดเน้น และเป้าประสงค์หลักของประเด็นยุทธศาสตร์

คำสำคัญ: ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ยุทธศาสตร์ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติ ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน

Abstract

This study aimed to explore the tactics of SEP promotion, analysis of feedback to the farmers after training, factors affecting SEP promotion including strategies development process and SEP promotion strategies of both SEP Community Learning Center and Local wisdom Network Center in Chiang Mai and Tak provinces. Four Phases of study were done with Participatory Action Research (PAR) technique. The sample were 3 groups of stakeholders: 150 of farmers, and 11 community philosophers, private and government sectors. Informal interview, participant observation and Not-participant observation, small group discussion, and community forum were deployed. Obtained data were analyzed by using descriptive statistics and content analysis. The study revealed that both community learning center and local wisdom network having similar SEP promotion activities in terms of training and body of knowledge teaching but differentiate in strategy objectives and focuses. Feedback to the farmers after training were the same but not in concept of strategies development which affecting strategies in terms of strategies focusing and goal.

Keywords: Sufficiency Economy Philosophy (SEP), Strategies, SEP Community Learning Center, and Local Wisdom Network Center

บทที่ 1
บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ที่ผ่านมาได้กำหนดขึ้นบนพื้นฐานของการเสริมสร้างทุนของประเทศทั้งทุนทางสังคม ทุนทางเศรษฐกิจและทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เกิดความเข้มแข็งอย่างต่อเนื่อง และน้อมอัญเชิญ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อมุ่งสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” จากแนวทางการพัฒนาดังกล่าวได้สร้างความสมดุลระหว่าง 3 ทุน เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้กับประชาชนชาวไทย อย่างไรก็ตาม เป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาก็คือ “คน” และในร่างแผนพัฒนาฉบับที่ 11 (2555-2559) ยังมีการน้อมนำเอาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นแนวทางการพัฒนาประเทศที่จะช่วยให้ประเทศมีภูมิคุ้มกันที่เข้มแข็งใน 4 ด้าน คือ 1) ภูมิคุ้มกันด้านวัตถุ 2) ภูมิคุ้มกันด้านสังคม ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน สถาบันสังคม ให้รู้รักสามัคคี เอื้อเฟื้อเกื้อกูลกัน เป็นเครือข่ายอย่างสร้างสรรค์ 3) ภูมิคุ้มกันด้านสิ่งแวดล้อม ทั้งที่บ้าน โรงเรียน ชุมชนเมือง-ชนบท และประเทศร่วมใส่ใจและสร้างความเข้มแข็งด้านสิ่งแวดล้อม และ 4) ภูมิคุ้มกันด้านวัฒนธรรม ผลกระทบทางด้านวัฒนธรรมจากโลกภายนอกและสังคมประเทศไทย ต้องสร้างวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เข้มแข็ง (สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554)

การพัฒนาในแผนพัฒนาฯ 11 จึงมุ่งสร้างภูมิคุ้มกันในมิติต่างๆ ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ โดยใช้แนวคิดและทิศทางการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ 10 พิจารณาสถานะของประเทศตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ละเอียดและเชื่อมโยงมากขึ้นทั้งทุนมนุษย์ ทุนสังคม และทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทุนทางกายภาพ ทุนทางการเงิน และทุนทางวัฒนธรรมที่จะเชื่อมโยงกับทุนอื่นๆ เพื่อการพัฒนาทางสังคมและการพัฒนาความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจ รวมทั้งการสร้างพันธมิตรการพัฒนาในประชาคมโลก โดยให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างและการนำทุนของประเทศที่มีศักยภาพและความได้เปรียบด้านอัตลักษณ์และคุณค่าของชาติให้เป็นฐานการพัฒนาที่มั่นคงและสมดุล ควบคู่ไปกับการเสริมสร้างธรรมาภิบาลและความสมานฉันท์ในทุกภาคส่วนและในทุกระดับ (สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554)

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้ดำเนินการพัฒนาเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ โดยยึดหลักปรัชญาทางเศรษฐกิจพอเพียงในปีงบประมาณ พ.ศ.2550 จนถึงปัจจุบัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้าง

ความรู้ ความเข้าใจ ในการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ ที่ยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเป็นเครื่องมือนำทางในการพัฒนาการเกษตร โดยการพัฒนาปรับเปลี่ยนแนวคิดและรูปแบบในการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ รวมทั้งสนับสนุนเกษตรกรให้มีความเข้าใจและนำแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางทำมาหากิน การประกอบอาชีพ ทั้งในระดับบุคคล ครัวเรือน และชุมชนเกษตรกร เพื่อให้เกิดการพัฒนาตามแนวทฤษฎีใหม่ทีเป็นขั้นตอน การดำเนินงานของโครงการดังกล่าวในปีงบประมาณ 2550 จนถึงปัจจุบัน ประกอบด้วยกิจกรรมการนำศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านที่มีความพร้อม และมีศักยภาพทั่วประเทศ เข้าร่วมดำเนินงานโดยทำหน้าที่เป็นศูนย์ฝึกอบรมความรู้ทางด้านเกษตรกร และฝึกปฏิบัติตามแนวทฤษฎีใหม่ โดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และเน้นการพึ่งพาตนเองให้เหมาะสมกับภูมินิเวศน์ และภูมิปัญญาในแต่ละชุมชนตลอดจนสนับสนุนการพัฒนาการกลุ่มเกษตรกรให้มีความเข้มแข็ง เพื่อสามารถดำเนินการผลิตการตลาด รวมทั้งการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมในชุมชนที่สอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น บนพื้นฐานกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม โดยการส่งเสริมและสนับสนุนองค์ความรู้ที่สำคัญ ในการพัฒนาตามแผนการดำเนินงานและความต้องการของกลุ่มเกษตรกร พร้อมกับการดำเนินงานสนับสนุน ให้เกิดเครือข่ายและเชื่อมโยงเครือข่ายกลุ่มอาชีพ เพื่อให้สามารถขยายกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยการประสานความร่วมมือ การจัดการด้านเงินทุน การผลิต การแปรรูป การตลาดและข้อมูลข่าวสาร (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2553)

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ ตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ 3 บ้านทุ่งจำเริง ตำบลอมก๋อย อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ เป็นศูนย์การเรียนรู้ อบรม ฝึกปฏิบัติในหลักสูตรต่างๆ มากมาย เช่น หลักสูตรการพัฒนาผู้นำชุมชนสู่การเปลี่ยนแปลงตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง หลักสูตรการเลี้ยงกุ้งด้วยเทคโนโลยีชีวภาพ หลักสูตรการกำจัดน้ำเสียและขยะด้วยเทคโนโลยีชีวภาพ เป็นต้น ตลอดจนเป็นศูนย์กลางรวบรวมข้อมูลข่าวสารความรู้ของชุมชนที่จะนำไปสู่การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้สำหรับประชาชน เป็นศูนย์ถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมที่มีเครือข่ายมากมาย เช่น ศูนย์เรียนรู้เกษตรอินทรีย์ทะเลแก้ว จังหวัดพิษณุโลก มูลนิธิกสิกรรมธรรมชาติ จังหวัดเพชรบูรณ์ ลำปาง ยโสธร ตลอดจนเครือข่ายภาคประชาชนในหลายจังหวัด ศูนย์ฯ มีความพร้อมในการจัดการฝึกอบรม มีฐานเรียนรู้ที่เหมาะสมตามกิจกรรม และแปลงศึกษาดูงานเพื่อการเรียนรู้ภายในชุมชน

การดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง จนถึงปัจจุบันได้มีการพัฒนาหลักสูตรการอบรมมาโดยตลอด และได้มีการจัดอบรมเกษตรกรพร้อมกับการศึกษาดูงานหลายรุ่น ตลอดจนต้อนรับคณะศึกษาดูงานจากต่างพื้นที่มากมายจนถึงปัจจุบัน

การศึกษาเพื่อพัฒนาในเรื่องความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจึงเป็นเรื่องสำคัญ เนื่องจากงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้สามารถสร้างการพัฒนาของศูนย์ฯ ได้ คณะผู้วิจัยและหัวหน้าศูนย์ รวมถึงหน่วยงานหลักต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานคณะกรรมการปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร (สปก.) จังหวัดเชียงใหม่ และลงความเห็นในการทำงานวิจัยเพื่อพัฒนาร่วมกันในลักษณะของการศึกษาผลย้อมกลับสู่เกษตรกรจากการพัฒนาในครั้งนี้ เพื่อนำมาพัฒนาเป็นยุทธศาสตร์การทำงานของศูนย์ อีกทั้งยังให้ความสำคัญกับกระบวนการกำหนดยุทธศาสตร์ ปัจจัยต่างๆ ที่เอื้อต่อการพัฒนายุทธศาสตร์ดังกล่าวเพื่อสามารถนำไปต่อยอดในการพัฒนาประเด็นอื่นๆ ต่อไปได้ หรือขยายผลเป็นรูปแบบการพัฒนายุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแบบมีส่วนร่วมกับพื้นที่อื่นๆ ต่อไปได้ในอนาคต

ในขณะที่ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน ตั้งอยู่ที่ ตำบลยกระบัตร อำเภอสามเงา จังหวัดตาก โดยเป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2551 มีหลักสูตรฝึกอบรม ได้แก่ การดำเนินชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง การจัดการพืชและสัตว์ ไร่นาสวนผสม การส่งเสริมการปลูกผักพื้นบ้าน การอนุรักษ์และปรับปรุงดิน การผลิตน้ำมันไบโอดีเซล การแปรรูปผลิตภัณฑ์การเกษตร และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ธรรมะเกษตรกับวิถีชีวิตเกษตรกร เป็นต้น นอกจากนี้ทางศูนย์ยังมีอาคารฝึกอบรมซึ่งรองรับผู้เข้ารับการฝึกอบรมประมาณ 50 คน มีที่พักแบบโฮมสเตย์ มีฐานการเรียนรู้ที่เหมาะสมตามกิจกรรม และแปลงศึกษาดูงานเพื่อการเรียนรู้ภายในชุมชน อีกทั้ง ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวานยังเป็นศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านเพียงแห่งเดียวในจังหวัดตาก ซึ่งได้รับการประเมินจากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์อยู่ในระดับดี

การศึกษาเปรียบเทียบยุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแบบมีส่วนร่วมของทั้งสองพื้นที่จึงเป็นเรื่องจำเป็น กล่าวคือ จะเป็นการศึกษาเปรียบเทียบของสองศูนย์ฯ ที่มีความแตกต่างกันในหลายมิติ แต่มีเป้าประสงค์ร่วมกัน โดยเป็นการศึกษาแบบคู่เทียบ (Benchmark) ที่ทำให้ทราบถึงจุดเด่น จุดด้อยของทั้งสองศูนย์ ตลอดจนประเด็นที่ได้จากการถอดบทเรียนและการศึกษาเปรียบเทียบการพัฒนายุทธศาสตร์ของทั้งสองศูนย์ ยังก่อให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมที่แท้จริงระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ตลอดจน ยังสนับสนุนการพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนายุทธศาสตร์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแบบมีส่วนร่วมที่เหมาะสมสำหรับพื้นที่อื่นๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบยุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแบบมีส่วนร่วมของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัด

เชียงใหม่ และศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน อำเภอสามเงา จังหวัดตาก ได้มีการวางกรอบการศึกษาไว้ตามวัตถุประสงค์ 3 ประการดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษายุทธวิธีการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ และศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

2. เพื่อวิเคราะห์ผลย้อนกลับสู่เกษตรกร และปัจจัยเอื้อต่อการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ และศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

3. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการพัฒนายุทธศาสตร์ และยุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างมีส่วนร่วมของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ และศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยประยุกต์รูปแบบการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) และการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เป็นระเบียบวิธีในการศึกษา เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ ผู้วิจัยจึงได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยได้ดังนี้

1. ด้านกระบวนการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเปรียบเทียบเพื่อพัฒนายุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแบบมีส่วนร่วม โดยแบ่งออกเป็น 3 ระยะคือ 1) การศึกษายุทธวิธีการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 2) การวิเคราะห์ผลย้อนกลับสู่เกษตรกรและปัจจัยที่เอื้อต่อการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และ 3) การศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการพัฒนายุทธศาสตร์ และยุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งเจริญ อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ และศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

2. ด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาถึงรายละเอียดเกี่ยวกับการเปรียบเทียบยุทธศาสตร์การส่งเสริมหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของ 2 ศูนย์การเรียนรู้ฯ ใน 3 ระยะ ดังนี้ 1) ศึกษาบริบททั่วไป และวิธีการ

ส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของทั้งสองศูนย์ฯ 2) ผลที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรหลังผ่านการฝึกอบรมจากศูนย์ฯ และปัจจัยที่เอื้อต่อการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของทั้งสองศูนย์ฯ และ 3) การศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการพัฒนายุทธศาสตร์ และยุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของทั้งสองศูนย์ฯ และปัจจัยต่างๆ ที่เอื้อต่อการพัฒนายุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

3. ด้านพื้นที่

การศึกษาครั้งนี้ จะดำเนินการศึกษาเฉพาะเขตบ้านทุ่งจำเริง หมู่ที่ 3 และกลุ่มตัวอย่างในเขตหมู่บ้านอื่นๆ ที่เคยเข้ารับการฝึกอบรมจากศูนย์ใน ตำบลอมก๋อย อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ และศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

4. ด้านเวลา

ระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลและพัฒนาอยู่ในระหว่างเดือนตุลาคม 2558- สิงหาคม 2560

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การวิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบยุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแบบมีส่วนร่วมของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ และศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน อำเภอสาวเงา จังหวัดตาก จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่บุคคล หน่วยงาน และองค์กรต่างๆ ดังนี้

เชิงนโยบาย

1. ผลจากการศึกษาครั้งนี้สามารถนำไปเป็นข้อมูลพื้นฐานให้หน่วยงานภาครัฐต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดรูปแบบหรือหรือยุทธศาสตร์ในการพัฒนาและส่งเสริมหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อการแก้ไขปัญหาในระดับรากหญ้าและในระดับชุมชนเมือง

2. หน่วยงานหรือศูนย์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการฝึกอบรมหลักสูตรเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สามารถนำยุทธศาสตร์ที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ ไปปรับใช้หรือกำหนดเป็นรูปแบบการส่งเสริมฯ ให้เหมาะสมกับพื้นที่หรือภูมิภาคนั้นๆ เพื่อให้เหมาะสมกับเงื่อนไขทางกายภาพ และชีวภาพได้

เชิงสังคม

1. ได้ทราบถึงยุทธวิธีการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง และศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

2. ได้ทราบถึงผลย้อนกลับสู่เกษตรกร และปัจจัยเอื้อต่างๆ ต่อการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง และศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

3. ได้ยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง และศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน อำเภอสามเงา จังหวัดตาก ที่มาจากการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ภาครัฐ และเอกชน

4. คณะกรรมการ ผู้บริหารศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง เกิดการพัฒนาแนวคิด วิธีคิดในการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่เกิดจากความร่วมมือและความต้องการของเกษตรกรอย่างแท้จริง

5. ได้หลักสูตรการฝึกอบรมด้านเศรษฐกิจพอเพียงที่เป็นของศูนย์ฯ และเป็นเอกลักษณ์เฉพาะซึ่งสามารถพัฒนาต่อยอดเป็นต้นแบบของหลักสูตรให้แก่ศูนย์ฯ อื่นๆ ทั่วไปได้

6. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่างๆ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล สำนักงานเกษตรอำเภอ และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาหลักสูตรและ กำหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนาด้านต่างๆ เพิ่มมากขึ้น อีกทั้งยังหันมาสนับสนุน และได้ข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับความต้องการของเกษตรกรเป็นข้อมูลพื้นฐานได้อีกด้วย

นิยามศัพท์

ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน หมายถึง องค์กรที่จัดตั้งขึ้นตามโครงการพัฒนาการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งบริหารโดยปราชญ์ชาวบ้านและคณะกรรมการมีหน้าที่หลักในการเป็นสถานที่ฝึกอบรมเกษตรกรเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้นจะเป็นแบบเกษตรกรสู่เกษตรกร ในการวิจัยครั้งนี้หมายถึงศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง องค์กรที่จัดตั้งขึ้นเพื่อจัดฝึกอบรมให้ความรู้ความเข้าใจในการดำเนินชีวิตตามวิถีชุมชน ในด้านต่างๆ โดยสอดแทรกหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไว้ในทุกหลักสูตร เพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้เรียนรู้และนำไปปฏิบัติใน

ชีวิตประจำวัน ในการวิจัยครั้งนี้หมายถึง ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติ บ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่

การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ขั้นตอนและวิธีการต่างๆ ในการจัดการถ่ายทอดองค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน หรือทีมวิทยากรที่ออกแบบจนสอดคล้องกับความต้องการของผู้เข้ารับการฝึกอบรมและถ่ายทอดให้กับผู้เข้ารับการอบรมจนสามารถนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ในการดำรงชีวิตได้ ของทั้ง 2 ศูนย์การเรียนรู้ฯ

ยุทธศาสตร์ หมายถึง สิ่งที่องค์กรทำเพื่อนำไปสู่ความสำเร็จโดยการวางแผนงานสู่การปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายภายใต้การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมที่เหมาะสม หรือการวิเคราะห์ศักยภาพ SWOT Analysis กล่าวคือ การวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรคในกรอบระยะเวลาที่ต้องการ และใช้วิธี TOWS Matrix ที่แสดงถึงโอกาสและอุปสรรคจากภายนอกที่สัมพันธ์กับจุดแข็งและจุดอ่อนภายใน โดยหาทางเลือกเพื่อเป็นแนวทางเพื่อประกอบการวางแผนในการใช้วิธีการ และทรัพยากรเพื่อให้บรรลุเป้าหายสูงสุด โดยในการวิจัยครั้งนี้หมายรวมถึงยุทธศาสตร์การส่งเสริมหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของทั้ง 2 ศูนย์การเรียนรู้ฯ

บทที่ 2
การตรวจเอกสาร

ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ทำการตรวจเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาสกัดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework of the Study) ซึ่งประกอบด้วยหัวข้อต่างๆ ที่สำคัญรวม 11 หัวข้อดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา
2. แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง
3. แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม
4. แนวคิดการวิจัยยุทธศาสตร์การพัฒนาแบบมีส่วนร่วม
5. ปัจจัยที่เอื้อต่อการพัฒนายุทธศาสตร์
6. การพัฒนาเครือข่ายเพื่อการพัฒนาองค์กรชุมชน
7. แนวคิดการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้
8. แนวคิดการส่งเสริมการเกษตร
9. การพัฒนาที่ยั่งยืน
10. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
11. กรอบแนวคิดในการวิจัย

1. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา

คำว่า “พัฒนา” เป็นคำที่ถูกนำไปใช้อย่างแพร่หลาย แต่อาจกล่าวได้ว่าเป็นคำที่มีความหมายหลากหลายและแตกต่างกันมากที่สุดคำหนึ่ง เนื่องจากการพัฒนาเป็นคำที่แผงไปด้วยค่านิยม (Value-add) และผูกพันกับวัฒนธรรม ดังนั้นจึงพบว่า ความหมายของการพัฒนานั้นขึ้นอยู่กับพื้นฐานของบุคคล สังคม วัฒนธรรม และกาลเวลา (สุโขทัยธรรมาธิราช, 2543: 8) ได้มีนักวิชาการทั้งในอดีตและปัจจุบันเป็นจำนวนมากได้ให้ความหมายของการพัฒนาที่แตกต่างกันออกไปเช่น

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2526) ให้ความหมายว่า การพัฒนาหมายถึงการกระทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่า

รัชนีกร เศรษโฐ (2528: 298) เสนอว่าการพัฒนา หมายถึงการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้ดีขึ้น หรือเพื่อจุดหมายปลายทางอันใดอันหนึ่งเสมอ ละไม่จำเป็นต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มุ่งแต่เฉพาะคุณภาพเท่านั้น

กฐิน ศรีมงคล (2542: 5) ได้ให้ความหมายของการพัฒนา ว่าหมายถึงการเปลี่ยนแปลงสถานะ คุณสมบัติอย่างเป็นระบบทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมตามช่วงระยะเวลาที่กำหนดไว้ ภายใต้สภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและระยะเวลาที่เอื้ออำนวย โดยมีแรงกระตุ้นจากภายนอก คือผู้พัฒนา และความร่วมมือร่วมใจของผู้รับการพัฒนา

Smakarn (1982: 115) เสนอว่าการพัฒนา หมายถึง ระกบวนการเปลี่ยนแปลงตามแผนทางสังคมและวัฒนา (a process of planned socio-cultural change)

Pierre Laplant (อ้างใน ธวัช ทันโตภาส, 2529: 15) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาโดยแบ่งออกเป็น 2 ประการดังนี้

1. การพัฒนาเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง (continuous process) หมายถึง สังคมจะมีการพัฒนาอยู่ตลอดเวลาไม่ว่าจะเป็นด้านใด ทั้งด้านปริมาณ คุณภาพ และสิ่งแวดล้อม

2. การพัฒนาเป็นระบบ (system) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมจะเกิดขึ้นในทิศทางที่ดีขึ้นอย่างเป็นระบบ โดยองค์ประกอบของแต่ละระบบจะมีความสัมพันธ์กัน

จากความหมายของการพัฒนาตามประเด็นดังกล่าวข้างต้น สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2546: 3) ได้สรุปถึงความหมายของการพัฒนาว่าหมายถึง การเปลี่ยนแปลงตามแผนหรือการเปลี่ยนแปลงที่มีการกำหนดทิศทาง (planned or directed change) หรือการเปลี่ยนแปลงที่ได้วางแผนไว้แน่นอนล่วงหน้า ซึ่งทิศทางที่กำหนดขึ้นนั้นถือได้ว่าเป็นการที่พึงปรารถนา กล่าวคือ การพัฒนามิได้เป็นเรื่องธรรมชาติ หากเป็นความพยายามของมนุษย์ที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยกำหนดทิศทางหรือรายละเอียดไว้ล่วงหน้าว่าจะพัฒนาอะไร พัฒนาอย่างไร ช้าเร็วอย่างไร ใครจะเป็นผู้พัฒนาและถูกพัฒนา เป็นต้น

2. แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง

จากกระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระราชทานแก่ผู้มาเฝ้าดูแลละอองพระบาท เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 23 ธันวาคม 2543 มีความตอนหนึ่งว่า “เศรษฐกิจพอเพียงแปลว่า Sufficiency Economy คำว่า Sufficiency Economy นี้ไม่มีในตำรา เศรษฐกิจจะมีได้อย่างไร เพราะว่าทฤษฎีใหม่ Sufficiency Economy นั้นไม่มีในตำราเพราะหมายความว่าเรามีความคิดใหม่และโดยที่ท่านผู้เชี่ยวชาญสนใจ ก็หมายความว่า เราสามารถที่จะไปปรับปรุง หรือไปใช้หลักการเพื่อที่จะให้เศรษฐกิจของประเทศและของโลกพัฒนาดีขึ้น” ซึ่ง “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอด นานกว่า 25 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทาง

เศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และการปฏิบัติของประชาชน ได้ในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนไปจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและการบริหารประเทศให้ดำเนินไปในสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาทางเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวเองให้ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผน และการดำเนินรุกทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีจิตสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้ความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรอบรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้าน วัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี (คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, 2547)

2.1 ความหมายของคำว่าเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง (Sufficient Economy) เป็นพระราชดำริขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ได้ทรงชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทย พระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ถือว่าเป็นมิติใหม่ทางความคิดด้านการพัฒนา รัฐบาลโดยหน่วยงานรัฐต่างๆ ของรัฐ เช่น กรมการพัฒนาชุมชน ได้ยึดถือเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ และการพัฒนาประเทศไทยในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 จะดำเนินยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงดังนี้

สุเมธ ตันติเวชกุล (2542) เลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา ได้สรุปความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงหรือระบบเศรษฐกิจที่พึ่งตนเองได้ว่า หมายถึง “ความสามารถของชุมชนเมือง รัฐ ประเทศหรือภูมิภาคหนึ่งๆ ในการผลิตสินค้าและบริการทุกชนิดเพื่อเลี้ยงสังคมนั้นๆ ได้พยายามหลีกเลี่ยงที่จะต้องพึ่งพาปัจจัยต่างๆ ที่เรามิได้เป็นเจ้าของ” และ “เศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคลนั้นๆ คือ ความสามารถในการดำรงชีวิตได้โดยไม่เดือดร้อน กำหนดความเป็นอยู่อย่างประมาณตนตามฐานะตามอัตภาพ และที่สำคัญไม่หลงใหลไปตามกระแสของวัตถุนิยม มีอิสรภาพ เสรีภาพ ไม่พันธนาการอยู่กับสิ่งใด”

วิทยา อธิปอนันต์ (2542) ได้สรุป ความหมายไว้ว่า ตามกระแสพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง เป้าหมายหรือปรัชญาการดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตของคนไทย ให้อยู่อย่างพอประมาณตน ทางสายกลาง มีความพอเพียงและพอดี โดยไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน สิ่งสำคัญต้องรู้จักพึ่งพาตนเองและทรัพยากรที่เรามีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์ ก่อนที่จะไปพึ่งพาคนอื่นหรือปัจจัยภายนอก หรือหมายถึง การที่อุ้มชูตนเองให้ได้ มีความพอเพียงกับตัวเอง ครอบครัว และชุมชน

ประเวศ วะสี (2542) ให้ความเห็นว่า เศรษฐกิจพอเพียงไม่ได้แปลว่า เกี่ยวข้องกับใคร ไม่ค้าขาย ไม่ผลิต ไม่ส่งออก ไม่ทำเศรษฐกิจมหภาค แต่หมายถึง การที่มนุษย์เรามีความพอเพียงในอย่างน้อย 7 ประการ ด้วยกัน ได้แก่

1) พอเพียงสำหรับทุกคน ทุกครอบครัว ไม่ใช่เศรษฐกิจแบบทอดทิ้งกัน

2) จิตใจพอเพียง ทำให้รักและเอื้ออาทรต่อผู้อื่นได้ คนที่ไม่พอจะรักคนไม่เป็นและทำลายมาก

3) สิ่งแวดล้อมพอเพียง ได้แก่ การรู้จักที่จะอนุรักษ์และเพิ่มพูนสิ่งแวดล้อมรอบๆตัว เอื้อเฟื้อประโยชน์ต่อการยังชีพ และทำมาหากินในชีวิตประจำวันได้ เช่น การเกษตรแบบผสมผสาน เป็นต้น

4) ชุมชนเข้มแข็งพอเพียง มีการเรียนรู้สิ่งต่างๆร่วมกัน สามารถปรับตัวต่อสถานการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นได้อย่างต่อเนื่อง

5) ปัญหาพอเพียง มีการเรียนรู้สิ่งต่างๆร่วมกัน สามารถปรับตัวต่อสถานการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นได้อย่างต่อเนื่อง

6) อยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมพอเพียง คือ การที่กลุ่มชนมีวิถีการดำเนินชีวิตที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและรากฐานทางวัฒนธรรมของตน ซึ่งดำเนินชีวิตภายใต้รูปแบบของการมีวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับตนนั้นจะไม่ก่อให้เกิดผลกระทบใดๆ ที่ร้ายแรงต่อคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของตน เนื่องจากสิ่งเหล่านี้ล้วนเอื้อประโยชน์ต่อครรลองชีวิตของตนทั้งสิ้น

7) มีความมั่นคงเพียงพอ ไม่ใช่วูบวาบเดี๋ยวจน เดี๋ยวรวย ซึ่งเมื่อทุกอย่างเกิดความพอเพียงก็จะเกิดความสมดุล คือ ความเป็นปกติและความยั่งยืน ซึ่งอาจจะเรียกในชื่ออื่นๆ ได้ เช่น เศรษฐกิจพื้นฐาน เศรษฐกิจสมดุล หรือเศรษฐกิจบูรณาการ เป็นต้น กล่าวได้ว่าปรัชญาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในทัศนะของ ประเวศ วะสี นอกจากเอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์ โดยอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในกระบวนการผลิตแล้ว ยังต้องครอบคลุมถึงแนวคิดด้านศีลธรรมและจิตใจไปพร้อมๆกัน ซึ่งกิจกรรมทางเศรษฐกิจพอเพียงมิได้หลากหลาย เช่น การทำเกษตรผสมผสาน ซึ่งสามารถพึ่งตนเองได้ รวมถึงน้ำซึ่งเป็นปัจจัยในการผลิตเป็นเกษตรที่ไม่ใช้สารเคมี

อภิชัย พันธเสน (2549) ได้กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นทั้งวิถีในการประกอบอาชีพ แต่ความลึกซึ้งของเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ที่การเป็นวิถีในการดำรงชีวิตที่จะนำไปสู่ชีวิตที่มีความทุกข์ลดน้อยลงหรืออีกนัยหนึ่งของชีวิตที่มีความสุขเพิ่มขึ้น ดังนั้นเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นทั้งวิธีและวิถีในการดำรงชีวิตในแง่ของการเป็นวิถีในการประกอบอาชีพ จุดเน้นของเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ที่การมีภูมิคุ้มกัน เนื่องจากการมีภูมิคุ้มกันที่ดีจะช่วยให้กิจกรรมสามารถดำรงอยู่ได้ในลักษณะไม่เสี่ยงมากจนเกินไป ทำให้ไม่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงที่ไม่อาจคาดเดาล่วงหน้าได้ หรือถ้าหากได้รับผลกระทบก็สามารถจะฟื้นตัวได้ในเวลารวดเร็วพอสมควร

2.2 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง (2554) สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้กล่าวถึงหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงว่ามีหลักพิจารณาอยู่ 5 ส่วน ดังนี้

1) กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ ควรจะเป็นโดย มีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัย และวิกฤต เพื่อความมั่นคง และความยั่งยืน ของการพัฒนา

2) คุณลักษณะ เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

3) ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะพร้อมๆกัน ดังนี้ ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไปโดยไม้เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่นการผลิตและการบริโภค ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผลโดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

4) เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนงาน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

5) แนวทางปฏิบัติและผลที่คาดว่าจะได้รับ จากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ประยุกต์ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกๆด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี

2.3 เศรษฐกิจพอเพียงกับทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ

คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง (2554) สำนักงานคณะอนุกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจพอเพียงและแนวทางปฏิบัติของทฤษฎีใหม่ ว่าเป็นแนวทางในการพัฒนาที่นำไปสู่ความสามารถในการพึ่งพาตนเอง ในระดับต่างๆ อย่างเป็นขั้นตอน โดยลดความเสี่ยงเกี่ยวกับความผันแปรของธรรมชาติ หรือการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยต่างๆ โดยอาศัยความพอประมาณและความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี มีความรู้ ความเพียรและความอดทน สติและปัญญา การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และความสามัคคี เศรษฐกิจพอเพียงมีความหมายกว้างกว่าทฤษฎีใหม่ในขณะที่ แนวทางพระราชดำริเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่หรือเกษตรทฤษฎีใหม่ ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาภาคเกษตรอย่างเป็นขั้นตอนนั้น เป็นตัวอย่างการใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงในทางปฏิบัติ ที่เป็นรูปธรรมเฉพาะในพื้นที่ที่เหมาะสม

ดังนั้น แนวทางการทำการเกษตรในลักษณะเศรษฐกิจพอเพียงให้พออยู่พอกิน โดยมุ่งเน้นหาข้าวปลาก่อนมุ่งเน้นหาเงินทอง หรือกล่าวได้ว่า ทำมาหากินก่อนทำมาค้าขาย พอสรุปแนวทางด้านการผลิตการเกษตร ได้ดังนี้

1) ส่งเสริมการทำไร่นาส่วนผสมและเกษตรผสมผสาน

2) ส่งเสริมการปลูกพืชผักสวนครัว ลดค่าใช้จ่าย

3) ส่งเสริมการทำปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก และใช้วัสดุเหลือใช้เป็นปัจจัยการผลิต (ปุ๋ย) เพื่อลดค่าใช้จ่ายและบำรุงดิน

4) ส่งเสริมการเพาะเห็ดฟาง จากวัสดุเหลือใช้ในไร่นา

5) ส่งเสริมการปลูกไม้ผลสวนหลังบ้าน และไม้ใช้สอยในครัวเรือน

6) ส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร ช่วยส่งเสริมสุขภาพอนามัย

7) การเลี้ยงปลาในร่องสวนในนาข้าวและแหล่งน้ำ เพื่อเป็นอาหาร และรายได้เสริม

8) การเลี้ยงไก่พื้นเมือง และไก่ไข่ ประมาณ 10-15 ตัวต่อครัวเรือน เพื่อเป็นอาหารในครัวเรือน โดยใช้เศษอาหาร รำ และปลายข้าวจากผลผลิตการทำนา ข้าวโพดเลี้ยงจากการปลูกพืชไร่เป็นต้น

9) การทำก๊าซชีวภาพจากมูลสัตว์

10) อื่นๆ ที่เน้นการพึ่งพาทรัพยากรและเทคโนโลยีของชุมชน

จากแนวคิดที่นักวิชาการหลายท่านได้ให้หลากหลายมุมมอง จะเห็นได้ว่าการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงหรือเศรษฐกิจสายกลาง เป็นการเชื่อมโยงทุกสิ่งเข้าด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมเชื่อมโยงกับความเป็นประชาสังคม ก่อให้เกิดความเข้มแข็งภายในชุมชนได้ ทำให้มองเห็นโดยภาพรวมได้ว่า การดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงนั้น สำคัญอยู่ที่ความพึงพอใจในสิ่งที่ตนเป็น พอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ ไม่ยึดติดกับวัตถุนิยมใดๆ สิ่งเหล่านี้ ล้วนแต่เป็นแนวทางที่เอื้อประโยชน์ และเหมาะสมต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนชาวไทย ซึ่งส่งผลให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและยืนยาวมั่นคงได้

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและการเกษตรแบบทฤษฎีใหม่นั้น เป็นการมุ่งเน้นที่จะพัฒนาความเป็นอยู่ของปวงชนชาวไทยหันกลับมาใช้วิถีชีวิตไทยจะทำให้ชาติบ้านเมืองและตัวเราหลุดพ้นจากความทุกข์และมีความสุข โดยมุ่งเน้นให้เกษตรกรเกิดความพอเพียงในการดำรงชีวิตโดยต้องการให้มีความพอดีในการกิน การใช้ การดำรงชีวิต ไม่ฟุ่มเฟือย และหลงไปตามกระแสนิยม ตลอดจนเกิดความเข้าใจในหลักเศรษฐกิจพอเพียง สามารถนำไปปฏิบัติเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีต่อสมาชิกในครอบครัวและชุมชน ซึ่งแนวคิดดังกล่าวกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียงจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจสามารถนำแนวคิดดังกล่าวมาประยุกต์ใช้กับวิถีชีวิตและขับเคลื่อนการดำเนินงานต่อไป

3. แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม

3.1 ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติแบบมีส่วนร่วม

สุภางค์ จันทวานิช (2531: 67) กล่าวไว้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการวิจัยที่นำแนวคิด 2 ประการมาผสมผสานกันคือการปฏิบัติการ (Action) ซึ่งหมายถึงกิจกรรมที่โครงการวิจัยจะต้องดำเนินการ และคำว่า การมีส่วนร่วม (Participation) อันเป็นการมีส่วนเกี่ยวข้องของทุกฝ่ายที่เข้าร่วมการวิจัย ในการวิเคราะห์สภาพปัญหาหรือสถานการณ์อันใดอันหนึ่ง แล้วร่วมในกระบวนการตัดสินใจและการดำเนินการจนกระทั่งสิ้นสุดการวิจัย

ขนิษฐา กาญจนสินนท์ (2536) ให้ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้ว่า หมายถึง การวิจัยที่พยายามศึกษาชุมชน โดยเน้นการวิเคราะห์ปัญหา ศึกษาหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา วางแผนและดำเนินการตามแผนในการแก้ไขปัญหา รวมทั้งการดำเนินการประเมินผลโดยที่ทุกขั้นตอนดังกล่าวสมาชิกชุมชนเข้าร่วมด้วย อันเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ได้พัฒนาตนเอง ในการทำงานพัฒนา

สุริยา วีรวงศ์ (2538: 9) กล่าวไว้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้นแตกต่างไปจากแนวคิดของการวิจัยแบบเดิมอยู่มาก แนวคิดในการวิจัยแบบเดิมนั้น หยั่งอยู่บนฐานของปรัชญาปฏิฐานนิยมเชิงตรรกะ (Philosophy of Logical Positivism) และพฤติกรรมศาสตร์ (Behavioralism) ซึ่งมีข้อกำหนดว่า นักวิจัยทุกคนจะต้องรักษาความเป็นกลาง (Neutrality) โดยแยกตัวเองโดยสิ้นเชิงออกจากสิ่งที่ศึกษาเพื่อให้มิให้เกิดอคติ (bias) ต่อการศึกษา อันจะทำให้ผลของการศึกษาเบี่ยงเบนและไม่น่าเชื่อถือ แต่การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้น เป็นการทำงานร่วมกันระหว่างนักวิจัยและนักพัฒนาหรือนักปฏิบัติการ (Practitioners) ตลอดกระบวนการศึกษาค้นคว้า

นิตยา เงินประเสริฐศรี (2544: 61-62) กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกลยุทธ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงการเดินทางไปสู่การพัฒนา (Journey of Development) โดยมีการเปลี่ยนแปลงจากสิ่งที่เป็นอยู่ไปสิ่งที่สามารถเป็นไปได้ ทั้งในระดับปัจเจกชนและระดับสังคม โดยหัวใจสำคัญของการเปลี่ยนแปลงอยู่ที่กระบวนการวิจัย ซึ่งในแนวทางความร่วมมือ (Collaborative Approach) ระหว่างนักวิจัยกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ทั้งนี้กระบวนการวิจัยจะต้องเป็นประชาธิปไตย ยุติธรรม มีอิสระ และส่งเสริมคุณค่าของชีวิต สะท้อนความคิดเห็นและความต้องการของตน ทรัพยากรที่มีอยู่ อุปสรรคและปัญหาที่ปรากฏอยู่ ตรวจสอบทางเลือกที่เป็นไปได้ และมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีจิตสำนึกไปสู่การเปลี่ยนแปลงใหม่

กล่าวโดยสรุป การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การร่วมกันดำเนินกระบวนการวิจัยโดยผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ ทั้งที่เป็นชาวบ้านและนักพัฒนา กับผู้วิจัยภายนอก เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสภาพความจริงของสังคมนั้น และเพื่อให้เห็นภาพแห่งคุณลักษณะสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่เด่นชัด

3.2 หลักการสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

โดยหลักการนั้น การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นระเบียบวิธีวิจัยของการวิจัยที่ประกอบไปด้วยกระบวนการค้นคว้าทางสังคม (Social Investigation) การให้การศึกษา (Education) และการกระทำหรือการปฏิบัติการ (Action) เพื่อที่จะให้กลุ่มผู้ถูกกดขี่หรือด้อยโอกาสในสังคมได้มีส่วนร่วมในการสร้างความรู้และทำความเข้าใจกับสภาพการณ์ที่ปรากฏอยู่ รวมทั้งเปิดพื้นที่ให้เรียนรู้และแก้ไขปัญหาร่วมกันระหว่างหลายฝ่าย อันเป็นการสร้างความรู้ให้กับสังคมได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไปในรายละเอียด พันธุ์ทิพย์ รามสูตร (2540: 30-35) อธิบายไว้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีหลักการสำคัญที่ให้ความเคารพต่อภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นตลอดจนระบบการสร้างความรู้ ซึ่งแตกต่างไปจากของนักวิชาการ โดยประกอบด้วย

1) ปรับปรุงความสามารถและพัฒนาศักยภาพของชาวบ้าน ด้วยการส่งเสริมยกระดับการศึกษาและพัฒนาความเชื่อมั่นให้เกิดการวิเคราะห์/สังเคราะห์สถานการณ์ปัญหาของเขาเอง ซึ่งเป็นการนำเอาศักยภาพเหล่านี้มาใช้ประโยชน์

2) ให้ความรู้ที่เหมาะสมแก่ชาวบ้าน ตลอดจนมีการนำไปใช้อย่างเหมาะสม

3) สนใจปริทัศน์ของชาวบ้าน โดย การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะช่วยเปิดเผยให้เห็นคำถามที่ตรงกับประเด็นปัญหา

4) การปลดปล่อยแนวความคิดเพื่อให้ชาวบ้านและคนยากจนด้อยโอกาสสามารถมองความคิดเห็นของตนเองได้อย่างเสรี มองสภาพการณ์และปัญหาของตนเอง วิเคราะห์วิจารณ์ ตรวจสอบสภาพข้อเท็จจริงต่างๆที่เกิดขึ้น

3.3 การมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย

การมีส่วนร่วม (Participation) เป็นวิธีการ (Means) สำคัญที่จัดว่าเป็นหัวใจสำคัญประการหนึ่ง และเป็นสาระสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม รูปแบบการมีส่วนร่วมนั้นเป็นสิทธิของประชาชนต่อการตัดสินใจนโยบายที่เกี่ยวกับการจัดสรร (Allocation) และการใช้ประโยชน์ (Utilization) ของทรัพยากรเพื่อการผลิต ซึ่งเป็นความจำเป็นที่ประชาชนต้องเข้าร่วมในการวางแผนเพื่อการกินดีอยู่ดี และสามารถตอบสนองต่อสิ่งที่เข้าถึงการพัฒนาให้คนจน ได้รับประโยชน์เพื่อการผลิต การบริการ และสิ่งอำนวยความสะดวกสาธารณะด้วย

มิติแรก ร่วมศึกษาและวิเคราะห์ปัญหา ซึ่งเป็นการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน วิเคราะห์ชุมชน ค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชนร่วมกัน และมีส่วนในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการด้วย เป็นการกระตุ้นให้ประชาชนได้เรียนรู้สภาพของชุมชน วิถีชีวิต สังคม ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมเพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการจัดทำและประกอบการพิจารณาวางแผนงานวิจัย

มิติที่สอง ร่วมวางแผน เป็นการวางแผนพัฒนาหลังจากได้ข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนแล้ว และนำข้อมูลมาวิเคราะห์หาปัญหา สาเหตุของปัญหาเรียบร้อยแล้ว ก็นำมาอภิปรายแสดงความคิดเห็นร่วมกันเพื่อกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ การกำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่จะใช้เพื่อการวิจัย

มิติที่สาม ร่วมดำเนินการ เป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินการพัฒนา หรือเป็นขั้นตอนปฏิบัติการตามแผนวิจัยที่ได้วางไว้ ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์ให้กับชุมชน โดยการสนับสนุนด้านเงินทุน วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน รวมทั้งการเข้าร่วมในการบริหารงาน การประสานขอความช่วยเหลือจากภายนอกในกรณีที่มีความจำเป็น

มิติที่สี่ ร่วมรับผลประโยชน์ โดยประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดการแจกจ่ายผลประโยชน์จากกิจกรรมการวิจัยในชุมชนในพื้นฐานที่เท่าเทียม เสมอภาคกัน

มิติที่ห้า เป็นการมีส่วนร่วมติดตามประเมินผลการดำเนินงานวิจัย และผลของการพัฒนาจากการดำเนินการไปแล้วว่าสำเร็จตามวัตถุประสงค์หรือไม่ มีปัญหาอุปสรรคและข้อจำกัดอย่างไร เพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นได้ทันที และนำข้อผิดพลาดไปเป็นบทเรียนในการดำเนินการต่อไป การเปิดให้ประชาชนหรือชาวบ้านที่เกี่ยวข้องได้มีโอกาสเข้าร่วมกระบวนการวิจัยนั้น นับได้ว่า เป็นคุณค่าโดยแท้ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบนี้ ซึ่งก่อให้เกิดรากฐานแห่งความยั่งยืนของการพัฒนา

ไพโรจน์ ชลารักษ์ (2549: 20-21) อธิบายไว้ว่า หากพิจารณาในรูปของกระบวนการวิจัย การมีส่วนร่วมของฝ่ายต่างๆ สามารถระบุได้ตามลำดับขั้นหรือกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมได้หลายขั้นตอน ซึ่งช่วยให้เห็นบทบาทหน้าที่ของผู้เข้าร่วมการวิจัยแต่ละฝ่ายได้อย่างชัดเจน และในทางปฏิบัติแล้ว กระบวนการวิจัยก็ต้องดำเนินไปโดยความร่วมมือกับทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องเป็นลำดับขั้นตอนตั้งแต่ต้นจนจบสิ้นกระบวนการดังต่อไปนี้

1) ขั้นตอนการศึกษาบริบท ในขั้นนี้ นักวิจัยจะทำการกำหนดพื้นที่หรืออาณาบริเวณที่จะทำการศึกษาวิจัยเพื่อทำประชาคม โดยมีนักพัฒนาประชาสัมพันธ์ชักชวนให้ชาวบ้านเข้าร่วม และชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมการวิจัย

2) ขั้นกำหนดปัญหา ในขั้นตอนนี้ นักวิจัยสรุปคำถามหรือปัญหา รวมทั้งอธิบายเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการแก้ไขปัญหาให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้เห็นภาพและเกิดความเข้าใจตรงกัน ส่วนนักพัฒนาทำความเข้าใจประเด็นปัญหาละมองถึงผลของการวิจัยได้อย่างชัดเจน และครอบคลุมส่วนที่เกี่ยวข้องอื่นๆ และชาวบ้านได้เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อให้ข้อมูล และแสดงความคิดเห็น/ความต้องการ ซึ่งโดยความเป็นจริงแล้ว การวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สอดคล้องกับสภาพจริงที่เกิดขึ้นหรือสอดคล้องกับความต้องการพัฒนาที่ประสงค์ได้นั้น ย่อมหลีกไม่พ้นการที่นักวิจัย จะต้องสร้างความสัมพันธ์อันดีกับประชาชนชุมชนท้องถิ่น รวมถึงการสร้างความตระหนักในบทบาทและความสำคัญของการมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย ขั้นตอนการกำหนดปัญหาร่วมกับชาวบ้านในชุมชน จึงเป็นเรื่องสำคัญที่ผู้วิจัยจะต้องดำเนินการให้เกิดผลอย่างแท้จริง ก่อนจะเริ่มดำเนินงานในขั้นตอนอื่น

3) ขั้นการวางแผนปฏิบัติงานวิจัย ในขั้นตอนนี้ นักวิจัยทำขั้นตอนการปฏิบัติงานวิจัยให้ชัดเจน รวมทั้งระบุด้วยว่าผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำวิจัยแต่ละฝ่ายจะมีส่วนร่วมอะไร และอย่างไร เมื่อใดบ้าง พร้อมทั้งแผนการปรับปรุงหรือปรับเปลี่ยนวิธีการวิจัยส่วนนักพัฒนาจะเข้าร่วมปฏิบัติการวิจัยโดยติดตามผลการดำเนินงานวิจัยทุกขั้นตอน และคอยตรวจสอบผลของการดำเนินงานว่ามีสิ่งใดผิดพลาด หรือไม่เป็นไปตามแผนหรือเป้าหมาย หรือมีสิ่งใดที่เกิดแทรกซ้อน

ขึ้นมาหรือไม่ โดยชาวบ้านนั้น จะเข้ามีส่วนร่วมลงมือในการปฏิบัติงานวิจัยตามแผน และตรวจสอบว่าพึงพอใจหรือไม่

4) ขั้นตอนการติดตาม ตรวจสอบและปรับปรุง รวมทั้งการแก้ไขระหว่างการปฏิบัติงานวิจัย ในขั้นตอนนี้ นักวิจัยที่ส่วนร่วมโดยการพิจารณาหาทางปรับปรุงแก้ไขการปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วมโดยอาศัยข้อมูลจากทุกฝ่าย แล้วนำมาทำการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมเพื่อให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมาย โดยนักพัฒนาจะเข้ามีส่วนร่วมหรือไม่ เป็นต้น และประชาชนหรือชาวบ้านจะเข้าร่วมด้วยการรับรู้ถึงการปรับเปลี่ยนการปฏิบัติงานตามที่นักวิจัยกำหนด รวมทั้งให้ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) ที่แสดงถึงความพึงพอใจและความสำเร็จของการดำเนินการวิจัย

5) ขั้นตอนการสรุปผลการวิจัย ในขั้นตอนนี้ นักวิจัยจะทำการสรุปผลการวิจัย และเรียบเรียงเป็นรายงานการวิจัยออกเผยแพร่ นักพัฒนามีส่วนร่วมด้วยการรับทราบและตรวจสอบประเมินผลการวิจัยว่าประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด มีปัญหาและอุปสรรคอย่างไรบ้าง โดยชาวบ้านเข้ามีส่วนร่วมด้วยการให้ข้อมูลย้อนกลับผลของการวิจัยว่าพึงพอใจและได้ผลตามที่คาดหวังไว้หรือไม่ และแสดงความคิดเห็นอื่นประกอบข้อมูลด้วยว่าเพราะเหตุใด

โดยสรุปแล้ว การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) นับเป็นการวิจัยเพื่อพัฒนาและแก้ไขปัญหาสังคมและชุมชนที่ได้รับความสนใจอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน โดยเป็นงานวิจัยที่เริ่มต้นจากชุมชน สนับสนุนให้ชาวบ้านหรือตัวแทนในชุมชนเป็นคนสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้กับตนเองและชุมชน โดยการศึกษาเรียนรู้หาข้อมูล การศึกษาวิเคราะห์ถึงปัญหา รวมทั้งการแก้ไขปัญหาที่กำลังประสบอยู่ โดยการร่วมกันวางแผน และกำหนดการดำเนินงานตามแผนหรือโครงการ พร้อมทั้งการปฏิบัติตามแผน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาได้ถูกต้องตรงตามความต้องการ และมีนักวิจัยภายนอก ทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยให้กระบวนการวิจัยบังเกิดผลสอดคล้องกับเป้าหมายอันนับได้ว่าการวิจัยได้ช่วยสร้างคุณลักษณะของการเรียนรู้แบบพหุภาคี พร้อมกับก่อให้เกิดผลพลอยได้ที่เป็นจิตสำนึกตระหนักในปัญหา หน้าที่และร่วมกันแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ส่งเสริมกิจกรรมกลุ่ม ทำงานร่วมกันทั้งแก้ปัญหา และพัฒนาอย่างต่อเนื่องยั่งยืนของชุมชน

4. แนวคิดการวิจัยยุทธศาสตร์การพัฒนาแบบมีส่วนร่วม

4.1 รูปแบบการวิจัยยุทธศาสตร์การพัฒนา

การบริหารงานที่จำเป็นต้องอาศัยการวางแผนยุทธศาสตร์ เพื่อหาแนวทางการใช้ความสามารถขององค์กรกับโอกาสและภาวะคุกคาม ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม

ภายนอกแผนยุทธศาสตร์จึงเป็นเครื่องมือขององค์การในการกำหนดแนวทางการบริหารงานให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมองค์การ

ในการพัฒนายุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวานนั้นสิ่งสำคัญที่จะทำให้สามารถจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม ความต้องการและบริบทของพื้นที่นั้น ได้ทำการวิจัยเพื่อจัดทำเป็นยุทธศาสตร์หรือแผนกลยุทธ์ โดยต้องมีการ กำหนดวิสัยทัศน์ ภารกิจ เป้าหมาย และวัตถุประสงค์ จึงขอเสนอ รายละเอียดในรูปแบบของการวิจัยเพื่อสร้างยุทธศาสตร์ ดังนี้

เฉลียว บุรีภักดี และคณะ (2545) ได้เสนอรูปแบบของการวิจัยเพื่อยุทธศาสตร์การพัฒนาได้เป็น 8 รูปแบบ โดยที่มี 5 แบบแรก เป็นการพัฒนาโดยตรง และ 3 แบบหลัง เป็นการพัฒนาโดยอ้อม หรือเรียกว่าเป็นการเสริมยุทธศาสตร์การพัฒนาทั้ง 8 รูปแบบมีดังนี้

รูปแบบที่ 1 การวิจัยตรวจสอบยุทธศาสตร์การพัฒนา

รูปแบบที่ 2 การวิจัยปรับปรุงยุทธศาสตร์การพัฒนา

รูปแบบที่ 3 การวิจัยถ่ายโอนยุทธศาสตร์การพัฒนา

รูปแบบที่ 4 การวิจัยปรับใช้ยุทธศาสตร์การพัฒนา

รูปแบบที่ 5 การวิจัยสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนา

รูปแบบที่ 6 การวิจัยวิเคราะห์หรือประเมินความต้องการ

รูปแบบที่ 7 การวิจัยเพื่อตรวจสอบหลักวิชาหรือทฤษฎี

รูปแบบที่ 8 การวิจัยวิเคราะห์หรือประเมินโครงการพัฒนา

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกใช้ รูปแบบที่ 5 การวิจัยสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนา ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินงานดังต่อไปนี้

เฉลียว บุรีภักดี และคณะ (2545) ได้กล่าวว่า วัตถุประสงค์ของการวิจัยรูปแบบนี้เพื่อสร้างยุทธศาสตร์ขึ้นมาใหม่ สำหรับใช้พัฒนาประเด็นปัญหา ซึ่งไม่สามารถนำเอายุทธศาสตร์ที่มีอยู่จากแหล่งอื่นมาถ่ายโอนมาได้ หรือนำมาปรับใช้ได้ การสร้างยุทธศาสตร์ใหม่ต้องอาศัยหลักวิชาการมาประกอบและเมื่อสร้างเสร็จก็ต้องทำการทดลองจนเป็นที่แน่ใจ ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินงานดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 การเลือกหน่วยงานท้องถิ่นที่มีปัญหาเชิงการพัฒนา คือระบุขอบเขต บริบททั่วไป

ขั้นที่ 2 การวิเคราะห์ปัญหาเชิงพัฒนา คือ การสำรวจ วิเคราะห์ปัญหา

ขั้นที่ 3 การระบุปัญหาเป้า คือ การเลือกประเด็นปัญหาขึ้นมา โดยเลือกตามลำดับความสำคัญ และอยู่ในวิสัยที่ผู้วิจัยจะแก้ได้ จนนำไปสู่การแก้ปัญหาท้องถิ่น ทำให้ปัญหาทุกข์ร้อนน้อยลง แม้ไม่หมดไป

ขั้นที่ 4 การสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนา ขั้นที่ 5 การทดลองยุทธศาสตร์ที่สร้างขึ้น

ขั้นที่ 5 การทดลองยุทธศาสตร์ที่สร้างขึ้น

4.2 เครื่องมือในการสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนา

สำหรับการวิจัยเรื่องยุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน ได้นำเครื่องมือในการสร้างยุทธศาสตร์ คือ SWOT Analysis และ TOWS Matrix Analysis ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

SWOT Analysis

ชัยยศ สันติวงษ์ และนิตยา เจรียงประเสริฐ (2546: 51) ได้กล่าวไว้ว่า SWOT Analysis เป็นเครื่องมือในการประเมินสถานการณ์ สำหรับองค์กร หรือโครงการ ซึ่งช่วยผู้บริหารกำหนด จุดแข็ง (Strengths) และจุดอ่อน (Weaknesses) จากสภาพแวดล้อมภายใน โอกาส (Opportunities) และอุปสรรค (Threats) จากสภาพแวดล้อมภายนอก ตลอดจนผลกระทบที่มีศักยภาพจากปัจจัยเหล่านี้ต่อการทำงานขององค์กร

เป็นตัวแบบของการประเมินจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค โดยมีกรอบแนวคิดว่าหากเป็นการพิจารณา เรื่องที่เกี่ยวข้องกับสภาพภายในองค์กร ก็จะเป็นเรื่องการระบุโอกาสและอุปสรรค

จุดแข็ง (Strengths) คือ ทรัพยากรที่องค์กรได้พัฒนาเป็นขีดความสามารถ และกระบวนการซึ่งนำมาใช้ และพัฒนาไปสู่ความได้เปรียบในการแข่งขันที่ยั่งยืน

จุดอ่อน (Weaknesses) คือ ทรัพยากรและความสามารถที่ยังขาดหรือไม่เพียงพอ ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อองค์กรที่พัฒนาความได้เปรียบในการแข่งขันที่ยั่งยืน

โอกาส (Opportunities) คือ แนวโน้มหรือการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นบวกหรือที่จะช่วยปรับปรุงการดำเนินงานขององค์กร

อุปสรรค (Threat) คือ แนวโน้มหรือการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นลบหรือที่จะคุกคามบั่นทอนการดำเนินงาน

TOWS Matrix Analysis

Thomas Wheelen and David (2002: 115) กล่าวไว้ว่า TOWS Matrix Analysis เป็นเมตริกซ์ที่แสดงถึงโอกาส และอุปสรรคจากภายนอกที่สัมพันธ์กับจุดแข็งและจุดอ่อนภายในบริษัท โดยมีทางเลือกของกลยุทธ์ ซึ่งเกิดจากการจับคู่ระหว่างปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน ดังนี้

กลยุทธ์ SO เป็นตำแหน่งหรือสถานการณ์ที่เป็นเป้าหมายของทุกบริษัทโดยบริษัทจะใช้กลยุทธ์จุดแข็งและข้อได้เปรียบจากโอกาส ถ้ามีจุดอ่อนก็จะพยายามแก้ไขเพื่อให้เปลี่ยนเป็นจุดแข็ง ถ้า

เผชิญอุปสรรคก็ต้องพยายามเปลี่ยนให้เป็นโอกาส ในกรณีนี้บริษัทจะใช้จุดแข็งที่มีเพื่อสร้างข้อได้เปรียบจากโอกาส

กลยุทธ์ WO เป็นสถานการณ์ที่ธุรกิจพยายามให้มีจุดอ่อนต่ำสุด และมีโอกาสสูงสุด ดังนั้นธุรกิจที่มีจุดอ่อนในบางกรณีจะต้องพยายามหาวิธีแก้ไข โดยการใช้ข้อได้เปรียบจากเทคโนโลยีหรือบุคลากรที่มีทักษะภายในการพัฒนาองค์กร ในกรณีนี้บริษัทจะพยายามแก้ไขจุดอ่อน และสร้างข้อได้เปรียบจากโอกาส

กลยุทธ์ ST เป็นสถานการณ์ที่ธุรกิจมีจุดแข็งและมีอุปสรรคจากสภาพแวดล้อมจากภายนอก เป้าหมายของบริษัท คือ พยายามให้มีจุดแข็งสูงสุด และมีอุปสรรคต่ำสุด ดังนั้นบริษัทอาจใช้จุดแข็งด้านเทคโนโลยี การเงิน การบริหารจัดการ หรือการตลาด เพื่อขจัดอุปสรรคจากคู่แข่งขัน ในกรณีนี้บริษัทจะใช้จุดแข็งเพื่อหลีกเลี่ยงหรือเอาชนะอุปสรรคให้ได้

กลยุทธ์ WT เป็นสถานการณ์ที่ธุรกิจมีจุดอ่อนและมีอุปสรรค โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างจุดแข็งและขจัดอุปสรรคให้ต่ำสุด โดยบริษัทอาจใช้วิธีการร่วมลงทุน การลดค่าใช้จ่าย การเลิกผลิตผลิตภัณฑ์ที่ไม่มีกำไร ในกรณีนี้บริษัทจะพยายามสร้างจุดแข็งและเอาชนะอุปสรรคให้ได้

4.3 รูปแบบของการมีส่วนร่วมในการวางแผน

ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์ (2543) ได้เสนอ รูปแบบการมีส่วนร่วมที่สำคัญคือ ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนได้ 3 วิธี

รูปแบบที่ 1 การมีส่วนร่วมโดยศึกษาจากนิทรรศการที่แสดงแก่ประชาชนทั่วไป หรือ การให้ข้อมูล

รูปแบบที่ 2 การมีส่วนร่วมในลักษณะการสำรวจ และรวบรวมข้อมูลข่าวสาร

รูปแบบที่ 3 การมีส่วนร่วมโดยเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหา และแผนงานโครงการที่เป็นทางเลือกต่อผู้มีอำนาจในการตัดสินใจ

นอกจากนี้ในกระบวนการวางแผนประชาชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมได้ ในทุกกระบวนการ เพื่อให้สามารถเลือกแนวทางในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาที่ดีที่สุด โดยประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมตั้งแต่ การสร้างเป้าหมาย การตรวจสอบเป้าหมายและการพัฒนาทางเลือก การเลือกเป้าหมายและแนวทางการพัฒนาที่ดีที่สุด การกำหนดแผน จัดทำ และอนุมัติแผน และการร่วมดำเนินการผลิตติดตาม ประเมินผล

4.4 การออกแบบสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของสาธารณชน

ในการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมและการที่จะประเมินเพื่อหาวิธีการที่เหมาะสม และการวางแผนส่งเสริมการมีส่วนร่วมนั้นขึ้นอยู่กับลักษณะของการตัดสินใจ บนพื้นฐานของข้อมูล

ตลอดจนความคาดหวังของสาธารณชนที่มีต่อกระบวนการหรือการพัฒนานั้น โดยทั่วไปภาพรวมของการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมอาจมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1) ประเมินความต้องการในการเข้าร่วม : ทำการรวบรวมและประเมินข้อมูลสาธารณะเบื้องต้น เพื่อแยกแยะผลกระทบต่อบุคคลหรือกลุ่มเบื้องต้น หาข้อมูลสภาพสังคมของชุมชนที่ถูกกระทบ ประเมินความต้องการของชุมชนในการเข้าร่วมในแผนงานโครงการต่างๆ และวิธีการมีส่วนร่วมที่เหมาะสม โดยอาจใช้วิธีการสำรวจข้อมูลหรือการปรึกษากับชุมชนในระยะแรก เช่น การประชุมร่วมกับชุมชน การนำเสนอข้อมูลกับผู้นำชุมชน หรือกระจายข่าวสารด้วยวิธีการต่างๆ จัดตั้งผู้ประสานงานระดับชุมชนเพื่อชี้แจงและสร้างความเข้าใจ การแสวงหาวิธีการมีส่วนร่วมที่ชุมชนเห็นด้วย เป็นต้น

2) จัดสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม : โดยมีขั้นตอนที่สำคัญ คือ

ขั้นตอนที่ 1 สร้างความเข้าใจร่วมกันในประเด็นต่างๆ ของการพัฒนาและการมีส่วนร่วม โดยมีการแยกแยะความสนใจ ความต้องการของบุคคลหรือกลุ่มในการมีส่วนร่วม

ขั้นตอนที่ 2 กำหนดเป้าหมายและสร้างแนวทางแก้ไขต่างๆ ที่อาจเป็นไปได้ร่วมกัน ประเมินแนวทางการพัฒนา ยืนยันแนวทางที่ถูกเลือก โดยวิธีการมีส่วนร่วมที่อาจจะเหมาะสม ดังนี้

2.1 การสัมภาษณ์และสำรวจ ใช้แบบสอบถามแบบมีโครงสร้างหรือไม่มีโครงสร้าง แล้วแต่กรณีเพื่อหาข้อมูลความคิดเห็นของสาธารณะหรือนำข้อมูลที่มีอยู่แล้วในชุมชน มาประกอบใช้ในการวางแผน

2.2 การอบรมเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม เป็นการเพิ่มประสิทธิภาพของการปรึกษาหารือ และวางแผนร่วมกันของผู้แทนกลุ่มต่างๆ ที่ได้ตกลงจะทำงานร่วมกัน ในการอบรมนี้เนื้อหาจะประกอบด้วยวิธีการต่างๆ ของการมีส่วนร่วม เช่น การวางแผนแบบมีส่วนร่วม (AIC) จะช่วยทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายต่างๆ ดีขึ้นด้วย ซึ่งอาจจะเป็นส่วนสำคัญที่จะนำไปสู่ผลสำเร็จของการแก้ไขปัญหา

2.3 การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นในประเด็นใดประเด็นหนึ่งโดยเฉพาะผลการสัมมนาจะนำไปสู่การกำหนดแนวทางปฏิบัติต่อไป การสัมมนาจะมีส่วนช่วยสนับสนุนกระบวนการแก้ปัญหา

2.4 ประชาวิจารณ์ (Hearing) การจัดประชาพิจารณ์เพื่อให้สาธารณชนและผู้สนใจได้แสดงความคิดเห็นประเด็นใดประเด็นหนึ่งโดยเฉพาะหรือทั้งโครงการ

3) กระบวนการนำไปปฏิบัติและติดตามผล : ติดตามการนำการตัดสินใจในแผนงานโครงการที่จะนำมาปฏิบัติ การดำเนินการร่วมกัน เครือข่ายความร่วมมือ การพัฒนาระบบในการทบทวนและปรับปรุงวิธีการส่วนร่วมที่อาจจะเหมาะสม

1. ประสานแผนงานและทรัพยากรของแต่ละองค์กรที่จะนำกิจกรรมไปปฏิบัติ
2. ตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษา (Advisory committee) ซึ่งทำหน้าที่ติดตามผล
3. ติดตั้งคณะกรรมการติดตามประเมินผลของชุมชน ท้องถิ่น
4. ประชุมร่วมกับชุมชนที่มีผู้แทนกลุ่มต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วม
5. ติดตามประเมินผลภายใต้การมีส่วนร่วม

ในกระบวนการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ความคาดหวังสูงสุด คือ จะทำอย่างไรให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในระดับอำนาจเป็นของประชาชน โดยมีส่วนแรก การพัฒนาที่ชุมชนหรือคนชุมชนต้องเข้าไปเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิด และมีผลต่อคุณภาพชีวิตโดยตรง ทั้งในเรื่องการทำงาน สุขภาพ เศรษฐกิจ การเมือง และการอยู่ร่วมกันในสังคมระดับชุมชน ประชาชนน่าจะไปมีส่วนร่วมในระดับของการตัดสินใจและเป็นผู้ลงมือกระทำ (Community Action) ส่วนกิจกรรมพัฒนาอื่นๆ ที่มีผลโดยอ้อมหรือกระทบต่อชุมชนในวงกว้างเป็นสังคมโดยรวม ประชาชนทุกคนอาจไม่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมได้ อาจมีการใช้อำนาจผ่านตัวแทนหรือมีกระบวนการเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เช่น การให้ข้อมูลและทางเลือกเพื่อการตัดสินใจ การจัดทำประชาพิจารณ์ ประชามติ หรือเข้าไปตรวจสอบ ภายใต้ระบบข้อมูลข่าวสาร กฎหมาย และเครือข่าความเป็นประชาคม หรือประชาสังคมโดยเน้น “การมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมและทั่วถึง” อย่างไรก็ตาม ความสำคัญที่ต้องย้ำคือ “กิจกรรมการพัฒนาที่มีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของบุคคลในชุมชนท้องถิ่น อำนาจการตัดสินใจควรอยู่ที่ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นนั้น”

ดังนั้น การที่ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมและรับผิดชอบในกิจกรรมสาธารณะที่มีผลต่อคุณภาพชีวิต ส่วนหนึ่งจะต้องจัดกระบวนการที่เหมาะสม เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมที่แท้จริง คือ อำนาจการตัดสินใจอยู่ที่ประชาชน (Genuine participation) และภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือหน่วยสนับสนุนปรับแนวคิดไปสู่การสนับสนุนขบวนการของประชาชน และพัฒนาความร่วมมือให้มีประสิทธิภาพ

จากแนวคิดดังกล่าว ผู้วิจัยได้นำหลักการวิจัยยุทธศาสตร์การพัฒนา โดยใช้กระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ในการพัฒนากลยุทธศาสตร์ส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์ฯ ซึ่งจากการศึกษาพอจะสรุปได้ว่าใน พัฒนายุทธศาสตร์นั้น มีขั้นตอนต่างๆ คือ 1) การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมของชุมชน 2) การกำหนดเป้าหมายของการพัฒนา และ 3) การกำหนดยุทธศาสตร์ ในแต่ละขั้นตอนได้เปิดโอกาสให้กลุ่มผู้ที่มีส่วนได้เสียเข้ามาร่วม โดยได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินการไว้ดังนี้

1) กำหนดข้อตกลงหรือแนวคิดเบื้องต้น โดยพิจารณาตามรูปแบบการดำเนินงานรวมถึงการพิจารณาบทบาทหน้าที่ ที่ต้องปฏิบัติ และค่านิยมของการดำเนินกิจกรรม ผลการดำเนินงานที่ผ่านมา

2) การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมด้วยเครื่องมือ SWOT Analysis

3) สรุปประเด็นการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม ด้วยเครื่องมือ TOWS Matrix Analysis

4) จัดทำร่างเป้าประสงค์การพัฒนา ได้แก่ วิสัยทัศน์ (Vision) พันธกิจ (Mission) และวัตถุประสงค์หลัก (Goal)

5) จัดทำร่างยุทธศาสตร์

6) การจัดเวทีวิพากษ์ รับฟังข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ การพิจารณาความเหมาะสมและสอดคล้อง

7) การจัดทำยุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์ฯ

8) เผยแพร่ยุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์ฯ

5. ปัจจัยที่เอื้อต่อการพัฒนายุทธศาสตร์

สำหรับปัจจัยต่างๆ ที่คาดว่าจะมีผลต่อความอย่างยั่งยืนของชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่ การศึกษาของสมาชิกในชุมชน ความแนบแน่นของสมาชิกในชุมชน การมีกิจกรรมกับกลุ่มหรือองค์กรอื่นๆ การได้รับข้อมูลข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชน ความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐ การพึ่งตนเองของชุมชน และการมีเครือข่ายองค์กรชุมชน โดยมีรายละเอียดดังนี้

5.1 การศึกษาของสมาชิกในชุมชน

ปัจจัยด้านความรู้ที่สำคัญได้แก่ การได้รับการศึกษา การได้รับข้อมูลข่าวสาร การได้รับการฝึกอบรมและประสบการณ์ในการบริหารจัดการองค์กรชุมชน องค์กรหรือหน่วยงานใดก็ตามถ้าสมาชิกกลุ่มมีความรู้สูง สมาชิกได้รับข้อมูลข่าวสารต่างๆ อยู่ตลอดเวลา จะทำให้สามารถทราบแนวทาง แก้ไขปัญหาและการป้องกันมิให้เกิดปัญหาในการดำเนินกิจกรรมมากกว่า เช่น การรู้จักนำเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่ทันสมัยมาใช้ในการบริหารจัดการองค์กรชุมชน ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการศึกษาของบุคคลนำไปสู่การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มหรือองค์กรชุมชน ที่มีประสิทธิภาพต่อไป

5.2 ความแนบแน่นของสมาชิกในชุมชน

กลุ่มหรือชุมชนใดๆ ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกที่มีความแตกต่างกันในคุณสมบัติหลายๆ ประการ แต่สามารถรวมกันเป็นกลุ่มที่มีความเข้มแข็งได้หากมีความสามัคคี ดังนั้นนอกเหนือจาก

ปัจจัยด้านความรู้ที่ได้กล่าวมาแล้ว ปัจจัยความสามัคคีหรือความแนบแน่นของสมาชิกชุมชนเป็นอีกหนึ่งปัจจัยสำคัญในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี (Stephen, W. 1978) แต่อย่างไรก็ตามความแนบแน่นของสมาชิก อาจพิจารณาได้จากการแบ่งงานกันทำเป็นอย่างดี การร่วมมือกันทำกิจกรรมต่างๆ การร่วมมือกันแก้ปัญหา การไม่ทะเลาะเบาะแว้งกัน เป็นต้น

แผนภาพที่ 1 โดย Stephen Wilson(1978) ได้แสดงให้เห็นว่าความแนบแน่นของสมาชิกกลุ่มหรือองค์กรต่อพฤติกรรมที่แสดงออกมาของกลุ่ม โดยอาศัยแนวคิดเดิมของ Homans, G. C. (1950) ที่ว่าความแนบแน่นของสมาชิกกลุ่ม (Cohesiveness) เป็นภาวะของจิตใจทางบวก ซึ่งส่งผลทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์กันของสมาชิกกลุ่ม ในระหว่างที่เกิดปฏิสัมพันธ์กันนี้กลุ่มของตนก็พยายามที่จะมีอิทธิพลเหนือกลุ่มอื่นๆ เหตุการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นเหมือนๆ กันไปในทิศทางเดียวกัน (Conformity) จนเกิดแบบแผนการปฏิบัติแบบเดียวกัน (Norms) และส่งผลต่อการปฏิบัติที่เหมือนๆ กันตามมา ผลจากการปฏิบัติที่เหมือนๆ กันนี้ส่งผลกลับไปยังความแนบแน่นของสมาชิกกลุ่มอีก คือ ทำให้กลุ่มเกิดความแนบแน่นมากขึ้น ดังนั้นจะเห็นได้ว่าความสามัคคีเป็นปึกแผ่นและความแนบแน่นของสมาชิกกลุ่ม เป็นปัจจัยหนึ่งที่จะส่งผลต่อบทบาทในการบริหารจัดการองค์กรชุมชนที่ดีต่อไป

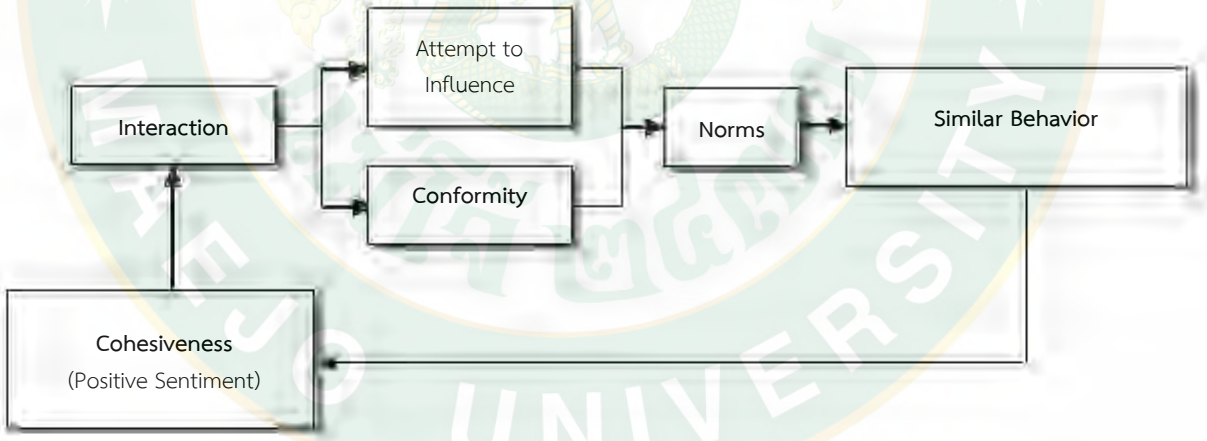

ภาพที่ 1 ความสัมพันธ์ระหว่างความแนบแน่นของสมาชิกกับพฤติกรรมที่แสดงออก
ที่มา : Stephen, W. (1978: 111)

5.3 การมีกิจกรรมกับกลุ่มหรือองค์กรอื่นๆ

องค์กรหรือกลุ่มใดๆ ก็ตามแม้ว่าจะทำกิจกรรมเพียงลำพัง กิจกรรมนั้นอาจไม่สำเร็จ หรือไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร เพราะกิจกรรมบางกิจกรรมมีขนาดใหญ่ซึ่งต้องการกำลังคนและอุปกรณ์มาก ทั้ง

ในด้านกำลังคนและอุปกรณ์ นอกจากนี้ความร่วมมือกันจะเป็นประโยชน์ทั้งสองฝ่าย เช่น ถ้าฝ่ายหนึ่งขาดกำลังคนแต่มีเครื่องมือและอุปกรณ์มาก ก็สามารถให้อีกกลุ่มที่มีคนมากแต่ขาดแคลนอุปกรณ์เครื่องมือ และยังช่วยลดปัญหาด้านงบประมาณในการจัดซื้อเพราะสามารถแลกเปลี่ยนกันได้

5.4 การได้รับข้อมูลข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชน

คมสัน หุตะแพทย์ (2535: 12) กล่าวว่า การสื่อสารเป็นกระบวนการและเครื่องมืออันสำคัญมากอันหนึ่ง ในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนในทุกสาขา การสื่อสารที่ดีย่อมทำให้งานพัฒนาชุมชนบรรลุผลได้อย่างรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ เพราะการสื่อสารเป็นวิธีการที่จะให้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ ก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจสร้างทัศนคติใหม่ๆ โน้มน้าวให้เกิดการเปลี่ยนพฤติกรรมต่างๆ อันจะนำไปสู่ปฏิบัติการในชุมชน เพื่อการแก้ไขปัญหา และพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านและชุมชนให้ดีขึ้น

5.5 ความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐ

องค์กรชุมชนโดยปกติไม่ได้รับการช่วยเหลือจากรัฐเท่าที่ควร ส่วนใหญ่ได้รับการช่วยเหลือจาก อ.บ.ต. หรือประชาชนในชุมชนเอง ทำให้การดำเนินกิจกรรมไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร เช่น เกิดความล่าช้า เกิดความเสียหายจากการขาดเครื่องมือหรืออุปกรณ์ในการประกอบธุรกิจ แต่ถ้าธุรกิจนั้นๆ ได้รับการช่วยเหลือ กิจกรรมต่างๆ ก็จะมีประสิทธิภาพมากขึ้น เช่น ในการปลูกพืชสมุนไพรของกลุ่มเยาวชนในหมู่บ้ายประเทศสหรัฐอเมริกาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1929-1942 ได้เพิ่มขึ้นมากเนื่องจากการได้รับการสนับสนุนจากหลายหน่วยงาน เช่น จาก Franklin Roosevelt's Civilian Conservation Corps. นักวิทยาศาสตร์ นักธุรกิจ และจากรัฐบาล ทั้งด้านการเงินและสิ่งของ ทำให้พืชสมุนไพรของสหรัฐอเมริกาปัจจุบันสมบูรณ์มากขึ้น (Elizabeth, C., 2001)

ดังนั้นการได้รับการสนับสนุนไม่ว่าจะเป็นเงิน สิ่งของ หรือวิทยาการความรู้ต่างๆ ย่อมส่งผลให้การดำเนินกิจกรรมขององค์กรชุมชนเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5.6 การพึ่งตนเองของชุมชน

การพึ่งตนเอง ในลักษณะปัจเจกบุคคล หมายถึง กิจกรรมทั้งหลายที่กระทำโดยปัจเจกบุคคลหรือครัวเรือน เพื่อบรรลุถึงหลักการพึ่งตนเองได้

ส่วนลักษณะกลุ่ม การพึ่งตนเอง หมายถึง กลุ่มที่มีการจัดระบบ เพื่อให้ประชาชนสามารถดำเนินการตอบสนองความต้องการของตนเอง (Self Fulfillment) ด้วยวิธีการช่วยเหลือตนเองโดยการร่วมมือของคนอื่นๆ ที่อยู่ในสถานการณ์เดียวกัน และมีอิสระในการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมาย

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2537: 95-101) ได้กล่าวถึง ปัจจัยที่ทำให้สามารถพึ่งตนเองได้ในชุมชน ประกอบด้วย 1) การพัฒนาจะต้องเป็นกลุ่ม มีการช่วยเหลือกันและกัน ต้องมีสมาชิกเข้าร่วมกิจกรรม

ที่จะทำมากพอ เรียกว่า ชุมชน คือ ชีวิตของหมู่บ้าน 2) ต้องมีจิตสำนึกการช่วยเหลือซึ่งกันและกันทั้งในระดับผู้นำชาวบ้านและชาวบ้านทุกคนมีเอกลักษณ์อิสรภาพ สามารถกำหนดชะตากรรมของชุมชน โดยการกำหนดเป้าหมายของการกระทำเป็นแผนชุมชน 3) จิตสำนึกต้องมีการถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นหนุ่มสาวของหมู่บ้าน (Organic Intellectual) 4) ต้องมีการรวมกันในรูปสหพันธ์ คือ พัฒนาให้เป็นเขตและก่อให้เกิดเครือข่ายของหมู่บ้าน ติดต่อกับภายนอกสหพันธ์ 5) การประสานวัฒนธรรม กิจกรรมของชาวบ้านควรประสานกับกลุ่มอื่นๆ ในสังคม 6) ชุมชนควรมีความสัมพันธ์ที่เหมาะสมกับสภาวะแวดล้อมธรรมชาติ การพึ่งตนเองของชุมชนควรเป็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประโยชน์สูงสุด ไม่เกิดมลพิษ และมีการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สำหรับการวิจัยครั้งนี้การพึ่งพาตนเองอาจเป็นการใช้ทรัพยากรในชุมชน เช่น สมุนไพรมาทำการสปาและรักษาอาการเจ็บป่วย

5.7 การมีเครือข่ายองค์กรชุมชน

เอกกมล อ่อนศรี (2544) กล่าวถึงเครือข่ายชุมชนว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการประสานงานบุคคล กลุ่มคนหรือองค์กรที่สมัครใจแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลระหว่างกัน หรือทำกิจกรรมร่วมกันอย่างมีระยะเวลายาวนานพอสมควรที่สามารถที่จะช่วยเหลือในยามมีปัญหา โดยมีการจัดรูปหรือจัดระเบียบโครงสร้างที่คนหรือองค์กรสมาชิกยังคงมีความเป็นอิสระ และการเป็นสมาชิกเครือข่ายไม่มีผลกระทบต่อความเป็นอิสระหรือความเป็นตัวของตนเองของคนหรือองค์กรนั้น โดยเครือข่ายเป็นการเชื่อมโยงที่อาจเป็นรูปของการรวมตัวแบบหลวมๆ เฉพาะกิจตามความจำเป็น หรืออาจอยู่ในรูปของการจัดองค์กรที่เป็นโครงสร้างความสัมพันธ์อย่างชัดเจน เครือข่ายความร่วมมือเป็นไปได้ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล องค์กร และสถาบัน อาจมีขอบข่ายและขนาดตั้งแต่เล็กๆ ภายในชุมชน ไปจนถึงระดับจังหวัด ภูมิภาค ประเทศและระหว่างประเทศ

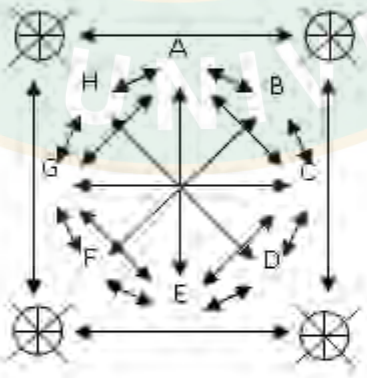

ภาพที่ 2 เครือข่ายที่มีองค์กรกลางโดยแต่ละองค์กรสมาชิกมีการติดต่อซึ่งกันและกันโดยองค์กรกลางเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก

ที่มา : เอกกมล อ่อนศรี (2544)

การมีเครือข่ายชุมชนได้กล่าวไว้ในตอนต้นแล้วว่าหมู่บ้านหรือชุมชนใด มีเครือข่ายในการทำกิจกรรมกับองค์กรหรือหน่วยงานอื่นๆ จะมีแนวโน้มที่ทำให้หมู่บ้านหรือชุมชนนั้นเข้มแข็งมากขึ้น

6. การพัฒนาเครือข่ายเพื่อการพัฒนาองค์กรชุมชน

ด้วยลักษณะพื้นฐานขององค์กรชุมชน ที่เป็นการผสมผสานขององค์ความรู้หลากหลาย เพื่อความเที่ยงตรงในการบำบัด และพัฒนากระบวนการต่างๆให้มีความก้าวหน้า ประชากรส่วนใหญ่เข้าถึงได้ ทำให้องค์กรชุมชนต้องประสานงานผ่านเครือข่ายต่างๆ ดังนี้

1. เครือข่ายทางด้านวิชาการ สถาบันการศึกษาควรมีบทบาทอย่างยิ่งในการสร้าง การกลั่นกรอง การจัดหามาตรฐาน และการเผยแพร่องค์ความรู้ทั้งหมดที่ใช้ในการอนุรักษ์

2. เครือข่ายระหว่างองค์กรชุมชน ในช่วงเวลาที่มีการปรับเปลี่ยนสูงผู้ประกอบการต้องการความคิดเห็น ผู้เข้าใจปัญหา การหาทางออก หลายเรื่องวางใจบุคลากรในหน่วยงานของรัฐด้วยเหตุผลหลายอย่าง การสร้างเครือข่ายระหว่างองค์กรชุมชนเดียวกันหรือสัมพันธ์กันนับเป็นความจำเป็น

3. เครือข่ายระหว่างองค์กรชุมชน ประชาชนและหน่วยงานของรัฐ เป็นอีกเครือข่ายหนึ่งที่ต้องมีการสร้างและประสานงานอย่างใกล้ชิด โดยมีจุดประสงค์หลักเพื่อการพัฒนาธุรกิจที่เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนเป็นสำคัญ และในขณะเดียวต้องเอื้อต่อการพัฒนาธุรกิจด้วย

4. เครือข่ายระหว่างหน่วยงานสนับสนุน ที่จะต้องเน้นการประสานงานซึ่งกันและกัน โดยยึดความเข้าใจในจุดมุ่งหมายในการพัฒนาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน การให้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง พอเพียง ทันเวลา

5. เครือข่ายอื่นๆ ที่จะทำให้เกิดความเข้าใจระหว่างความรู้ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและอื่นๆ

7. แนวคิดการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้

แนวคิดในการเรียนรู้ ซึ่งเป็นแนวคิดที่ว่าด้วยการพัฒนาคนและความสัมพันธ์ของการเลือกวิธีการเรียนการสอน ขึ้นอยู่กับการพัฒนาการทางร่างกายและจิตใจของคนในแต่ละช่วงอายุ ปัจจุบันสังคมเริ่มให้ความสนใจกับการเปลี่ยนแปลงพัฒนาการชีวิตระดับผู้ใหญ่มากขึ้น

7.1 ความหมายของกระบวนการเรียนรู้

นักจิตวิทยาและนักการศึกษา ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ไว้อย่างหลากหลายซึ่ง อารี พันธ์มณี (2546: 85-86) ได้รวบรวมไว้ดังนี้

คิมเบิล และการ์เมอซี่ กล่าวว่า การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวร โดยเป็นผลจากการฝึกฝน เมื่อได้รับการเสริมแรง ไม่ใช่ผลจากการตอบสนองตามธรรมชาติ

ฮิลการ์ด และเบาเวอร์ กล่าวว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ทำให้พฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม อันเป็นผลจากการฝึกฝนและประสบการณ์

เพรสซี่ โรซี่ โรบินสัน และเฮอร์รอด ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ว่า เป็นกระบวนการที่บุคคลได้พยายามปรับพฤติกรรมของตนเพื่อเข้ากับสภาพแวดล้อมตามสถานการณ์ต่างๆ จนสามารถบรรลุเป้าหมายตามที่แต่ละบุคคลได้ตั้งเป้าหมายไว้

บลูม อธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงเมื่อเกิดการเรียนรู้ว่า เมื่อบุคคลเกิดการเรียนรู้จะเกิดการเปลี่ยนแปลงดังนี้

1) การเปลี่ยนแปลงทางด้านความรู้ ความเข้าใจและความคิด (Cognitive Domain) หมายถึง การเรียนรู้ที่เกี่ยวกับเนื้อหาสาระที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจสิ่งแวดล้อมต่างๆ ได้มากขึ้น เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสมอง

2) การเปลี่ยนแปลงทางด้านอารมณ์ความรู้สึก ทัศนคติ และค่านิยม (Affective Domain) หมายถึง เมื่อบุคคลได้เรียนรู้สิ่งใหม่ ทำให้เกิดความเชื่อใจ สนใจ

3) การเปลี่ยนแปลงด้านความชำนาญ (Psychomotor Domain) หมายถึง การที่บุคคลได้เกิดการเรียนรู้ทั้งในด้านความคิด ความเข้าใจและเกิดความสนใจแล้วนำไปปฏิบัติทำให้เกิดความชำนาญมากขึ้น

จากแนวคิดของนักจิตวิทยาและนักการศึกษาที่กล่าวมา แสดงให้เห็นประการหนึ่งว่าการเรียนรู้เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้มนุษย์สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาวการณ์ ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจได้อย่างเหมาะสม

เสรี พงศ์พิศ (2549) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ในชุมชนคือ กระบวนการอันมีรากฐานอยู่ที่ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งไม่ได้แยกระหว่างการเรียนรู้กับวิถีชีวิต การเรียนรู้และการปฏิบัติ เนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้เป็นหนึ่งเดียวกระบวนการดังกล่าวเกิดจากท้องถิ่น ช่วยให้บุคคลและชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้ องค์ประกอบที่สำคัญคือ ภูมิปัญญาพื้นบ้าน การปฏิบัติตามอย่างของผู้รู้ การอบรมสั่งสอนในบริบทชุมชนวัฒนธรรมที่เป็นอยู่จริงได้ถูกปรับตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงตามความต้องการและสภาพท้องที่ที่ชาวชุมชนอยู่อาศัย

สีลาภรณ์ นาครทรรพ (2541) ได้กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้เป็นการยกระดับความสามารถในการคิด วิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ หาทางเลือกของการแก้ปัญหา การตัดสินใจเลือกทางเลือกในการแก้ปัญหาและสรุปบทเรียน เพื่อยกระดับสติปัญญาให้สูงขึ้นในการแก้ปัญหาและพึ่งตนเองและพัฒนาความรู้และทักษะในการจัดการกับปัญหาใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นได้เท่ากันการเปลี่ยนแปลง

อุทัย ดุลยเกษม และ อรศรี งามวิทยาพงศ์ (2540) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นด้วยวิธีการหลายแบบ ทั้งการสอน การสังเกต การอ่าน การฟัง การถาม การทดลองทำ การเลียนแบบการแลกเปลี่ยน ฯลฯ กระบวนการเรียนรู้ที่หลากรูปแบบนี้ ส่งเสริมให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพเพราะมีความยืดหยุ่นเหมาะสมกับเนื้อหาที่ไม่เหมือนกัน ความสามารถความถนัดที่ไม่เท่ากันของผู้เรียนและผู้สอนแต่ละคน กระบวนการเรียนรู้เพื่อชีวิตนี้มีผลให้เกิดความเข้มแข็งได้ เนื่องจากมีประสิทธิภาพในการถ่ายทอดดำเนินการทำมาหากิน การแก้ไขปัญหาให้แก่ผู้เรียนด้วย

ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้ในความหมายที่กล่าวมาเบื้องต้นนั้น เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของมนุษย์อย่างถาวร ซึ่งรวมทั้งกระบวนการเปลี่ยนแปลง 3 ประเภท คือ 1) การเปลี่ยนแปลงทางด้านความคิด 2) ความสนใจ 3) การตัดสินใจ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมรอบตัว โดยกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพนั้นจะต้องมีพี่เลี้ยงคอยแนะนำให้คำปรึกษา นอกจากนี้กระบวนการเรียนรู้ยังไม่แยกจากชีวิตประจำวันของผู้เรียน

7.2 การเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2543: 188) กล่าวว่า การเรียนรู้มีประสิทธิผลในการพัฒนาคือการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานจริง ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายโดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมายมีการเรียนรู้ร่วมกันไม่แยกการเรียนรู้ออกจากชีวิตจริง

สุมมณฑา พรหมบุญ และคณะ (2541: 33-43) ได้กล่าวถึง แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมไว้ว่า หนทางที่จะนำไปสู่มิติแห่งการศึกษาตลอดชีวิต และ “สังคมแห่งการเรียนรู้” ได้โดยการให้ผู้เรียนสามารถแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเองและลงมือปฏิบัติกิจกรรมที่หลากหลายและยืดหยุ่นแม้ว่างานของสุมณฑา พรหมบุญ และคณะ จะมีฐานจากการศึกษาในระบบ แต่ก็มีสาระที่นำมาพิจารณาประยุกต์เพื่อจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการทำงานกับชุมชนได้หลายประเด็น โดยเฉพาะเหตุผลที่นำมาสนับสนุนการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ได้แก่

1) ความรู้และความจริงที่เกี่ยวกับสิ่งต่างๆ โดยถูกค้นพบใหม่เสมอๆ การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ในสังคมเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา ทุกคนต้องเรียนรู้วิธีแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง

2) การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ช่วยเตรียมสมาชิกของชุมชนให้พร้อมที่จะเผชิญกับชีวิตจริง เพราะลักษณะของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเปิดโอกาสให้ผู้รับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตน ได้ลง

มือปฏิบัติ ได้ทำกิจกรรมกลุ่ม ได้ฝึกฝนทักษะการเรียนรู้ ทักษะการบริหารการจัดการ การเป็นผู้นำ-ผู้ตาม และสิ่งสำคัญเป็นการเรียนรู้ที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับชีวิตจริงมากที่สุดวิธีหนึ่ง

3) การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมช่วยเสริมสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ดี ฝึกฝนความเป็นประชาธิปไตย ฝึกฝนการช่วยเหลือเกื้อกูล และการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุขต่อชุมชน

4) การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมช่วยลดความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ทุกคนได้รับการยอมรับ ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เกิดความสุขในการอยู่ร่วมกันเพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่า การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมช่วยให้สมาชิกได้รับประสบการณ์ที่สำคัญกับชีวิตจริง รับการฝึกทักษะการแสวงหาความรู้ ทักษะการบันทึกความรู้ ทักษะความคิด ทักษะการจัดการความรู้ ทักษะการแสดงออก ทักษะการสร้างความรู้ใหม่ๆ และทักษะการทำงานกลุ่ม สิ่งเหล่านี้ช่วยให้สมาชิกได้รับการพัฒนาไปสู่การเป็นคนเก่ง และมีความสุข

7.3 ชุมชนแห่งการเรียนรู้

ประเวศ วะสี (2538: 8-20) ได้เสนอความสำคัญในการเสริมสร้างการเรียนรู้ให้แก่ชุมชนให้เกิดปัญญา ว่าเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่สุดของสังคมทั้งหมดร่วมกับความเข้มแข็งทางปัญญาเกิดจากลักษณะ 5 ประการ คือ 1) สติปัญญาของคนทั้งหมด 2) โครงสร้างของสมอง 3) กระบวนการเรียนรู้ที่สร้างความเข้มแข็งทางปัญญา 4) การเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต 5) ความสามารถในการสร้างความรู้ใหม่ และได้เสนอยุทธศาสตร์ทางปัญญาไว้ 8 ประการ มีดังนี้

1) ยุทธศาสตร์ญาณวิทยา ที่เน้นการเรียนรู้ 3 ระดับ กล่าวคือ ความรู้ที่แท้จริง แล้วเกิดปัญญาที่เชื่อมโยงความรู้ต่างๆ ได้ และเกิดจิตสำนึก เพราะความเข้าใจตนเองที่สัมพันธ์กับสรรพสิ่งทั้งหลาย

2) ยุทธศาสตร์ครอบครัว จำเป็นต้องส่งเสริมและสนับสนุนครอบครัวให้มีสถานภาพทางเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม รวมทั้งการศึกษา เพื่อพัฒนาศักยภาพของแต่ละบุคคลอย่างเหมาะสม โดยให้ครอบครัวเป็นฐานที่สำคัญทางสติปัญญาของชาติ และเป็นฐานทางศีลธรรมของสังคม

3) ยุทธศาสตร์เครือข่ายการเรียนรู้ ควรส่งเสริมสนับสนุนให้มีการเรียนรู้ของชุมชน หรือขององค์กรชาวบ้าน องค์กรชุมชนจะต้องเป็นองค์กรในการจัดการของชาวบ้าน ซึ่งเป็นการจัดการในเรื่องของตนเอง รวมทั้งการจัดการเรื่องสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรของธรรมชาติในปริมณฑลของชุมชนและในชุมชน มีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย

4) ยุทธศาสตร์การปฏิรูปการเรียนรู้ในสถาบันการศึกษา หลักการปฏิรูปการเรียนรู้ในด้านความรู้และปัญญาและกระบวนการเรียนรู้ จะต้องมีการพัฒนามิติทางสังคม จิตและปัญญา ซึ่งเกิดจากการศึกษา จากการสัมผัสความจริง ศึกษาจากความคิด และศึกษาจากการเจริญสติ

5) ยุทธศาสตร์การเรียนรู้ในองค์กรและบทบาทของกองทัพ กองทัพควรปรับบทบาทให้เป็นสถาบันเพื่อการพัฒนาคนไปพร้อมกับการดำรงสมรรถนะทางการรบ เนื่องจากทหารเกณฑ์เข้ามา

ล้วนเป็นคนจน มีการศึกษาน้อย และเป็นผู้ที่เสียเปรียบทางสังคม หากกองทัพให้การศึกษาและนำสื่อทั้งทางวิทยุ และโทรทัศน์มาใช้ในการพัฒนาการศึกษา ก็จะเป็นการพัฒนาสติปัญญาของคนในชาติได้อีกทางหนึ่ง

6) ยุทธศาสตร์สื่อมวลชน เนื่องด้วยสังคม สื่อทุกชนิดมีบทบาทในการสื่อสารระหว่างกัน หากมีการบริหารจัดการสื่อและการพัฒนาคุณภาพของสื่อให้มีสาระและสร้างสรรค์เป็นหนทางหนึ่งที่จะพัฒนาสติปัญญาของผู้คนในสังคมได้อย่างกว้างขวาง และก้าวกระโดด

7) ยุทธศาสตร์การวิจัย สังคมปัจจุบันเป็นสังคมที่มีความเชื่อมโยง และเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ดังนั้น การสร้างความรู้ใหม่ จะทำให้เข้าใจสังคมได้ ด้วยเหตุนี้ประเทศจะต้องมีความเข้มแข็งทางการวิจัย

8) ยุทธศาสตร์การจัดการเพื่อความเข้มแข็งทางปัญญา การทำให้ยุทธศาสตร์ทั้ง 7 ประสบความสำเร็จได้นั้น ต้องอาศัยการจัดการที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งจะเกี่ยวโยงกับระดับนโยบาย มีการประสานงานร่วมมือกัน ทำแผนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหลายฝ่าย มีกลไกในการประเมินผล มีการทดลอง และรัฐควรสนับสนุนระบบการเงินสำหรับการศึกษาและการวิจัยเพื่อสนับสนุนให้เกิดการสร้างพลังทางปัญญาสังคม

7.4 เครือข่ายการเรียนรู้

การที่บุคคลหรือชุมชนจะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้นั้นต้องอาศัยการเรียนรู้ของคนในชุมชนต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เป็นการรับรู้เรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งนั้น จำนวนมากพอและสามารถรวบรวมสิ่งที่ได้รับรู้ทั้งหมดเข้ามาเป็นระเบียบระบบ ทำให้เกิดความเข้าใจต่อสิ่งนั้นอย่างถ่องแท้เกิดการหยั่งเห็นในการแก้ปัญหา และมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทั้งความรู้ ความเข้าใจ การเรียนรู้จึงเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยต่างๆ มากมาย เช่น ความพร้อมของบุคคล ความแตกต่างของบุคคล การฝึกหัด การเสริมแรง การจูงใจ สิ่งเร้า และการตอบสนอง เป็นต้น

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2539: 36) ได้เสนอว่าเครือข่ายการเรียนรู้ หมายถึง ชุมชน องค์กร หน่วยงานหรือสถาบันใดๆ ได้ตกลงร่วมกันที่จะประสานเชื่อมโยงแลกเปลี่ยนประสบการณ์ถ่ายทอดความรู้ ภายใต้วัตถุประสงค์หรือข้อตกลงอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันอย่างเป็นระบบ โดยมีจุดหมายที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้เพื่อประโยชน์ของชุมชน องค์กร หน่วยงานหรือสถาบันนั้นๆ องค์ประกอบที่สำคัญของเครือข่าย คือ

1) การรับรู้มุมมองร่วมกัน สมาชิกเครือข่ายมีความรู้สึกนึกคิด รับรู้ถึงเหตุผลเข้าใจถึงสภาพปัญหาและมีสำนึกในการแก้ปัญหาร่วมกัน มีประสบการณ์ร่วมกัน

2) การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน เป็นการมองจุดมุ่งหมายในอนาคตอย่างรับรู้และเข้าใจในทิศทางเดียวกัน มีเป้าหมายที่จะไปด้วยกัน ช่วยให้กระบวนการเคลื่อนไหวมีพลังเกิดเอกภาพและช่วยบรรเทาความขัดแย้ง

3) การมีผลประโยชน์และสนใจร่วมกัน

4) การมีส่วนร่วมของสมาชิกอย่างกว้างขวาง สถานะของสมาชิกในเครือข่ายควรเป็นไปในลักษณะของความเท่าเทียมกัน เป็นความสัมพันธ์ในแนวราบที่เท่าเทียมกันแทนความสัมพันธ์ในแนวดิ่ง การรวมตัวกันระหว่างชุมชน หน่วยงานของรัฐก็ต้องอยู่ในฐานะสมาชิกที่เท่าเทียมกัน

5) เสริมสร้างซึ่งกันและกัน องค์ประกอบที่จะทำให้เครือข่ายดำเนินการไปอย่างต่อเนื่อง ก็คือ การที่สมาชิกของเครือข่ายก็ต้องเสริมสร้างซึ่งกันและกัน โดยที่จุดแข็งของอีกฝ่ายหนึ่งไปช่วยแก้ไขจุดอ่อนอีกฝ่ายหนึ่ง

6) การพึ่งพิงร่วมกัน เครือข่ายจะดำรงอยู่ได้ด้วยการพึ่งพาซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกในเครือข่าย เพื่อให้เกิดการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน

7) การปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน สมาชิกในเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ มีการติดต่อ มีการพบปะพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ซึ่งกันและกัน

ประเวศ วะสี (2538) ได้เสนอเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนว่าการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนทำให้เกิดการรวมตัวกันทำกิจกรรมมีการจัดการ ทำให้คนเรียนรู้ที่จะแก้ปัญหาต่างๆ การเรียนรู้ในที่นี้ไม่ใช่การท่องหนังสืออย่างที่เรามอง แต่จะต้องมีการใช้ธรรมะ ซึ่งเป็นธรรมะที่ทรงพลังมากที่อาศัยมิติต่างๆ เข้ามาเชื่อมโยง บางทีเราพูดธรรมะแบบแยกส่วนก็ไม่มีพลัง เช่น อยากให้เป็นคนดีแต่ภาวะเศรษฐกิจที่บีบคั้นมากอาจจะทำให้เป็นคนดีไม่ไหว เพราะเวลายากจะมากจะเครียดการแก้ปัญหาทุกอย่างพร้อมกัน จึงเป็นธรรมะแบบบูรณาการพร้อมกันหมดทุกอย่าง ธรรมะความรู้ การจัดการทุกสิ่งทุกอย่างเข้ามาเชื่อมโยงเป็นมหาบูรณาการจึงเป็นพลังของการพัฒนาที่เป็นระบบที่มองเรื่องทั้งหมดเชื่อมโยงเป็นระบบ กล่าวคือ

1) เครือข่ายระดับปฏิบัติของประชาชนหรือชุมชนที่เป็นพื้นฐานที่สุด

2) เครือข่ายนักพัฒนาต่างๆ ทั้งที่เป็นนักพัฒนาเอกชน นักธุรกิจที่เข้าไปส่งเสริมตัวประชาชน ฉะนั้นการฝึกอบรมของนักพัฒนาเป็นเรื่องที่สำคัญที่จะควรเชื่อมโยงเข้ามาหากัน

3) เครือข่ายระดับจังหวัดจะเป็นความร่วมมือเบญจภาคีเช่นเดียวกันทั้งชุมชนราชการ นักวิชาการ NGO ธุรกิจ เข้ามาเชื่อมโยงกัน

4) เครือข่ายระดับภาคซึ่งเป็นเครือข่ายของวิชาชีพต่างๆ ที่จะเข้าไปหนุนชุมชนเป็นเครือข่ายของภาคเอกชน เครือข่ายนักวิชาการ เครือข่ายพระ เครือข่ายแพทย์

5) สื่อมวลชนควรทำความเข้าใจเรื่องต่างๆ และเชื่อมโยงไปสู่นโยบายทั้งสภาการศึกษา สภาพัฒนาฯ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และคณะกรรมการประสานงานระหว่างภาครัฐและเอกชน

6) เครือข่ายของผู้อาวุโส วัฒนธรรมของไทยจะเคารพผู้อาวุโส และผู้อาวุโสบางคนมีความรู้ความสามารถ มีความเชี่ยวชาญ มีคุณธรรม มีความอดทน ผู้อาวุโสช่วยทำให้เกิดความสามัคคีมากขึ้น ลดความแตกร้าวลงได้โดยจะต้องมองเป็นภาพรวมไม่ยึดติดอยู่กับส่วนตัวของเรา หรือชุมชนของเราชุมชนเดียว ต้องรักคนอื่น ต้องสนใจคนอื่น ที่จะเข้ามาทำงานร่วมมือกันเชื่อมโยงกับทั้งหมด

ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้จึงเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่จะทำให้สังคมมนุษย์สามารถดำรงอยู่ได้ การเรียนรู้เป็นเครื่องมือให้มนุษย์ปรับตัวเองเพื่อให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้ จะกล่าวว่าบุคคลใดเกิด การเรียนรู้นั้นจะต้องประกอบไปด้วยกระบวนการดังนี้ 1) การรับรู้ข้อมูลหรือเกิดประสบการณ์ในเรื่องนั้นๆ มา 2) การไตร่ตรอง คือ การคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ ให้เห็นเหตุและปัจจัย 3) เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ตลอดถึงนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์การเรียนรู้ในเครือข่ายอนุรักษ์เพียงต้องอาศัยฐานของวัฒนธรรมประเพณีชุมชนเป็นหลัก เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์จริงในวิถีชีวิตประจำวัน และมีการสืบทอดองค์ความรู้ต่อไปยังเยาวชนรุ่นหลัง การเรียนรู้บางครั้งเกิดจากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของคนแต่ละกลุ่ม โดยต่างมีประสบการณ์ที่แตกต่างกัน หรือไม่ทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง นอกจากการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นภายในเครือข่ายแล้ว เครือข่ายอนุรักษ์เวียงด้งยังเข้าไปร่วมเรียนรู้ในเวทีต่างๆ ที่องค์กรเอกชนจัดขึ้น

7.5 ปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนรู้

พรทิพย์ อุดมสิน และคณะ (ม.ป.ป.) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ แบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก สรุปได้ดังนี้

1) ปัจจัยภายใน ประกอบด้วย

(1) ตัวผู้เรียน หรือตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียน ได้แก่ วุฒิภาวะ และความพร้อมผลการศึกษาพบว่า การเรียนรู้มีความสัมพันธ์กับระดับวุฒิภาวะของผู้เรียน นอกจากวุฒิภาวะแล้วตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียนรู้ได้แก่ อายุ เพศ ประสบการณ์ดั้งเดิม สมรรถวิสัย (capacity) ความบกพร่องทางร่างกาย การจูงใจ สติปัญญา อารมณ์

(2) บทเรียน และตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับบทเรียน ได้แก่ ความยากง่าย ความจำเป็นสำหรับชีวิตของผู้เรียน ความหมายหรือประโยชน์ ความยาว ความสอดคล้องหรือขัดแย้งกับความรู้เดิม

(3) วิธีเรียน วิธีสอน การเรียนรู้ต้องอาศัยเทคนิคที่ดีเหมาะสมกับผู้เรียนรู้

2) ปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย

(1) วัฒนธรรม ความรู้สมัยใหม่อาจมีความสอดคล้องหรือขัดแย้งกับวัฒนธรรมของผู้เรียน ทำให้เกิดการเรียนรู้ การประยุกต์หรือการไม่ยอมรับได้ทั้งสองทาง

(2) สังคม การสื่อสารการคมนาคม ทำให้เกิดการกระจายข่าวสารอย่างรวดเร็วทั้งข่าวสารที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้

(3) เศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจมีผลต่อการเรียนรู้ การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของผู้เรียน

(4) การเมือง นโยบายหรือกฎระเบียบจากภาครัฐ บางครั้งเป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ เช่น ส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกพืชเชิงเดี่ยว จนเกิดปัญหาสินค้าล้นตลาด เป็นต้น

จากแนวคิดดังกล่าว สามารถสรุปความหมายของ “กระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอด”ได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมความคิด ความเข้าใจ ความรู้สึกและการกระทำต่างๆ หลังจากได้รับข้อมูลต่างๆ ได้มีการฝึกฝนปฏิบัติจนมีความรู้ มีทักษะ มีประสบการณ์ แล้วนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ต้องเรียนรู้ ปรับตัว ในรูปแบบ วิธีการ หรือลักษณะที่แตกต่างกันออกไป เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น การเรียนรู้ในสื่อต่างๆ จึงมีขั้นตอน วิธีการ และลำดับก่อนหลังที่ต่อเนื่องสัมพันธ์กัน การเรียนรู้ของบุคคลจึงเป็นกระบวนการ (Learning as a Process) ที่สามารถเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาและตลอดชีวิตของบุคคล นำแนวคิดกระบวนการเรียนรู้นี้มาช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนต่างๆ เกี่ยวกับวิธีการส่งเสริมอาชีพเกษตรถึงปัจจัยที่ทำให้เกษตรแต่ละคนมีความรู้และนำไปใช้ที่แตกต่างกัน ซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับวิธีคิด และปัจจัยต่างๆที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของเกษตรกร

8. แนวคิดการส่งเสริมการเกษตร

การส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกรของคนไทยทั้งในปัจจุบันและในอนาคต นับว่ามีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะพื้นฐานทางเศรษฐกิจของไทยคือภาคเกษตรกรรม ประชากรส่วนใหญ่ ก็มีอาชีพเกษตรกรรม และทรัพยากรต่างๆ ซึ่งเป็นปัจจัยการผลิตก็มีอย่างสมบูรณ์และหลากหลาย

วรทัศน์ อินทรัคคัมพร (2540: 37) ได้กล่าวถึงการพัฒนาชนบทโดยเน้นการพัฒนาการเกษตร ว่ามาจากทฤษฎีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจด้วยความเชื่อว่าการเกษตรเป็นสาขาหลักของชนบท หากมีการพัฒนาก็ย่อมทำให้ประชาชนในชนบทมีรายได้และมาตรฐานความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

8.1 ความหมายของการส่งเสริมการเกษตร

มีนักวิชาการทางด้านการส่งเสริมการเกษตรได้ให้ความหมายของการส่งเสริมการเกษตร ซึ่ง วรทัศน์ อินทรัคคัมพร (2540) ได้รวบรวมไว้ดังนี้

Mosher (1978 อ้างใน วรทัศน์ อินทรัคคัมพร, 2540) การส่งเสริมการเกษตร เป็นการทำงานกับชาวชนบท โดยผ่านวิธีการศึกษานอกโรงเรียน อย่างใกล้ชิดและเป็นกันเอง เพื่อปรับปรุงระดับความเป็นอยู่ของชาวชนบท และสวัสดิภาพของครอบครัวชนบท

ดิเรก (2524 อ้างใน วรทัศน์ อินทรัคคัมพร, 2540) การส่งเสริมการเกษตรเป็น กระบวนการให้การศึกษานอกโรงเรียน ซึ่งรวมถึง การให้บริการส่วนบุคคลเป้าหมายและครอบครัว โดยให้บุคคลเป้าหมายเหล่านี้เรียนรู้ด้วยวิธีการกระทำของตัวเอง เพื่อให้บรรลุถึงความกินดี อยู่ดี ของคนในชุมชน โดยส่วนรวม ทั้งนี้โดยมีพื้นฐานอยู่บนการพัฒนาของคนในชุมชน

สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ได้ให้ความหมายของการส่งเสริมการเกษตร ว่า การส่งเสริมการเกษตร หมายถึง เป็นกระบวนการถ่ายทอดวิชาความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ และการบริการอื่นๆ ที่จำเป็นต่อการผลิตทางการเกษตรโดย อาศัยการให้การศึกษาแบบนอกโรงเรียน (Non-Formal Education) แก่เกษตรกร ครอบครัวเกษตรกร (Farmer and Farm Family) และบุคคลอื่นที่สนใจโดยวิธีการฝึกปฏิบัติจริง (Learning by doing) และเน้นถึงการให้ความช่วยเหลือเพื่อให้เกษตรกรสามารถช่วยเหลือตนเองได้ (Help them for they can help themselves) ในการปรับปรุงพัฒนาประสิทธิภาพในการผลิตและความเป็นอยู่ดีขึ้นอย่างยั่งยืน ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (For sustainable better living condition both socio-economic and cultural practices)

8.2 ความสำคัญของการส่งเสริมการเกษตร

1) การส่งเสริมการเกษตร เป็นการให้การศึกษาที่มุ่งเน้นในการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตการเกษตร พร้อมทั้งมีการอนุรักษ์ พัฒนาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นปัจจัยการผลิตอย่างฉลาดที่สอดคล้องกับสภาวะและความต้องการของตลาด การอุตสาหกรรม อันจะเป็นการสร้างและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนและพื้นฐานทางเศรษฐกิจ สังคมและความมั่นคงประเทศ

2) การส่งเสริมการเกษตร เป็นการสนับสนุนช่วยเหลือผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่เป็นชาวไร่ ชาวนาผู้เลี้ยงปศุสัตว์และประมง ยุวเกษตรกร และแม่บ้านเกษตรกร ที่ทำการผลิตโดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ทั้งชุมชน ชนบท ให้เกิดประโยชน์สูงสุดอย่างยั่งยืนในการ แก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม เพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ เพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน และ เป็นการปรับปรุงของสังคมและเศรษฐกิจของประชาชนและของประเทศให้ดีขึ้น

3) การส่งเสริมการเกษตรที่มีคุณภาพ จะช่วยปรับปรุงและเสริมสร้างประสิทธิภาพ และสมรรถภาพของเกษตรกรในการประกอบอาชีพและดำรงชีพ การส่งเสริมที่ดีสามารถช่วยให้

เกษตรกรเกิดความรู้ ความเข้าใจ มีทัศนคติที่ดีต่ออาชีพ เพิ่มทักษะสมรรถภาพ และความสามารถและประสิทธิภาพในการผลิตของเกษตรกร

8.3 วิธีการส่งเสริมการเกษตร

รำไพพรรณ อภิชาตพงชัย (2550) ได้ให้ความหมาย ของวิธีการส่งเสริมการเกษตร หมายถึง วิธีการที่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมติดต่อกับบุคคลเป้าหมาย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสอน ให้ความรู้ แจ้งข่าวสารแนะนำจูงใจ ให้ปฏิบัติ หรือรับฟังปัญหาข้อคิดเห็นต่างๆ เรียกกันโดยทั่วไปว่า “วิธีการส่งเสริม” ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น 3 กลุ่มคือ ในกรณีที่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมติดต่อเกี่ยวข้องกับบุคคลเดียวก็เรียนการสอน หรือการส่งเสริมแบบนี้ว่า “วิธีส่งเสริมรายบุคคล” แต่ในบางครั้งก็มีการสอน เช่น พบปะ หรือ ให้ความรู้กันเป็นกลุ่ม เช่นการประชุมเกษตรกร แม่บ้าน แบบนี้เรียกว่า “วิธีการส่งเสริมแบบกลุ่ม” นอกจากนี้ ยังมีความจำเป็นที่ต้องทำงานให้เข้าถึงชนกลุ่มใหญ่ ต้องใช้สื่อ เช่น เอกสารเผยแพร่หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ หรือการจัดการนิทรรศการเข้าช่วย วิธีการที่เข้าถึงชนกลุ่มใหญ่นี้ เรียกว่า “วิธีการส่งเสริมมวลชน”

กรมส่งเสริมการเกษตร (2554) ได้จำแนกวิธีการส่งเสริมกับจุดมุ่งหมายในการเผยแพร่ความรู้ เป็น 3 วิธีการ ได้แก่

1) วิธีการส่งเสริมมวลชน มุ่งที่จะเผยแพร่การสร้างการรับรู้ (Awareness) และความสนใจ (Interest) ในเรื่องใหม่ๆ แนวความคิดใหม่ๆ ให้บุคคลเป้าหมายรู้ว่า เรื่องนั้นเรื่องนี้ได้เกิดขึ้นแล้ว หากสนใจก็จะหารายละเอียดต่อไป

2) วิธีการส่งเสริมแบบกลุ่ม จะช่วยบุคคลเป้าหมายให้ได้รายละเอียดในเรื่องที่เขาสนใจมากขึ้น และนำไปสู่การไตร่ตรอง (Evaluation) ว่าจะลองทำดู (Trial) หรือไม่ หากทดลองทำก็เป็นการพิสูจน์ด้วยตนเองว่าผลจะออกมาดีหรือไม่ อย่างไร

3) วิธีการส่งเสริมรายบุคคล มุ่งส่งเสริมช่วยเหลือแนะนำเฉพาะบุคคลแต่ละรายในด้านเทคนิคและรายละเอียด เฉพาะอย่าง เมื่อเกษตรกรตัดสินใจรับวิธีการใหม่ๆ ไปปฏิบัติ (Adoption) เจ้าหน้าที่ส่งเสริมก็ต้องช่วยเหลือติดตามแนะนำเพื่อให้งานเป็นไปอย่างถูกวิธี และแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จ และเกิดความพึงพอใจเมื่องานสำเร็จตามที่คาดหวัง

8.4 การส่งเสริมเกษตรกรแบบเกษตรกรสู่เกษตรกร

การส่งเสริมการเกษตร (2554) การถ่ายทอดความรู้สู่เกษตรกรในอดีตที่ผ่านมา ส่วนใหญ่เกษตรกรมักจะเป็นผู้รับเทคโนโลยีตามระบบ โดยผ่านทางสถาบันวิชาการสู่กรมส่งเสริมการเกษตรต่อไปยังหน่วยงานในสังกัด คือ ภาคจังหวัด อำเภอ และตำบล ลงสู่เกษตรตามลำดับ การส่งเสริมการเกษตรตามแนวทางนี้ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมักจะจัดทำแบบเบ็ดเสร็จ (Package) คือ กำหนดในโครงการถึงประโยชน์ที่เกษตรจะได้รับ ซึ่งอาจจะรวมถึงการให้ปัจจัยการผลิต เช่น พันธุ์

พืช ปุ๋ย สารกำจัดศัตรูพืช เป็นต้น โดยคาดหวังว่าเกษตรกรคงจะต้องปฏิบัติตามต่อไป วิธีการดังกล่าว อาจจะไม่ใช่ความต้องการที่แท้จริงของเกษตรกร แต่เป็นการยัดเยียดความรู้ให้แก่เกษตรกร (Technology Push) แทนที่จะเป็นความต้องการของเกษตรกร ที่แท้จริง

กรมส่งเสริมการเกษตรเป็นหน่วยงานหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับเกษตรกรของประเทศมาโดยตลอด แต่การส่งเสริม ด้านการเกษตรที่ผ่านมายังมีข้อบกพร่องที่ต้องแก้ไข จึงทำให้การทำงานด้านการส่งเสริมการเกษตรขาดประสิทธิภาพ โดยเปลี่ยนระบบการส่งเสริมที่ใช้อยู่เดิม คือ ระบบ T&V มาเป็นระบบ โรงเรียนเกษตรกร โดยมีเกษตรกร เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้สู่เพื่อนเกษตรกรด้วยกันเองโดยใช้แปลงเรียนรู้ พื้นที่เพาะปลูกเป็นตำราในการเรียนการสอน และเน้นการส่งเสริมให้เกษตรกรมีส่วนร่วมมากขึ้น การส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีวิทยาการเกษตรเป็นแกนนำเพื่อถ่ายทอดความรู้ในแต่ละชนิดพืชสู่เพื่อนเกษตรกรตามกระบวนการของโรงเรียนเกษตรกร

8.5 วิทยากรเกษตรกร

ประกฤต จันทน์เกสร (2548) ให้ความหมายของวิทยากรเกษตรกร ว่า เกษตรกร ที่ประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพด้านเกษตร สามารถเป็นผู้นำและถ่ายทอดความรู้ที่ประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพได้ อีกทั้งเป็นการส่งเสริมปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนดำเนินวิถีชีวิตแบบพอเพียง ซึ่งเป็นแนวทางที่สำคัญในการนำพาให้ระบบเศรษฐกิจในระบบรากหญ้าตลอดจนสังคมเกษตรไทยมีความแข็งแกร่งขึ้น อีกทั้งเป็นเครื่องมือในการยืนยันถึงความสำเร็จ เกษตรกรสามารถเรียนรู้ค้นคว้าเพิ่มเติมต่อยอดนำไปปฏิบัติได้ต่อไป

บทบาทของวิทยากรเกษตรกรในการถ่ายทอดความรู้ ชวาลวุฒฒ ไชยนุวัติ (2545) กล่าวถึงบทบาทของเกษตรกรผู้ถ่ายทอดความรู้ คือ การรับเอาสิ่งใหม่ๆ มาทดลองปฏิบัติ แล้วนำผลสำเร็จไปเป็นแบบอย่างเกษตรกรอื่น เป็นผู้สอนถ่ายทอดความรู้ให้กับเกษตรกรรายอื่นๆ

ประกฤต จันทน์เกสร (2548) ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของวิทยากรเกษตรกร อยู่ด้วยกัน 7 ประการ ได้แก่

1) บทบาทหน้าที่ในการเป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านเกษตรประจำตำบล

2) บทบาทในการพัฒนาจุดสาธิตของตนเองให้เหมาะสมในการเป็นแหล่งเรียนรู้ ฝึกปฏิบัติและศึกษาดูงาน

3) บทบาทหน้าที่ การบรรยายความรู้ด้านการเกษตรในสาขาที่ตนรับผิดชอบ

4) บทบาทในการเตรียมโสตทัศนูปกรณ์อย่างง่ายใช้ประกอบการฝึกอบรม

5) บทบาทหน้าที่ในการกำหนดแผนในการให้ความรู้แก่เกษตรกร

6) บทบาทหน้าที่ในการศึกษาพัฒนาวิชาการเกษตร

7) บทบาทหน้าที่การเสียสละ สมัครใจ ปฏิบัติหน้าที่วิทยากรเกษตร

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่า วิธีการส่งเสริมการเกษตรมีอยู่ 3 วิธีใหญ่ๆ คือ วิธีการส่งเสริมรายบุคคล วิธีการส่งเสริมแบบกลุ่ม และวิธีการส่งเสริมมวลชน วิธีการส่งเสริมรายบุคคล ประกอบด้วย การเยี่ยมที่บ้านและไร่นา บุคคลมาพบ ณ สำนักงาน การติดต่อทางจดหมาย และการติดต่อทางโทรศัพท์ วิธีการส่งเสริมแบบกลุ่ม ประกอบด้วย การประชุมเกี่ยวกับการส่งเสริม การสาธิต ทัศนศึกษา การจัดฝึกอบรมพิเศษ การทดสอบในท้องถิ่น และการจัดงานวันเกษตร วิธีการส่งเสริมมวลชน ประกอบด้วย หนังสือพิมพ์ นิทรรศการ เอกสารเผยแพร่ วิทยุ ภาพยนตร์ โทรทัศน์ การประกวด การรณรงค์ และการส่งเสริมโดยเกษตรกรเอง ซึ่งสามารถเป็นแนวทางในการวิเคราะห์เงื่อนไข ปัจจัยต่างๆ รวมถึงวิธีการที่เกษตรกรได้รับการถ่ายทอดจากศูนย์ฯ ซึ่งวิธีการส่งเสริมเกษตรนั้น ย่อมเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการเรียนรู้และการนำไปปฏิบัติต่อของเกษตรกร

9. การพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) เป็นแนวคิดการพัฒนาที่เข้ามามีบทบาทในสังคมโลกและสังคมไทย แนวคิดนี้มีจุดเริ่มต้นมาจากการประชุมสุดยอดว่าด้วยสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ ณ กรุงสต๊อกโฮล์ม ราชอาณาจักรสวีเดน เมื่อปี พ.ศ. 2515 โดยองค์การสหประชาชาติ เพื่อเรียกร้องให้ทั่วโลกคำนึงถึงการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือยจนเกินขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติ ผลการประชุมครั้งนี้ทำให้เรื่องสิ่งแวดล้อมได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในประชาคมระหว่างประเทศนำไปสู่การจัดตั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบทางด้านสิ่งแวดล้อมของประเทศต่างๆ ในเวลาต่อมา เช่น "โครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ" และ คณะกรรมาธิการโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา เป็นต้น เรียกร้องให้ประชาชนในโลกเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตที่ฟุ่มเฟือย ไปสู่การพัฒนาที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม (สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 9 อุดรธานี, 2550: ออนไลน์) พระธรรมปิฎก (2544: 55-59) สรุปว่าเป็นการยอมรับครั้งใหญ่ทีเดียวว่าการพัฒนาที่ผ่านมาผิดพลาด เพราะฉะนั้นจะต้องแก้ไขเปลี่ยนแปลงใหม่ นี้คือจะเริ่มต้นที่ทำให้ต้องมีการพัฒนาแบบใหม่ และท่านยังได้วิเคราะห์ให้เห็นถึงกระแสการพัฒนาแบบใหม่ที่แบ่งเป็น 2 กระแสหลัก ดังนี้

กระแสที่ 1 เมื่อมีการจัดตั้ง World Commission on Environment and Development เมื่อปี พ.ศ. 2526 (ค.ศ. 1983) ซึ่งได้เผยแพร่เอกสารชื่อ Our Common Future ในปี ค.ศ. 1987 หลังปกตีตัวแดงว่านี่เป็นเอกสารสำคัญที่สุดสำหรับอนาคตของโลก “This is the most important document of the decade on the future of the world” ซึ่งกระแสนี้จะเน้นมิติทางสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ โดยแทบ

ไม่ได้พูดถึงวัฒนธรรมเลย แต่ก็มีเหตุผลทำนองเดียวกับกระแสที่ 2 กล่าวคือ การพัฒนาที่ผ่านมานั้นมุ่งแต่เศรษฐกิจจนเกิดผลร้ายต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

กระแสที่ 2 เกิดขึ้นจากองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมของสหประชาชาติ (UNESCO) ได้เสนอให้สมัชชาใหญ่ขององค์การสหประชาชาติลงมติประกาศตั้งทศวรรษโลกเพื่อการพัฒนาเชิงวัฒนธรรม (World Decade for Cultural Development) ปี พ.ศ. 2531-2540 (ค.ศ.1988-1997) ซึ่งกระแสที่ 2 นี้ให้ความสำคัญแก่วัฒนธรรมโดยให้เน้นความสำคัญของมิติทางวัฒนธรรมในการพัฒนา ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าการพัฒนาที่ผ่านมาผิดพลาดก็เพราะไม่นำองค์ประกอบต่างๆ มาใส่ให้ครบในกระบวนการพัฒนานั่นเอง

ความยั่งยืนที่กล่าวไว้ข้างต้นจึงจำเป็นต้องตั้งอยู่บนองค์ประกอบพื้นฐานหลักที่สำคัญ 3 ด้านดังแผนภาพที่ 3

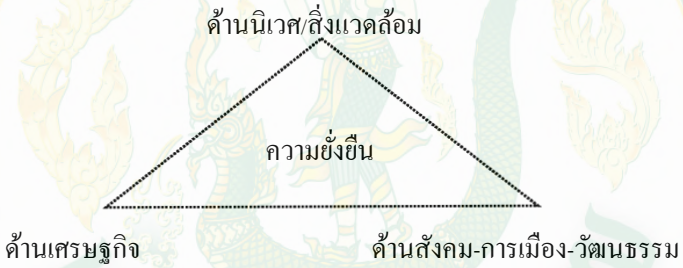

ภาพที่ 3 แบบจำลองเพื่อความยั่งยืนซึ่งมีปัจจัยย่อยที่เกี่ยวข้องจำนวนมาก
ที่มา: ดัดแปลงจาก Lakanavichian (1998)

ในประเทศไทยมีผู้กล่าวถึงแนวคิดของการพัฒนาที่ยั่งยืนไว้หลายท่านด้วยกันซึ่งมิติของความยั่งยืนนั้นสามารถอธิบายได้ดังนี้

1. ความยั่งยืนทางด้านนิเวศ/สิ่งแวดล้อม หมายถึง ความยั่งยืนของระบบนิเวศในลักษณะที่ระบบสามารถรองรับและกระจายพันธุ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพและมั่นคง (Lakanavichian, 1998) ความยั่งยืนในมิตินี้เป็นความคงอยู่ของสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศที่เป็นระบบค้ำจุนชีวิต ไม่ว่าจะเป็น อากาศ น้ำ ดิน ความหลากหลายทางชีวภาพพืชพันธุ์ สัตว์ป่า (ดวงจันทร์ อาภาวัชรุตม์เจริญเมือง, 2547: 293) นอกจากนั้นยังหมายถึงการใช้ทรัพยากรแบบยั่งยืน เมื่อใช้แล้วต้องไม่ทำให้สิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรนั้นเกิดความด้อยประสิทธิภาพจนไม่สามารถให้ผลผลิตได้ (เกษม จันทร์แก้ว, 2545: 193)

2. ความยั่งยืนทางด้านเศรษฐกิจ หมายถึง ความยั่งยืนในการจัดสรรและกระจายผลประโยชน์ที่ได้จากทรัพยากรอย่างเท่าเทียมกัน ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (2540 อ้างใน มนัส ศุภลักษณ์, 2544: 15) ได้ให้คำนิยามของการพัฒนาแบบยั่งยืนในมิติทางเศรษฐกิจไว้ว่า เป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาที่นำเอาทรัพยากรทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติ มนุษย์ เงิน และกายภาพมาจัดการเพื่อก่อให้เกิดความมั่งคั่ง ความอยู่ดีกินดี และความสุขสมบูรณ์ที่เพิ่มขึ้น ซึ่งขึ้นอยู่กับการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ถูกต้องและเหมาะสม และอยู่ภายใต้ขีดจำกัดทางนิเวศ ส่วน ดวงจันทร์ อาภาวัชรุตม์ เจริญเมือง (2547: 295) มองความยั่งยืนทางเศรษฐกิจว่า เมืองหรือชุมชนต้องมีเศรษฐกิจที่ดีและมั่นคงสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมีเสถียรภาพแม้ว่าจะมีปัจจัยภายนอกมากระทบ (ตรงกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเรื่องการมีภูมิคุ้มกันที่ดี) เช่น ภัยธรรมชาติ หรือการก่อการร้าย เป็นต้น ที่สำคัญเศรษฐกิจที่ดีนั้นต้องอยู่บนพื้นฐานของการกระจายรายได้ที่เป็นธรรม ลดช่องว่างระหว่างคนรวยและคนจน

3. ความยั่งยืนทางสังคม-การเมือง-วัฒนธรรม หมายถึง ความยั่งยืนในการดำรงชีวิตที่คำนึงถึงคุณภาพชีวิตในสังคม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี การเมือง และสถาบันต่างๆ นอกจากนั้นมิติทางสังคม-วัฒนธรรม ในการพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและตั้งอยู่บนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น การตัดสินใจของชุมชนและการจัดองค์กรทางสังคมต้องสอดคล้องกับหลักการนิเวศวิทยา ชุมชนต้องมีส่วนร่วมและมีสิทธิในการจัดการทรัพยากรของตนเอง ประเวศ วะสี (2541 อ้างใน มนัส ศุภลักษณ์, 2544: 24) กล่าวถึง ประชาสังคม (Civil Society) ในการพัฒนาที่ยั่งยืนความหมายถึง สังคมที่เต็มไปด้วยความเป็นชุมชน ซึ่งไม่ได้แปลว่าการดึงสังคมไปสู่ชุมชนแบบบุพกาลหรือโบราณ แต่ชุมชนมีความหมายว่า การที่คนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความพยายามทำอะไรร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำซึ่งรวมถึงการติดต่อสื่อสารกัน ทั้งนี้เพื่อให้สามารถดำรงไว้ซึ่งประชากรและชาติพันธุ์ รวมทั้งคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน (ดวงจันทร์ อาภาวัชรุตม์ เจริญเมือง, 2547: 286-292)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แตงอ่อน มั่นใจตน (2545) ศึกษาเรื่อง ยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน: บทเรียนจากตำบลบางพระ จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยประเด็นที่นำมาเป็นกรอบนการศึกษา ได้แก่ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลผลิตที่ได้รับ ผลลัพธ์ และผลกระทบที่เกิดขึ้น สำหรับวิธีการศึกษาใช้การศึกษาเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ผู้นำ แลผู้รู้ควบคู่กับการใช้ข้อมูลทุติยภูมิ และการสำรวจความคิดเห็นของประชาชน ผลการศึกษาเกี่ยวกับยุทธศาสตร์ การสร้างความเข้มแข็งที่ทำให้ตำบล

บางพระได้รับรางวัลธรรมาภิบาลดีเด่น มีดังนี้ คือ 1) การสร้างผู้นำที่มีศักยภาพ โดยการใช้การศึกษาดูงาน การอบรมและการปฏิบัติจริงเป็นหลัก 2) พัฒนากลุ่ม/องค์กร และพัฒนางานโดยยึดหลักการเรียนรู้ร่วมกันและยึดหลักธรรมาภิบาลโดยเฉพาะความโปร่งใส ความยุติธรรม และความเป็นประชาธิปไตย 3) สร้างความสามัคคี ความเอื้ออาทรและเกื้อกูล สร้างสำนึกท้องถิ่นและสำนึกเพื่อส่วนร่วมให้เกิดขึ้นทุกกลุ่มคน 4) สร้างการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนให้เกิดขึ้นในกลุ่มประชาชน/สมาชิก 5) สร้างพฤติกรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาให้เป็นวัฒนธรรม และ 6) สร้าง ใช้ และร่วมมือกับเครือข่ายในการพัฒนาในโอกาสที่เหมาะสม

รุ่งโรจน์ ลี้สกุลรักษ์ (2550) ได้ศึกษาเรื่อง ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพชุมชนให้เข้มแข็ง: กรณีศึกษาชุมชนสวนดอก พบว่า ยุทธศาสตร์ที่ชุมชนสวนดอกใช้ในการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนและสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ได้แก่ การสร้างผู้นำที่มีศักยภาพ โดยการใช้การศึกษาดูงาน การอบรม และการปฏิบัติจริง การพัฒนาท้องถิ่น โดยการให้ชุชนจัดการตนเอง การสร้างการเรียนรู้ในชุมชน การใช้พลังชุมชนในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยการสนับสนุนประสานาน และร่วมปฏิบัติงานในทุกกิจกรรมของชุมชนเข้มแข็ง สร้างความสามัคคี ความเอื้ออาทร และเกื้อกูลในชุมชน สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างประชาชนในชุมชนสวนดอกหน่วยงาราชการและเอกชน และให้ความร่วมมือประสานงานกับเครือข่ายภายนอกชุมชน

คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม (2550) ได้ทำการศึกษา การประเมินผลการดำเนินงานศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน จำนวนทั้งสิ้น 1,003 แห่ง จำแนกเป็น ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนจำนวน 900 แห่ง นิคมเศรษฐกิจพอเพียงจำนวน 10 แห่ง ศูนย์เครือข่ายจำนวน 93 แห่ง แบ่งเป็นด้านต่างๆ ได้แก่ 1) ผลการดำเนินงานของศูนย์ฯ พบว่า อยู่ในระดับดีมากร้อยละ 10 และภาคที่มีสัดส่วนอันดับการประเมินผลการดำเนินงานของศูนย์ระดับดีมาก มากที่สุด คือภาคใต้ 2) ด้านความรู้ความเข้าใจแบ่งเป็นประธานศูนย์ฯ และเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ พบว่า ส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงในระดับมาก 3) การบรรเทาปัญหาความยากจนของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ พบว่า สามารถลดรายจ่ายเฉลี่ยร้อยละ 9.68 และเพิ่มรายได้ เฉลี่ยร้อยละ 12.37

สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2550) ได้ทำการศึกษาผลสัมฤทธิ์โครงการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ โดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยศึกษาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านจำนวน 40 ศูนย์ 5 เครือข่าย แบ่งเป็นด้านต่างๆ ดังนี้ 1) ปราชญ์ชาวบ้านมีคุณค่าสูงในเชิงสัญลักษณ์ของความรู้และความดี โดยถ่ายทอดสิ่งเห่านี้สู่บุคคลอื่น เพื่อการพัฒนาและการสร้างสรรค์สังคมที่ร่มเย็นเป็นสุขภายใต้กระบวนทัศน์เกษตรกรรมยั่งยืน โดยใช้ความรู้ประสบการณ์ ภูมปัญญาท้องถิ่นและแรงบันดาบใจที่หลากหลายภายใต้การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจ

พอเพียงมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติ 2) เกษตรกรที่ผ่านการฝึกอบรมจากศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ส่วนใหญ่มีความรู้ในระดับมาก และนำความรู้ไปปฏิบัติในระดับมากและความคิดเห็นต่อกระบวนการถ่ายทอดความรู้ของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านอยู่ในระดับมากรวมทั้งความพร้อมและศักยภาพของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านอยู่ในระดับมาก

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากแนวคิดทฤษฎีและวิธีการในการวิจัยที่กล่าวมาแล้ว คณะผู้วิจัยสามารถสรุปกรอบแนวคิดในการวิจัยได้โดยคณะผู้วิจัยดำเนินการศึกษาข้อมูลพื้นฐานของทั้งศูนย์เรียนรู้ฯ โดยสรุปได้ว่าแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมให้เจ้าของปัญหาได้ลงมือแก้ไขปัญหาด้วยตัวเอง โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ที่เป็นประสบการณ์หรือสถานการณ์ปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ผนวกกับการเรียนรู้ภายนอก แล้วลงมือปฏิบัติตามด้วยกระบวนการกลุ่มซึ่งจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง พร้อมกันนี้ผู้ร่วมวิจัยชุมชนต้องมีความเข้าใจในการดำเนินงานวิจัยอย่างมีส่วนร่วม เช่นเดียวกับผู้วิจัยที่จะใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมโดยการร่วมกับคณะกรรมการศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านของทั้งสองพื้นที่ เพื่อทำการเปรียบเทียบยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแบบมีส่วนร่วม ในการศึกษาวิจัยเรื่องการเปรียบเทียบยุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ และศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน อำเภอสามเงา จังหวัดตาก (แผนภาพที่ 4)

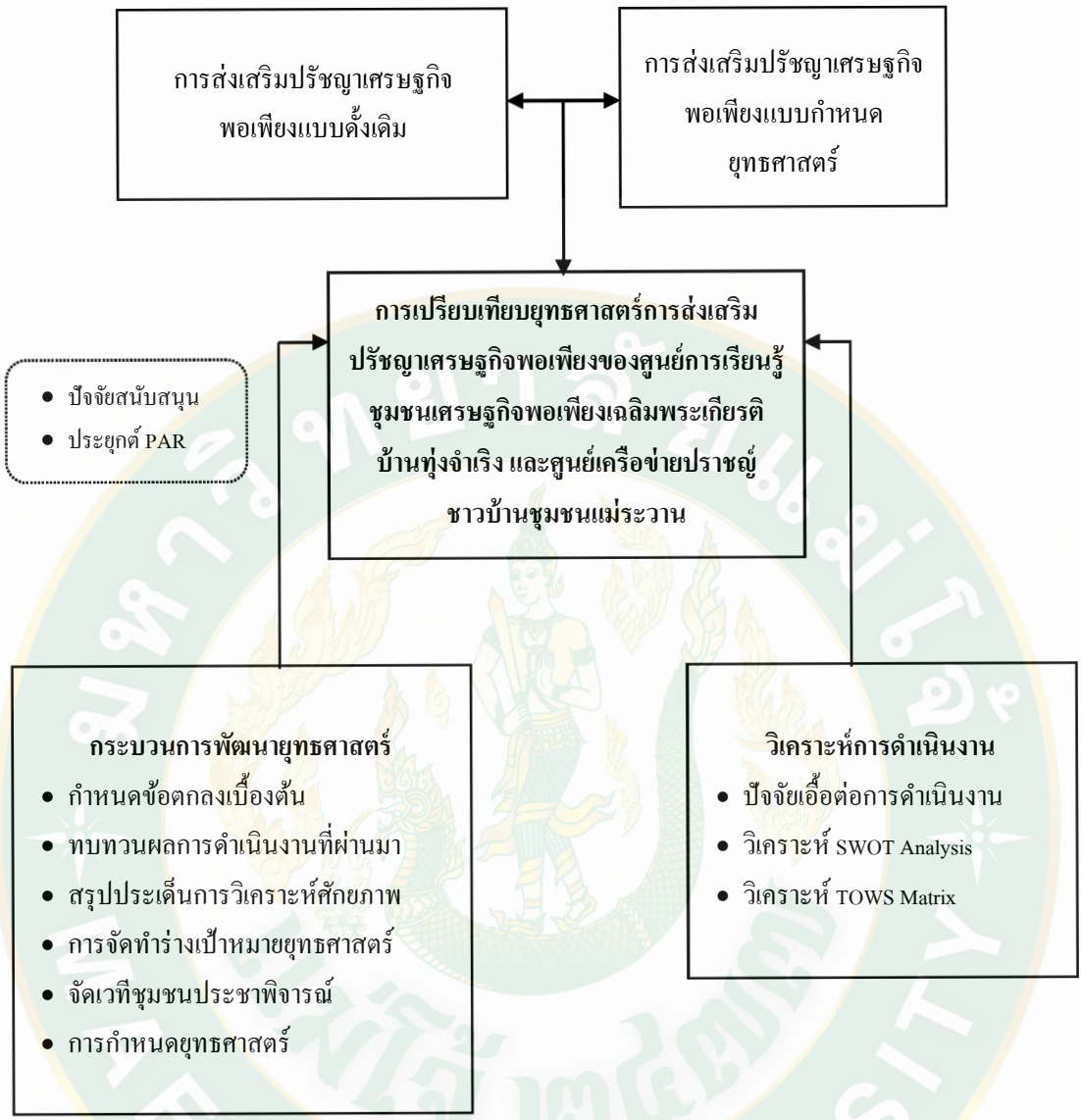

ภาพที่ 4 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3
วิธีการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบยุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแบบมีส่วนร่วมของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ และศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน อำเภอสามเงา จังหวัดตาก เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผสมผสานกัน เพื่อเปรียบเทียบยุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแบบมีส่วนร่วม และสรุปบทเรียนเป็นยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมในการส่งเสริมฯ โดยมีรายละเอียดและแนวทางการดำเนินงานวิจัยดังต่อไปนี้

สถานที่ดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้จะดำเนินการใน 2 พื้นที่ คือ บ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ และบ้านระวาน อำเภอสามเงา จังหวัดตาก โดยทั้งสองพื้นที่มีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงและศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ที่มีการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ โดยศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลินพระเกียรติ บ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ เป็นศูนย์กลางการรวบรวมข้อมูล ข่าวสารความรู้ของชุมชนที่จะนำไปสู่การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้สำหรับประชาชนชนในชุมชนเป็นศูนย์ถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนประสบการณ์การสืบทอดภูมิปัญญาและวัฒนธรรม โดยมีการประสานงานและทำงานร่วมกันกับศูนย์การเรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตำบลอมก๋อย และ ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงเทศบาลตำบลอมก๋อย ในขณะที่ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ขาวบ้านชุมชนแม่ระวาน อำเภอสามเงา จังหวัดตาก โดยเป็นศูนย์ที่มีการอบรมความรู้ด้านการเกษตร สิ่งแวดล้อม อาชีพ แก่ผู้ที่สนใจทั้งในพื้นที่จังหวัดตาก และจังหวัดใกล้เคียง ซึ่งมีผู้เข้ารับการอบรมอย่างสม่ำเสมอซึ่งส่วนใหญ่จะมาในลักษณะของหมู่คณะ และสามารถนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเป็นรูปธรรม

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรเป้าหมายในการศึกษาครั้งนี้แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

1. กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน ได้แก่ปราชญ์ชาวบ้าน วิทยากรของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน จำนวน 6 และปราชญ์ชาวบ้านจากศูนย์การเรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตำบลอมก๋อย จำนวน 5 คน รวมทั้งหมด 11 คน ถือเป็นกลุ่มหลักที่มีบทบาทสำคัญในกระบวนการ เป็น

แหล่งข้อมูลสำคัญที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินงานของศูนย์ และเป็นทีมวิจัยหลักในพื้นที่ในการวางแผนดำเนินการ การเก็บข้อมูล การร่วมวิเคราะห์ข้อมูลให้ข้อเสนอแนะต่างๆ โดยมีจำนวน

2. กลุ่มเกษตรกรที่ผ่านการฝึกอบรมจากศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง และศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน ในช่วงปี 2554-2558 จำนวนพื้นที่ละ 150 ราย ซึ่งถือเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญในเรื่องการสะท้องการเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิต หลังจากได้รับการอบรมจากศูนย์ ข้อเสนอแนะในเรื่องผลของการนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน รวมไปถึงการสะท้อนความต้องการที่มีต่อศูนย์ฯ ทั้ง 2 แห่ง นำมาพัฒนาการดำเนินงานให้ตรงกับบริบทและความต้องการของเกษตรกรอย่างแท้จริง

3. กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในกระบวนการวิจัยได้มีการจัดเวทีให้ข้อเสนอและต่อการดำเนินงาน เปิดโอกาสให้ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับศูนย์ฯ ทั้ง 2 แห่งได้เข้าร่วมในเวทีต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นนักวิชาการเกษตรของสำนักงานเกษตรจังหวัดเชียงใหม่ ตัวแทนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้นำในท้องถิ่น เป็นต้น โดยกลุ่มตัวอย่างในส่วนนี้มีส่วนในการสะท้อนความต้องการ รวมถึงการสนับสนุนการดำเนินงาน การให้ข้อเสนอแนะแนวทางต่างๆ เพื่อให้การดำเนินงานนั้นบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ได้

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้คณะผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลไว้ดังต่อไปนี้

1. การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ที่ใช้การตั้งคำถาม โดยมีเพียงคำถามที่นำไปสู่การพูดคุย สนทนาที่ดำเนินไปอย่างเป็นธรรมชาติ ซึ่งให้ผู้สัมภาษณ์ไม่รู้สึกตัวว่ากำลังถูกสัมภาษณ์ และไม่รู้สึกอึกอัด ลำบากใจในการสนทนา

2. การสังเกตการณ์ ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการสังเกต แบบไม่มีส่วนร่วม (Not-Participant Observation) ซึ่งการสังเกตนี้บุคคลเป้าหมาย จะไม่ทราบว่าถูกสังเกตอยู่ โดยสังเกตพฤติกรรม และการแสดงออก ซึ่งได้มีการบันทึกกระบวนการไปพร้อมๆ กัน เพื่อเป็นการค้นหาข้อมูล ตลอดจนการวิเคราะห์ตรวจสอบข้อมูลไปด้วย

3. การสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) วิธีนี้ใช้กับทีมแกนนำที่มีบทบาทภายในศูนย์ฯ เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นรวมถึงการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ระดมความคิดเห็น สร้างความเข้าใจหรือใช้ในการหารือประเด็นเฉพาะเรื่อง เช่น การสรุปผลหลังการทำกิจกรรม เพื่อให้การดำเนินงานในระยะต่อไป เป็นไปตามเป้าหมายที่ได้วางไว้ เป็นต้น

4. การศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับศูนย์ฯ เช่น ผลงานและรางวัลที่เคยได้รับ หลักสูตรต่างๆ ที่เคยอบรม เอกสารการอบรม เอกสารกระประเมินผล ประวัติการดำเนินงานในระยะเวลาที่ผ่านมา เป็นต้น

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. เทคนิคการถอดบทเรียน เป็นการทบทวนข้อมูลการดำเนินงานของศูนย์ฯ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างคณะกรรมการศูนย์ แล้วนำบทเรียนจากการดำเนินงานที่ผ่านมาวิเคราะห์ถึงปัจจัยต่างๆ ที่เอื้อต่อการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้ประสบผลสำเร็จ

2. SWOT และ TOWS Matrix เป็นเครื่องมือในการประเมินสถานการณ์ ที่นำมาใช้กับกลุ่มเกษตรกรสำหรับการวิเคราะห์สถานการณ์ของกลุ่มร่วมกัน โดยการค้นหาจุดแข็งและจุดอ่อนจากสภาพแวดล้อมปัจจัยทั้งหมดที่มีอยู่ภายในกลุ่มและวิเคราะห์โอกาสพร้อมทั้งอุปสรรคจากสภาพแวดล้อมปัจจัยภายนอกกลุ่ม ตลอดจนร่วมกันตระหนักถึงผลกระทบจากปัจจัยต่างๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อเป็นประโยชน์ในการวางแผนในการดำเนินงานและกิจกรรมของกลุ่มในโอกาสต่อไป

3. การจัดเวทีชุมชน เป็นการจัดเวทีเพื่อเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายที่สนใจเข้ามามีส่วนร่วมในการให้ได้มาของข้อมูลชุมชนในด้านต่างๆ สิ่งที่เกิดการเปลี่ยนแปลง การปรับตัว เป็นต้น และใช้กระบวนการเวทีชุมชนในการจัดเวทีสัญจรเพื่อระดมความคิดเห็นแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และจัดเวทีเพื่อตกผลึกความคิดเห็นต่อประเด็นยุทธศาสตร์เพื่อให้ได้แนวทางการดำเนินงานที่ตรงกับความต้องการของเกษตรกรอย่างแท้จริง

4. การจดบันทึก การบันทึกภาพ และการบันทึกเสียง เป็นการบันทึกข้อมูลรายละเอียดของขั้นตอนต่างๆ ตามสถานการณ์จริงในการลงพื้นที่เพื่อร่วมกิจกรรม รวมถึงเนื้อหาที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มหรือการสังเกตการณ์ ใช้กล้องถ่ายรูป เพื่อเก็บรายละเอียดบรรยากาศในการประชุมหรือทำกิจกรรมต่างๆ ตลอดจนใช้การบันทึกเสียงเพื่อบันทึกเนื้อหา รายละเอียดของการประชุม การสนทนา ซึ่งเป็นส่วนสำคัญเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ที่สุด

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ระยะเตรียมการ ดำเนินการทั้งสองพื้นที่ดังนี้

1.1 กระบวนการแสวงหาผู้สนใจเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงร่วม เป็นการแสวงหาผู้ที่สนใจในชุมชนในการทำงานวิจัยเพื่อพัฒนาในครั้งนี้ และร่วมสร้างทีมวิจัยหลักขึ้นมาพร้อมกับการศึกษาข้อมูลเชิงการเปลี่ยนแปลง และเชิงประเด็นปัญหาที่เพิ่มเติม เพื่อแจกแจงให้เห็นถึงประเด็นปัญหาสำคัญต่างๆ ให้ชัดเจนขึ้น

1.2 พิจารณาเลือกประเด็นการวิจัย เป็นการเลือกประเด็นการศึกษาวิจัยภายใต้สภาพปัญหาและปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจนนำไปสู่การตั้งคำถามและพัฒนาไปสู่การกำหนดเป้าหมายของการศึกษาวิจัย โดยมองจากประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในการดำเนินงานของศูนย์ฯ ในอดีตที่ผ่านมา

1.3 การวางแผนการวิจัย คือ การสำรวจข้อมูลเกษตรกรที่ผ่านการฝึกอบรมจากศูนย์ฯ การนำองค์ความรู้ที่ได้ไปใช้ และบทเรียนจากงานพัฒนาเชิงพื้นที่ เพื่อเป็นแนวทางในการจัดทำแผนงานการวิจัย หลังจากนั้นจะดำเนินการวิเคราะห์แผนร่วมกันระหว่างทีมวิจัยและทีมของศูนย์ฯ

2. ระยะดำเนินการวิจัยทั้งสองพื้นที่

2.1 การเตรียมการ การประสานงาน เตรียมวัสดุอุปกรณ์ วางแผนขั้นตอนวิจัยต่างๆ การแบ่งหน้าที่ของแต่ละคน

2.2 การปฏิบัติการ คือการดำเนินงาน หรือกิจกรรมตามแผนงานที่ได้วางไว้

2.3 การบันทึกระบวนการ คือการบันทึกข้อมูลต่างๆ ที่พบเห็นทั้งหมดและนำไปเขียนเป็นรายงานการวิเคราะห์ และสรุปผลการวิจัย

2.4 การสรุปบทเรียน หรือการประเมินผลที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรมแต่ละครั้ง ซึ่งจะนำไปประกอบการวางแผนในการทำกิจกรรมครั้งต่อไป และนำไปประกอบการวิเคราะห์ สรุปผลขั้นสุดท้ายของการทำวิจัย

2.5 การศึกษาข้อมูลเพิ่มเติม จากเอกสารต่างๆ สถาบันต่างๆ และจากประสบการณ์จากแหล่งเรียนรู้อื่นๆ เพื่อหาข้อมูลความรู้มาอภิปรายเพิ่มเติม

3. การติดตามและประเมินผล

การติดตามและประเมินผล เป็นการต่อยอดองค์ความรู้โดยการดำเนินงานของหน่วยงานในพื้นที่ เพื่อขยายผลและขับเคลื่อนงานในพื้นที่ต่อไป

4. การศึกษาเปรียบเทียบ

ดำเนินการศึกษาเปรียบเทียบของทั้งสองพื้นที่ในประเด็นที่เหมือนและแตกต่าง เพื่อหาข้อสรุปของกระบวนการพัฒนายุทธศาสตร์ที่สามารถนำไปปรับใช้ได้ในอนาคต

การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล

หลังจากเก็บข้อมูลเรียบร้อยแล้ว ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยการจัดหมวดหมู่ข้อมูลเพื่อให้สามารถตอบปัญหาการวิจัยได้ตรงตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ โดยนำข้อมูลที่ได้มาจัดให้เป็นระบบของการวิเคราะห์และ

กำหนดกลุ่มเนื้อหา ให้สามารถเชื่อมโยงกับแนวความคิดและงานวิจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งการวิเคราะห์และสังเคราะห์ผลการวิจัยในครั้งนี้สามารถแบ่งเป็นประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

1.1 วิเคราะห์ข้อมูลความเป็นมาของศูนย์ฯ ซึ่งจะดำเนินวิเคราะห์ควบคู่ไปกับการเก็บข้อมูลภาคสนามทุกครั้ง และนำมาวิเคราะห์ความสอดคล้องของเหตุและผลในแต่ละประเด็น

1.2 การวิเคราะห์ข้อมูลในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ซึ่งจะดำเนินการวิเคราะห์ทุกขั้นตอน

1.3 การวิเคราะห์ข้อมูลจากการถอดบทเรียน และสรุปบทเรียน โดยดำเนินร่วมกันระหว่างคณะผู้วิจัยและผู้เข้าร่วมกิจกรรม ร่วมกันวิเคราะห์บทสรุปที่ได้ทั้งหมดเพื่อการปรับปรุงร่วมกันแก้ไขเพื่อเป็นการพัฒนายุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์ฯ

2. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ โดยใช้สถิติ จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ในการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ที่ผ่านการอบรมจากศูนย์ฯ ที่ผ่านมา และผลการสัมภาษณ์เกษตรกรที่ผ่านการอบรมจากศูนย์ฯ

3. การวิเคราะห์ข้อมูลการเปรียบเทียบยุทธศาสตร์ กระบวนการพัฒนายุทธศาสตร์ และผลย้อนกลับสู่เกษตรกรเป้าหมาย โดยจะดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณ และคุณภาพตามวิธีการในข้อ 1 และ 2

บทที่ 4
ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบยุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแบบมีส่วนร่วมของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ และศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน อำเภอสามเงา จังหวัดตาก ผลการวิจัยได้นำเสนอเป็น 4 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 ยุทธวิธีการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

1.1 ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

1.2 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่

ตอนที่ 2 ผลย้อนกลับสู่เกษตรกรและปัจจัยที่เอื้อต่อการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างมีส่วนร่วม

2.1 ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

2.2 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่

ตอนที่ 3 ยุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างมีส่วนร่วม

3.1 ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

3.2 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่

ตอนที่ 4 การเปรียบเทียบกระบวนการพัฒนายุทธศาสตร์และยุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างมีส่วนร่วม

4.1 การเปรียบเทียบกระบวนการพัฒนายุทธศาสตร์อย่างมีส่วนร่วม

4.2 การเปรียบเทียบยุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ผลการวิจัยจะดำเนินการอธิบายออกเป็น 4 ประเด็นดังกล่าว โดยจะอธิบายควบคู่กันทั้งสองพื้นที่ รายละเอียดและบริบทต่างๆ ของการยุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างมีส่วนร่วมของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน อำเภอสามเงา จังหวัดตาก และศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ยุทธวิธีการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

1.1 ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

1.1.1 ความเป็นมาของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน

จากนโยบายของรัฐบาลด้านการส่งเสริมการดำเนินโครงการต่างๆ ตามกรอบแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จึงได้สนองนโยบายของรัฐ โดยได้ดำเนินโครงการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ โดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในปีงบประมาณ พ.ศ.2550 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจในการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ ที่ยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเครื่องมือนำทางในการพัฒนาภาคเกษตร โดยการพัฒนาปรับเปลี่ยนแนวคิดและรูปแบบในการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ รวมทั้งสนับสนุนเกษตรกรให้มีความเข้าใจและนำเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการทำมาหากิน การประกอบอาชีพ ทั้งในระดับบุคคล ครัวเรือนและชุมชนเกษตรกร เพื่อให้เกิดการพัฒนาในแนวทฤษฎีใหม่ และเพื่อให้การพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ โดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในปี พ.ศ.2551 เป็นไปอย่างต่อเนื่อง และสามารถขยายผลการพัฒนาไปยังเกษตรกรให้สามารถพัฒนา และพึ่งพาตนเองได้อย่างเหมาะสม มีความมั่นคงในการประกอบอาชีพทางการเกษตร เศรษฐกิจชุมชนมีความมั่นคง และลดปัญหาความยากจนของเกษตรกร ให้คลอบคลุมกลุ่มเป้าหมายเกษตรกรทั่วประเทศได้มากยิ่งขึ้น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จึงเห็นควรดำเนินการต่อเนื่องในการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจในการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่โดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่เกษตรกร

ในปี 2551 สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดตากได้จัดตั้งศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน ณ บ้านเลขที่ 83 หมู่ที่ 5 บ้านแม่ระวาน ตำบลยกกระบัตร อำเภอสามเงา จังหวัดตาก จากการถอดบทเรียนเรื่องจุดเริ่มต้นของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวานนั้น ทราบว่าจังหวัดตากได้คัดเลือกชุมชนแม่ระวานเป็นแหล่งศึกษาดูงาน อันเนื่องมาจาก การรวมตัวของกลุ่มชาวบ้านที่นี่เกิดการวิกฤตป่าไม้ เนื่องจากมุนมองว่าในอนาคตป่าต้องหมด เพราะคนเพิ่มขึ้น การใช้ทรัพยากรเพิ่มขึ้น ในช่วงปี 2537 ชาวบ้านแม่ระวาน เริ่มรู้จักการลุกขึ้นเพื่อประท้วงโรงงานหินแกรนิต ที่นายทุนเข้ามาสัมปทานผืนป่าในหมู่บ้าน ทำให้กลุ่มแม่บ้านเกิดรวมตัวกันแบบเงียบๆ ภายใต้แนวความคิด “ป่าอยู่คนอยู่ ป่าหายคนตาย” จึงได้รวมตัวกันขึ้น ในปี 2537 นั่นเอง ซึ่งมีเครือข่าย ตำบลแม่พริก อำเภอแม่พริก จังหวัดลำปางและตำบลยกกระบัตร อำเภอสามเงา จังหวัดตาก ประมาณ 500 คน มีกลุ่มแม่บ้านแม่ระวานเป็นแกนนำ เหตุผลที่ต้องรวมตัวกันแบบเงียบๆ เรื่องจากในยุคนั้นชาวบ้านแถบนี้ยังกลัวภัยคุกคาม ส่วนบทบาทผู้ชายจะอยู่เบื้องหลัง เนื่องจากผู้ชายจะ

อยู่ในขั้นอันตรายมาก ในสถานการณ์ขณะนั้นกิจกรรมแรกๆ คือ หาทางรักษาป่าไว้ เพราะหากปล่อยไว้ อาจจะมีกรณีเช่นนี้เกิดขึ้นอีก เพราะนอกจากป่าถูกทำลายแล้ว หินแกรนิตจะถูกดูดถูกตักตวงอีก

ต่อมาปี 2543 คณะกรรมการป่าชุมชนแม่ระวานได้จัดทำโครงการ ชุมชนคนรักษ์ป่าบ้านแม่ระวาน เสนอต่อ กองทุนเพื่อนสังคม (SIF) ทางกองทุนให้การสนับสนุนด้วยงบประมาณจำนวน 150,000 บาท โดยในขณะนั้นมีกิจกรรม หลักๆ คือ 1) ไปศึกษาดูงานบ้านทุ่งยาว ลำพูน 2) ร่วมกันจัดค่ายเยาวชน ในตำบลยกกระบัตร และมีเยาวชนร่วมโครงการจำนวน 50 คน 3)และช่วยกันปลูกป่าเพิ่ม ในพื้นที่ป่าชุมชนที่ว่างเปล่า และขยายพื้นที่อีกประมาณ 500 ไร่ เมื่อรวมกับแปลงเดิมเป็น 750 ไร่เศษ หลังจากจบกิจกรรมดังกล่าวแล้ว ได้มีการจัดอบรมเพิ่มความรู้ ทักษะ โดยเข้าโครงการฝึกอบรม รสทป. (ราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า) รุ่นที่ 1 เมื่อปี 2544 จำนวน 100 คน ต่อมาปี 2545 ได้มีการจัดเวทีประชุม แสดงความคิดเห็นและเสนอโครงการงานวิจัย ชื่อ “กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนรอบผืนป่าผาต้น” พร้อมกับสร้างเครือข่ายในการดูแลผืนป่าจำนวน 6 หมู่บ้าน โดยมีบ้านแม่ระวานเป็นแกนนำ หลังจากเสร็จสิ้นโครงการนี้ ก็ได้พูดคุยกันอีกที่จะทำงานกันต่อเนื่องเพื่อต่อยอดจากงานที่ผ่านมาเป็นงาน วิจัยเชิงพัฒนาชื่อโครงการ “ฟื้นฟูระบบนิเวศน์ผืนป่าผาต้อน เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน” ต่อ UNDP และขยายพื้นที่ดูแลอีก เป็น 15,000 ไร จึงทำให้หมู่บ้านแม่ระวานเป็นที่รู้จักทั่วทั้งจังหวัดลำปางและตาก ด้านการพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ปี 2548 มีการสร้างฝายชะลอน้ำ เรียกว่า “ฝายหินทิ้ง” จำนวน 800 ฝาย และ “ฝายถาวร” จำนวน 2 ฝาย ในผืนป่าผาต้อน โดยใช้แรงงานจากหมู่บ้านเครือข่ายหมู่บ้านละ 10 คนเข้าไปร่วมกันทำ

จากความคิดของคนในชุมชนเรื่อง “การอยู่กับป่า ป่าอยู่ คนอยู่” ทำให้ชาวชุมชนแม่ระวานมีวิถีชีวิตที่อยู่กับการอนุรักษ์ธรรมชาติ การมุ่งที่จะทำการเกษตรโดยไม่มีผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม เกิดการความเข้าใจเกี่ยวกับทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า ต่อมาคือ เรื่องอาชีพ เรื่องการเกษตร ตามทฤษฎีใหม่ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ พัฒนาปุ๋ยอินทรีย์ ใช้วัสดุอุปกรณ์ในท้องถิ่นเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากร ทั้งป่า ดินและน้ำได้อย่างยั่งยืน จึงเป็นเหตุผลที่สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดตากคัดเลือกให้เป็นสถานที่ศึกษาดูงาน แก่เกษตรให้หมู่บ้านต่างๆ ในจังหวัดตาก

1.1.2 การบริหารจัดการศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน

1) คณะกรรมการศูนย์

ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน มีคณะกรรมการประกอบด้วย 2 ส่วน ได้แก่ คณะกรรมการศูนย์และคณะกรรมการที่ปรึกษาศูนย์ โดยสามารถแสดงได้ดังแผนภาพที่ 5

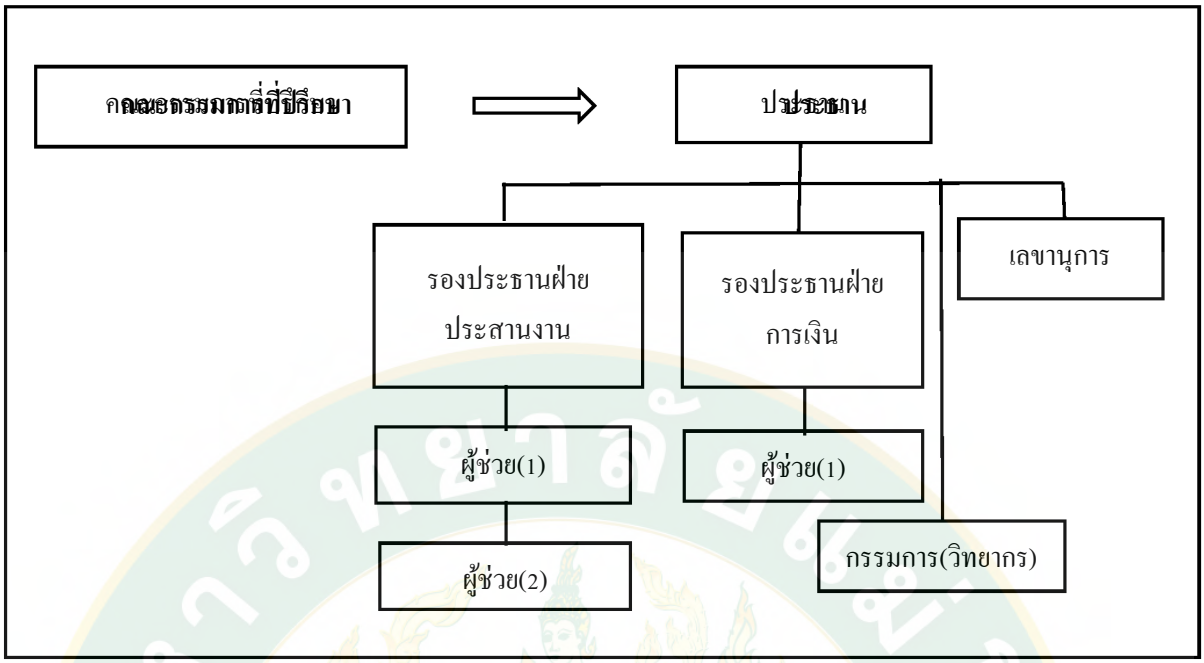

ภาพที่ 5 แสดงแผนภูมิโครงสร้างคณะกรรมการศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน

คณะกรรมการที่ปรึกษา ซึ่งเป็นคณะกรรมการที่ให้ข้อเสนอแนะต่อการดำเนินงานของศูนย์ รวมถึงหน่วยงานที่มีหน้าที่ประเมินการดำเนินงานของศูนย์ และหน่วยงานหรือองค์กรอื่นๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและมีผลกระทบต่อการดำเนินงานของศูนย์ได้แก่

- ผู้ว่าราชการจังหวัดตาก
- เกษตรจังหวัดตาก
- นายอำเภอสามเงา
- เกษตรอำเภอสามเงา
- นายกองค์การบริหารส่วนตำบลยกกระบัตร
- กำนันตำบลยกกระบัตร
- ผู้อำนวยการโรงเรียนยกกระบัตรวิทยาคม
- ผู้อำนวยการโรงเรียนชุมชนบ้านแม่ระวานสองแคว
- ผู้ใหญ่บ้านแม่ระวาน, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน, ประธานคุ้มบ้าน
- สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลยกกระบัตร หมู่ที่ 5
- ประธานกลุ่มต่างๆ ในหมู่ที่ 5 (กองทุนน้ำมัน, กองทุนพัฒนาสุสาน, กองทุนฌาปนกิจสงเคราะห์, กลุ่มวิสาหกิจชุมชนน้ำปลาตราแม่ระวาน, กลุ่มออมทรัพย์, กลุ่มแม่บ้าน, กลุ่มผู้สูงอายุ, กลุ่มผู้เลี้ยงโค, กลุ่มผู้ใช้น้ำ, กลุ่มเยาวชน)

ซึ่งคณะกรรมการที่ปรึกษาศูนย์ฯ มีบทบาทในด้านการสนับสนุนความรู้ทางด้านวิชาการ การให้ความร่วมมือในฐานะเป็นหน่วยงานที่มีส่วนได้เสียกับศูนย์ โดยเฉพาะสำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดตาก เป็นหน่วยวานที่ควบคุมดูแลการดำเนินงานของศูนย์โดยตรง โดยอาศัยอำนาจการพิจารณาของผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นสำคัญ โดยเฉพาะเรื่องการพิจารณา กำหนดงบประมาณให้ศูนย์ในแต่ละปีงบประมาณ รวมถึงการติดตามประเมินผล เพื่อให้การดำเนินงานของศูนย์เป็นไปตามเป้าประสงค์ของโครงการที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์กำหนด

คณะกรรมการบริหารโดยการคัดเลือกบุคคลที่เหมาะสมจากทีมวิทยากรของศูนย์ มีหน้าที่ดูแลในงานประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ อำนวยความสะดวกและดูแลความเรียบร้อยในการจัดการอบรม สรุปงบประมาณดำเนินงานในรอบงบประมาณต่างๆ บันทึกและรวบรวมเอกสารการจัดกิจกรรม เพื่อทำรายงาน รวมถึงพัฒนาศูนย์ให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ดำเนินการบริหารจัดการให้ศูนย์ให้เป็นระเบียบเรียบร้อยพร้อมที่จะรับผู้เข้ามาศึกษาดูงานหรือฝึกอบรมและการพัฒนากิจกรรมศึกษาหาความรู้ใหม่ๆเพื่อนำมาพัฒนาเป็นองค์ความรู้ของศูนย์ ซึ่งคณะกรรมการแต่ละฝ่ายมีรายละเอียดและหน้าที่รับผิดชอบดังต่อไปนี้

ประธานศูนย์ ได้แก่ นายพงศ์สิริ นนทะชัย ปราชญ์ชาวบ้าน มีหน้าที่หลักในการควบคุมดูแลการดำเนินงานของศูนย์ให้เรียบร้อยในทุกๆด้านเป็นแกนนำหลักในการพัฒนาศูนย์ให้พร้อมอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นบริเวณที่ตั้งของศูนย์บริเวณแปลงสาธิตต่างๆสถานที่ศึกษาดูงานต่างๆในชุมชนแม่ระวาน การกระจายหน้าที่ต่างๆ ให้แก่คณะกรรมการศูนย์คนอื่นๆ ควบคุมดูแลการทำงานให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

รองประธานศูนย์ มีจำนวน 2 ฝ่าย ได้แก่ฝ่ายประสานงานและฝ่ายการเงิน ซึ่งรองประธานฝ่ายประสานงาน ได้แก่ นายกิตติ วงษ์เมืองแก่น มีหน้าที่หลักในการประสานงานกับหน่วยงานต่างๆทั้งในเรื่องการขอข้อมูลทางวิชาการ และประสานงานทั้งผู้ติดต่อเข้ามาศึกษาดูงานหรือฝึกอบรม รวมไปถึงประสานงานการอำนวยความสะดวกในการจัดการดูงานหรือฝึกอบรม เช่น ติดต่อสถานที่พัก ติดต่ออาหาร รถรับส่งผู้มาฝึกอบรม ดูแลเครื่องเสียง อุปกรณ์ต่างๆเป็นต้น โดยฝ่ายประสานงานจะมี 3 คนด้วยกัน ประกอบด้วย รองประธานฝ่ายประสานงาน และกรรมการฝ่ายประสานงานอีก 2 ตำแหน่ง ได้แก่ นายชัยรัตน์ แก้วแสนตอ และนายมงคล ธิอุด ส่วนรองประธานฝ่ายที่ 2 คือ ฝ่ายการเงิน ได้แก่ นางสาวปราณี ตั้งน้อย และมีกรรมการฝ่ายการเงินอีก 1 ตำแหน่ง คือ นางสมใจ วังสินธร มีหน้าที่หลัก คือ การจัดทำบัญชีรายรับรายจ่าย การสรุปการใช้เงินในแต่ละรอบเดือนรวมถึงการบริหารจัดการเงินให้เป็นไปตามแผนการดำเนินงานที่ตั้งไว้

กรรมการ ได้แก่ วิทยากรทุกคนของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวานหน้าที่หลักคือการสนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์ฯ เพื่อให้เป็นไปอย่างเรียบร้อย หน้าที่ของวิทยากรทุก

คน จะต้องพัฒนาตนเองอยู่อย่างสม่ำเสมอ เตรียมเนื้อหา ออกแบบกิจกรรมในเรื่องที่ตนเองรับผิดชอบ มีโอกาสต้องไปศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม คณะกรรมการต้องเข้าร่วมประชุมเพื่อรับทราบผลการดำเนินงานในแต่ละเดือน ร่วมวางแผนการดำเนินงานของศูนย์ในแต่ละรอบการดำเนินงานด้วย

เลขานุการ ได้แก่ นางสาวจีราภรณ์ ตองใจ มีหน้าที่หลักในการรวบรวมเอกสารต่างๆสรุปการประชุม สรุปผลการดำเนินงานในแต่ละครั้ง รวมไปถึงการรวบรวมเนื้อหาจากวิทยากร แต่ละเรื่องเก็บไว้เป็นฐานข้อมูล เตรียมความพร้อมในเรื่องเอกสารแจกต่างๆรวมถึงการประเมินผลหลังกิจกรรมในทุกครั้ง

2) งบประมาณสนับสนุน

ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวานนั้น ตั้งแต่ปีงบประมาณ 2556-2558 ได้เข้าร่วมโครงการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ โดยการสนับสนุนของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์รวมทั้ง 3 ปี เป็นเงิน 3,070,180 บาท โดยสามารถจำแนกเป็นค่าใช้จ่ายในแต่ละปีดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงงบประมาณ ในการดำเนินงานของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน ปีงบประมาณ 2552-2554

ปีงบประมาณ	งบประมาณที่ได้รับจัดสรร (บาท)					
	อำนวยการ (ร้อยละ)	ฝึกอบรมเกษตรทั่วไป (ร้อยละ	ฝึกอบรมเกษตรอาสา (ร้อยละ)	ติดตามประเมินผล (ร้อยละ)	ปรับปรุงศูนย์ (ร้อยละ)	รวม (ร้อยละ)
2552	153.280	1,020,000	75,000	75,000	25,000	1,353,280
	(11.3)	(75.3)	(5.5)	(1.8)	(1.8)	(100)
2553	149,400	1,020,000	90,000	25,000	80,000	1,364,400
	(10.9)	(74.7)	(6.5)	(1.8)	(5.8)	(100)
2554	47ม500	300ม00	-	5ม00	.	352,500
	(13.4)	(85.1)		(1.0)		(100)

ที่มา: ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน (2559)

จากการสัมภาษณ์คณะกรรมการศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวานพบว่าการบริหารงบประมาณที่ได้รับการสนับสนุนจากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์แบ่งออกเป็น 5 ส่วน ด้วยกัน ได้แก่

งบประมาณสำหรับการอำนวยการ เป็นงบประมาณสำหรับการจัดซื้ออุปกรณ์สำนักงาน งบประมาณสำหรับการติดต่อประสานงาน กิจกรรมต่างๆ สำหรับจ่ายค่าสาธารณูปโภคต่างๆ เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าโทรศัพท์ เป็นต้น และยังเป็นงบประมาณสำหรับใช้สอยหมุนเวียนในการบริหารจัดการในแต่ละปีงบประมาณ

งบประมาณสำหรับการฝึกอบรมหลักสูตรพัฒนาเกษตรกรอาสา เป็นค่าใช้จ่ายสำหรับค่าอาหาร ค่าเดินทาง ค่าที่พักสำหรับผู้เข้ารับการฝึกอบรม ค่าตอบแทนวิทยากร โดยค่าที่พักจะประมาณการไว้ที่ 50 บาทต่อคนต่อคืน ซึ่งผู้ที่เข้ารับการอบรมจะถูกจัดให้พักที่พักแบบโฮมสเตย์ คือ บ้านของชาวบ้านที่เปิดเป็นโฮมสเตย์ บ้าน 1 หลังสามารถพักได้ 5-8 คน ค่าใช้จ่ายสำหรับค่าอาหารของผู้เข้ารับการฝึกอบรม โดยประมาณการไว้ที่ 40 บาทต่อคนต่อมื้อ สำหรับค่าใช้จ่ายค่าเดินทางนั้นจ่ายตางจริง แต่ไม่เกิน คน 500 บาทและค่าตอบแทนวิทยากรชั่วโมงละ 200 บาท

งบประมาณสำหรับการฝึกอบรมหลักสูตรการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับเกษตรกรทั่วไปมีหลักการใช้จ่ายเช่นเดียวกับงบประมาณ สำหรับการฝึกอบรมหลักสูตรพัฒนาเกษตรกรอาสา ซึ่งเป็นงบประมาณส่วนที่มากที่สุดถึงกว่าร้อยละ 75 ของงบประมาณทั้งหมด เนื่องจากวัตถุประสงค์ของโครงการฯ เน้นที่เป็นศูนย์ฝึกอบรมการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงสู่เกษตรเป็นส่วนใหญ่

1.1.3 วิธีการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน

กิจกรรมการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านแม่ระวานนั้นได้ดำเนินการใน 2 ลักษณะ คือ 1) เป็นสถานที่ศึกษาดูงาน และ 2) เป็นสถานที่ฝึกอบรมเกษตรกรในเรื่องการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีรายระเอียดดังต่อไปนี้

1) ยุทธวิธีการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยเป็นแหล่งศึกษาดูงาน

กิจกรรมการศึกษาดูงาน เป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้ที่สนใจ ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงาน องค์กร กลุ่มชุมชนต่างๆ ที่เข้ามาศึกษาดูงานที่หมู่บานแม่ระวาน ซึ่งกิจกรรมนี้ได้ดำเนินงานก่อนปี 2552 แล้ว การศึกษาดูงานได้ริเริ่มจากการที่สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดตาก ได้สนับสนุนงบประมาณจัดการศึกษาดูงาน ให้เกษตรกรในหมู่บ้านต่างๆ ของจังหวัดตากได้เข้ามาศึกษาดูงานวิถีชีวิตของชุมชนแม่ระวานด้วยเหตุที่ได้อธิบายไปแล้วในส่วนของความเป็นมาของศูนย์เครือข่าย

ปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน โดยกิจกรรมศึกษาดูงานสามารถแบ่งได้เป็น 2 ยุค ได้แก่ยุคเริ่มต้น พ.ศ. 2549-2551 และยุคที่เข้าร่วมโครงการเป็นศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน

(1) การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงผ่านการศึกษาดูงานในยุคแรก พ.ศ. 2549 – 2551

การศึกษาดูงานใช้ระยะเวลาการศึกษาดูงาน 1 วัน โดยกิจกรรมต่างๆ ดังนี้

- การแนะนำความเป็นมาของหมู่บ้านแม่ระวาน
- ดูงานสถานที่จริงการทำงานของกลุ่มต่างๆ
- ดูงานในสวนไร่นาของชาวบ้าน
- ดูงานพื้นที่ป่าชุมชน
- สรุปผลการศึกษาดูงาน เป็นกิจกรรมสุดท้ายก่อนจบกิจกรรมการศึกษาดูงาน โดยเปิดโอกาสให้ผู้เข้ามาศึกษาดูงานแสดงทักษะเกี่ยวกับการศึกษาดูงานในแต่ละครั้งให้ผู้ที่เข้ามาดูงานบอกประโยชน์จากการศึกษาดูงาน กล่าวขอบคุณปิดการศึกษาดูงาน

การศึกษาดูงานในช่วงปี 2549 – 2551 นั้นมีหน้าที่เข้ามาศึกษาดูงาน จำนวน 35 คณะจากการสนับสนุนของสำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดตากที่นำเกษตรกรซึ่งเป็นเกษตรกรผู้นำในหมู่บ้านต่างๆในจังหวัดตากมาศึกษาดูงานในพื้นที่บ้านแม่ระวานใช้งบประมาณทั้งสิ้น 350,000 บาท โดยเป็นงบประมาณจากปีงบประมาณ 2550 จำนวน 100,000 บาท ปีงบประมาณ 2551 จำนวน 200,000 บาท และสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดตากสนับสนุน 50,000 บาท

(2) การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงหลังจัดตั้งเป็นศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน

หลังจากก่อตั้งเป็น “ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน” และเข้าร่วมโครงการพัฒนาการเกษตรตามทฤษฎีใหม่โดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และเริ่มเป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้นจึงมีหน่วยงาน องค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน ต่างๆ สนใจเข้ามาศึกษาดูงาน ดังแสดงในตารางที่ 4 โดยศูนย์ฯ เป็นผู้บริหารจัดการ โดยกิจกรรมการศึกษาดูงานมีรูปแบบหลายรูปแบบมากขึ้น ทั้งแบบไปกลับ และแบบพักค้างคืน โดยผู้ที่เข้ามาศึกษาดูงานสามารถออกแบบกิจกรรมที่จะเข้ามาศึกษาดูงานได้ โดยค่าใช้จ่ายจะคิดเป็นรายหัว ได้แก่ 300 บาท ต่อคนต่อวัน ถ้าพักค้างคืนเพิ่มอีก 50 บาทต่อคนต่อคืน ซึ่งส่วนใหญ่ก็จะเป็นการศึกษาดูงานวันเดียว กิจกรรมต่างๆก็จะเหมือนกับกิจกรรมในช่วงปี 49 – 51

การศึกษาดูงานในรูปแบบที่ผู้ศึกษาดูงานออกแบบกิจกรรมเองเช่น 1) การศึกษาดูงานของนักศึกษาปริญญาโท หลักสูตร การบริหารและพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยรามคำแหงที่เข้า

มาศึกษาดูงาน โดยการเข้ามาดูคนในชุมชน ดูวิถีชีวิต ระบบการจัดการบริหารในชุมชน การบริหารจัดการของกลุ่มต่างๆ เข้าไปสัมภาษณ์ สอบถาม ชาวชุมชนแม่ระวาน ทัศนคติ ความคิดเห็นต่างๆ ของชาวบ้าน รูปแบบของการดูงานก็แตกต่างไปจากการดูงานคณะอื่นๆ 2) การศึกษาดูงานของนักศึกษาหลักสูตร วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิตสาขาวิชาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์มหาวิทยาลัยมหิดล ซึ่งเข้ามาเพื่อจะดูงานในเรื่องของป่าชุมชนและการอนุรักษ์ผืนป่าผาต้อนเพียงอย่างเดียว ซึ่งกิจกรรมการศึกษาดูงานนั้นก็จะถูกออกแบบโดยผู้ที่มาศึกษาดูงานเอง และศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน จะเป็นผู้อำนวยความสะดวกและจัดกิจกรรมให้ตรงกับความต้องการของคณะผู้ที่มาศึกษาดูงานนั้นๆ ซึ่งขั้นตอนการศึกษาดูงานผ่านการกำหนดโดยศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน สามารถเขียนเป็นแผนภาพ ได้ดังแสดงในแผนภาพที่ 6

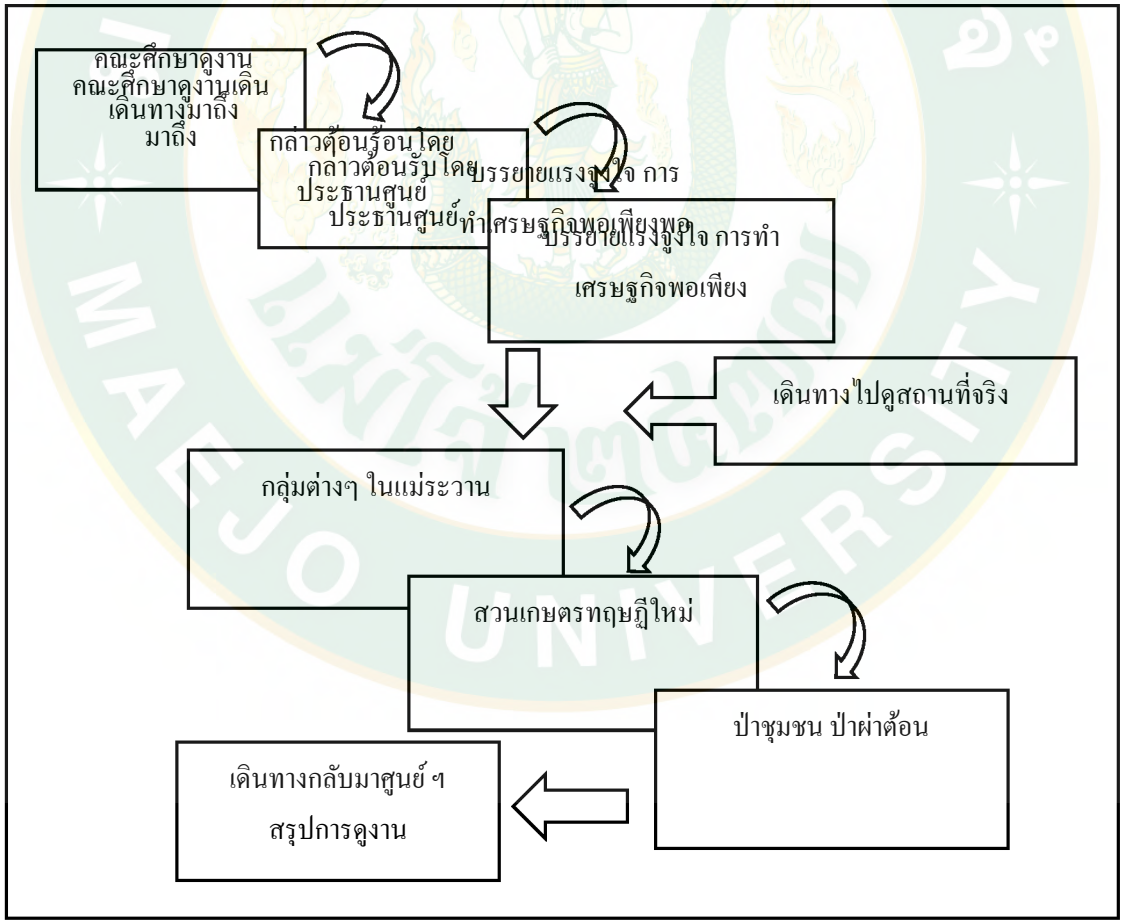

ภาพที่ 6 ขั้นตอนการดูงานผ่านการกำหนด โดยศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน

2) ยุทธวิธีการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยการจัดการฝึกอบรม

การฝึกอบรมถือเป็นหัวใจสำคัญของการจัดตั้งศูนย์แห่งนี้ขึ้นมาภายใต้โครงการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ โดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ซึ่งเป็นผู้สนับสนุนงบประมาณการดำเนินกิจกรรมการอบรมโดยศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน มีหลักสูตรการฝึกอบรม 2 หลักสูตร ได้แก่

(1) หลักสูตรพัฒนาเกษตรกรอาสา

หลักสูตรพัฒนาเกษตรกรอาสานั้นตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2551 ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน ได้จัดการฝึกอบรมทั้งหมด 2 รุ่น คือในปลายปี 2551 ระหว่างวันที่ 19 – 23 ธันวาคม 2551 จำนวน 1 รุ่น 28 คนและรุ่นที่ 2 ได้จัดการฝึกอบรมในระหว่างวันที่ 10 – 14 พฤษภาคม 2553 อีกจำนวน 1 รุ่น 31 คนและ 2) หลักสูตรการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับเกษตรกรทั่วไปเปิดให้ผู้สนใจทั้งคนในจังหวัดตาก และคนที่สนใจที่อยู่ต่างจังหวัดเข้ารับการฝึกอบรม โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ของหลักสูตร : เพื่อพัฒนาเกษตรกรผู้นำ ในการขยายผลการทำเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ โดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ให้ไปสู่เกษตรกรรายอื่นให้แพร่หลายยิ่งขึ้น

ระยะเวลาในการฝึกอบรม : 4 คืน 5 วัน โดยมีเนื้อหาสาระสำคัญและกิจกรรมต่างๆ ในการฝึกอบรม กิจกรรมการอบรมหลักสูตรเกษตรกรอาสานั้นเน้นไปที่การให้ความรู้ในเรื่องต่างๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการจัดอบรม ได้แก่ หลักการ แนวคิด ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทางเลือก ทางรอด หลักการอยู่ร่วมกัน ศิลปะการพูดในที่ชุมชน การจัดโครงเรื่อง เนื้อหาในการบรรยาย เทคนิคการเป็นพิธีกร การทำหน้าที่พิธีกรในต่าง บัญชีครัวเรือนและการประยุกต์ใช้ ทักษะการเป็นผู้นำ และธรรมะกับการดำเนินชีวิต

กระบวนการคัดเลือกผู้เข้ารับการอบรม : ในการจัดการอบรมหลักสูตรพัฒนาเกษตรกรอาสารุ่นแรก เมื่อปลายปี 2551 ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวานร่วมกับสำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดตาก ได้คัดเลือกเกษตรกรจากเกษตรที่เป็นผู้นำกลุ่มเกษตรกรต่างๆในจังหวัดตาก โดยต้องเป็นผู้ที่เคยผ่านการอบรม หลักสูตรฝึกอบรมสำหรับเกษตรกรทั่วไปหรือหลักสูตรที่มีลักษณะเดียวกัน ส่วนในปี 2554 ได้มีการปรับงบประมาณลดลง ทำให้ไม่ได้จัดการอบรมหลักสูตรพัฒนาเกษตรกรอาสา

(2) หลักสูตรการตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน ร่วมกับสำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดตาก ได้พัฒนาหลักสูตรอบรมเกษตรกรสำหรับเกษตรกรทั่วไป โดยการออกแบบ

หลักสูตรให้ครอบคลุมกับความสามารถของปราชญ์ชาวบ้าน และสอดคล้องกับเนื้อหาที่กระทรวงเกษตรกรและสหกรณ์กำหนดให้ไว้เป็นแนวทางขยายผลการเรียนรู้แนวทางเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีรายละเอียดของหลักสูตรดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ของหลักสูตร: ขยายผลการเรียนรู้แนวทางเศรษฐกิจพอเพียง โดยการฝึกอบรมให้เกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจ การพัฒนาเกษตรทฤษฎีใหม่ โดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

เนื้อหา: สาระสำคัญและกิจกรรมต่างๆ ในการฝึกอบรมกิจกรรมอบรมหลักสูตรการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง นั้นมีเนื้อหาของการอบรมในเรื่องต่างๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการจัดอบรม โดยมีเนื้อหา แบ่งเป็น 2 ส่วน หรือได้แก่ 1) เนื้อหา/วิชา ภาคบังคับที่กำหนดแนวทางของเนื้อหาโดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และ 2) เนื้อหาของศูนย์ซึ่งเป็นเนื้อหาในสาขาต่างๆของปราชญ์ที่มีความชำนาญการรวมทั้งทีมวิทยากรและเนื้อหาที่เหมาะสมกับความต้องการของเกษตรสภาพการทำเกษตรในพื้นที่เป็นต้น ดังรายละเอียดในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 เนื้อหาวิชาภาคบังคับและเนื้อหาวิชาของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน

เนื้อหา/วิชา ภาคบังคับ	เนื้อหา/วิชา ของศูนย์
1. การดำเนินชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง	1. การทำไม้กวาดทางมะพร้าว
2. หลักการและแนวคิดการดำรงอยู่ร่วมกัน	2. การอนุรักษ์ และการปรับปรุง บำรุงดิน
3. ผลกระทบจากการเกษตรเชิงเดี่ยว และการใช้สารเคมีทางการเกษตร	3. การผลิตน้ำมันไบโอดีเซล
4. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทางเลือก ทางรอด	4. การผลิตน้ำส้มควันไม้
5. การลดต้นทุนการผลิตทางการเกษตร	5. การทำน้ำยาอเนกประสงค์
6. การทำบัญชีฟาร์ม บัญชีครัวเรือน	6. การแปรรูปผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น
7. ธรรมะกับวิถีเกษตรกรรม	7. การปลูกพืชสวนครัว และไร่นาสวนผสม
	8. การเลี้ยงกบ ปลาดุก และไก่ไข่
	9. การเลี้ยงสัตว์และจัดการพืชอาหารสัตว์
	10. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ดูงานป่าชุมชน
	11. การผลิตสารสกัดชีวภาพ
	12. การอนุรักษ์ และการปรับปรุง บำรุงดิน
	13. การเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อกล้วยไม้ป่า
	14. ไม้ 3 อย่างประโยชน์ 4 อย่าง

กระบวนการคัดเลือกผู้เข้ารับการอบรม : การคัดเลือกเกษตรกรเข้ารับการฝึกอบรม คือเปิดให้ผู้สนใจ ทั้งคนในจังหวัดตากและคนที่สนใจที่อยู่ต่างจังหวัด เข้ารับการฝึกอบรม โดยในปี 2551 – 2552 มีเป้าหมายจัดการอบรมจำนวน 10 รุ่น รุ่น 40 คน รวม 400 คน ในปี 2553 มีเป้าหมายจัดการอบรมจำนวน 10 รุ่น รุ่นละ 40 คน รวม 400 คน และในปี 2554 มีเป้าหมายจัดการอบรมจำนวน 3 รุ่น รุ่นละ50 คน รวม 150 คน ได้ผู้เข้าร่วมอบรม 150 คน

3) วิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการจัดการฝึกอบรมของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน

(1) การบรรยาย โดยมีการจัดกิจกรรมบรรยายก่อนการสาธิต บรรยายก่อนการฝึกปฏิบัติ การบรรยายก่อนการศึกษาดูงาน และสรุปประเมินผลการบรรยายในแต่ละโครงการฝึกอบรม

(2) การสาธิต วิทยากรผู้ทำหน้าที่สาธิตจะมีกระบวนการขั้นตอนต่างๆ ในกระบวนการถ่ายทอดความรู้ด้วยการสาธิต คือ

- ขั้นเตรียมการ คือการจัดลำดับเนื้อหา เตรียมกิจกรรม อุปกรณ์ เอกสารสำหรับการสาธิต เป็นต้น
- ขั้นการสาธิต บรรยายเพื่อสร้างความเข้าใจ พร้อมด้วยการสาธิต วิธีการ กลยุทธ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อที่ทำการสาธิต อย่างชัดเจน
- ขั้นสรุปประเมินผล สรุปความสำคัญ กระบวนการ ขั้นตอนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ทำการสาธิต เพื่อให้ผู้เข้าร่วมเกิดความคิดรวบยอดและเข้าใจสามารถนำไปปฏิบัติจริงได้

(3) การฝึกปฏิบัติ ส่วนใหญ่เป็นเนื้อหาของหลักสูตรพัฒนาเกษตรกรอาสา โดยใช้เวลาในการฝึกปฏิบัติในแต่ละวิชามากกว่า 3 ชั่วโมง โดยขั้นตอนการฝึกปฏิบัติแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

- ขั้นตอนการฝึกปฏิบัติวิชาบัญชีครัวเรือนและบัญชีฟาร์ม
- ขั้นตอนการฝึกปฏิบัติของหลักสูตรพัฒนาเกษตรกรอาสา
- ขั้นตอนการฝึกปฏิบัติของหลักสูตรการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

(4) การอภิปรายกลุ่ม เป็นขั้นตอนที่จะมีการอภิปรายกันทุกวัน โดยเปิดโอกาสให้ผู้เข้ารับการอบรมได้สะท้อนถึงกิจกรรมที่เกิดขึ้น บทเรียนที่ได้เรียนรู้โดยจะใช้เวลาในการอภิปรายประมาณ 2 ชั่วโมง หลังจากเสร็จสิ้นกิจกรรมการอบรมทุกๆ วัน

(5) กิจกรรมนันทนาการ เป็นกิจกรรมที่สร้างความมีมนุษย์สัมพันธ์ของผู้เข้ารับการฝึกอบรม รวมถึงลดความตึงเครียดระหว่างการอบรม โดยแบ่งกิจกรรมแบ่งออกเป็น 2 แบบ คือ

- กิจกรรมนันทนาการ นอกตารางฝึกอบรม เช่น การออกกำลังกายยามเช้า การทำบุญตักบาตร ปฏิบัติธรรมเป็นต้น
- กิจกรรมนันทนาการ ที่สอดแทรกระหว่างการฝึกอบรม เป็นกิจกรรมเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียด เน้น การเล่าเรื่อง การเต้นประกอบเพลง การร้องเพลง เป็นต้น

(6) การศึกษาดูงานในชุมชน เนื่องจากพื้นที่เป็นแหล่งศึกษาดูงานในเรื่องการอนุรักษ์ป่าชุมชนอยู่แล้ว จึงมีการบรรจุกิจกรรมการศึกษาดูงานในพื้นที่ป่าชุมชนขึ้น โดยการเดินทางโดยรถของผู้เข้าฝึกอบรมเอง เข้าไปในป่าเพื่อดูพื้นที่จริง ประกอบกับการบรรยายของวิทยากร นอกจากนี้ยังมีการศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการทำการเกษตรของเกษตรกรในชุมชนด้วยกันเองอีกด้วย

4) สื่อที่ใช้ในการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในการจัดกิจกรรมฝึกอบรมในหลักสูตรต่างๆ ของศูนย์ฯ ได้มีการใช้สื่อต่างๆ เพื่อประกอบการอบรม บรรยาย โดยแบ่งสื่อออกเป็น 3 ประเภทคือ

- สื่อบุคคล คือ ปราชญ์ชาวบ้าน ทีมงานวิทยากรทั้งภายในและภายนอกพื้นที่
- สื่อสิ่งพิมพ์ คือ เอกสารประกอบการฝึกอบรม หนังสือ เอกสารเผยแพร่ความรู้ แผ่นพับ เป็นต้น
- สื่ออิเล็กทรอนิกส์และสื่อกิจกรรม คือ วีดีทัศน์ สไลด์ และ power point ตลอดจนกิจกรรมต่างๆ ที่ศูนย์ฯ จัดขึ้นมาในกิจกรรมการอบรม เช่น กิจกรรมการสาธิต การฝึกปฏิบัติจริง เป็นต้น

1.2 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่

1.2.1 ความเป็นมาของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง

บ้านทุ่งจำเริง ตำบลอมก๋อย ตั้งอยู่ในอำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ ในอดีตตำบลอมก๋อยเป็นพื้นที่สำหรับชนเผ่าดั้งเดิมที่มีอาชีพในการทำไร่เลื่อนลอยบนพื้นที่สูง ซึ่งมีข้อจำกัดในการดำรงชีพ ทั้งในเรื่องพื้นที่ๆ เหมาะสมสำหรับการทำการเกษตร แหล่งน้ำเพื่อใช้อุปโภคบริโภค ฤดูกาลที่ร้อน และหนาวจัด วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อของชนเผ่าที่หลากหลาย ซึ่งส่งผลต่อการทำลายและใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไปอย่างไม่ยั้งคิด ตลอดจนส่งผลต่อวิถีการดำรงชีวิตของ

ชาวบ้าน ที่ใช้ทรัพยากรเพื่อการอุปโภคบริโภคแบบฟุ่มเฟือย อย่างไรก็ตาม ในอดีตสภาพแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ จึงทำให้ชาวบ้านไม่ได้ตระหนักถึงการดำรงชีวิตแบบพอเพียง

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง ได้เริ่มดำเนินการก่อตั้งขึ้นมาตั้งแต่ ปี 2544 โดยรัฐบาลมีแนวความคิดในการถวายความจงรักภักดีแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 และสมเด็จพระนางเจ้าฯพระบรมราชินีนาถ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการให้เกิดอานิสงค์ถาวรและเพื่อถวายเป็นพระราชกุศลจึงน้อมนำแนวพระราชดำริฯ เรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เกษตรทฤษฎีใหม่ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เผยแพร่แก่ เยาวชน นิสิตนักศึกษา เกษตรกรและประชาชนทั่วไป เป็นแนวทางในการปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมยังผลให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มเป้าหมายอย่างยั่งยืนและมีภูมิคุ้มกันสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจในปัจจุบัน ซึ่งกิจกรรมที่ผ่านมาเป็นการดำเนินการในลักษณะด้วยการเลี้ยงอาหารการให้อาชีพและการบริการสาธารณะ ซึ่งเป็นกิจกรรมครั้งคราวตามห้วงเวลาที่เหมาะสม เช่น การจัดกิจกรรมในวันเฉลิมพระชนพรรษา จากแนวความคิดดังกล่าวจึงเป็นที่มาของการสร้างศูนย์การเรียนรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงทั้ง 4 ภูมิภาคของประเทศ โดยให้สร้างศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติ สำหรับในอำเภออมก๋อย มีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ ขึ้นเป็นศูนย์กลางรวบรวมข้อมูลข่าวสารความรู้ของชุมชนที่จะนำไปสู่การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้สำหรับประชาชนในชุมชนเป็นศูนย์ถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การสืบทอดภูมิปัญญาวันธรรม มีที่ตั้งอยู่ หมู่ที่ 3 บ้านทุ่งจำเริง ตำบลอมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ 50310

สำหรับกิจกรรมการพัฒนาในตำบลนั้น เริ่มขึ้นเมื่อประมาณปี 2528 โดยสำนักงานพัฒนาชุมชนได้เข้ามาส่งเสริมให้ชาวบ้านจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นมาในทุกหมู่บ้าน จากกลุ่มออมทรัพย์ต่างๆ ก็ได้มีการพัฒนาไปสู่กิจกรรมต่างๆ เช่น กลุ่มเครดิตยูเนี่ยน กลุ่มอาชีพ วิสาหกิจชุมชน กลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ กลุ่มผลิตข้าว กลุ่มทำรองเท้า วิทยุชุมชน ฯลฯ โดยมีหน่วยงานในท้องถิ่น คือเทศบาลตำบลบ้านซ่อง และภาคีภายนอกให้การสนับสนุน ซึ่งกลุ่มและองค์กรต่างๆ เหล่านี้ ปัจจุบันได้ยกระดับเป็นแหล่งเรียนรู้ของเทศบาลตำบลบ้านซ่อง จำนวน 7 ระบบ 26 แหล่งเรียนรู้ ได้แก่

- ระบบบริหารจัดการท้องถิ่น จำนวน 5 แหล่ง เช่น การบริหารจัดการตำบลแบบโปร่งใสและมีส่วนร่วม การพัฒนาศักยภาพของคนในตำบล ฯลฯ

- ระบบเกษตรเพื่อสุขภาวะจำนวน 2 แหล่ง เช่น ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรตำบลบ้านซ่อง

- ระบบภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 3 แหล่ง เช่น เพลงพื้นบ้าน ฯลฯ

- ระบบสุขภาพชุมชนและอาสา จำนวน 6 แหล่ง เช่น กลุ่ม อสม. กองทุนหลักประกันสุขภาพ ฯลฯ

- ระบบองค์กรการเงิน จำนวน 4 แหล่ง เช่น กลุ่มเครดิตยูเนี่ยนบ้านหัวกระพี้

- ระบบเศรษฐกิจชุมชน จำนวน 4 แหล่ง เช่น กลุ่มวิสาหกิจชุมชนข้าวหอมมะลิ (ปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด) ฯลฯ และ

- ระบบการเรียนรู้เพื่อเด็กและเยาวชน จำนวน 2 แหล่ง เช่น โรงเรียนวัดหัวกระสังข์ ฯลฯ

จากนโยบายของรัฐบาลด้านการส่งเสริมการเนินโครงการต่างๆ ตามกรอบแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จึงได้สนองนโยบายของรัฐ โดยได้ดำเนินโครงการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ โดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในปีงบประมาณ พ.ศ.2550 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจในการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ ที่ยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเครื่องมือนำทางในการพัฒนาภาคเกษตร โดยการพัฒนาปรับเปลี่ยนแนวคิดและรูปแบบในการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ รวมทั้งสนับสนุนเกษตรกรให้มีความเข้าใจและนำเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการทำมาหากิน การประกอบอาชีพ ทั้งในระดับบุคคล ครัวเรือนและชุมชนเกษตรกร เพื่อให้เกิดการพัฒนาในแนวทฤษฎีใหม่ และเพื่อให้การพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ โดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในปี พ.ศ.2551 เป็นไปอย่างต่อเนื่อง และสามารถขยายผลการพัฒนาไปยังเกษตรกรให้สามารถพัฒนา และพึ่งพาตนเองได้อย่างเหมาะสม มีความมั่นคงในการประกอบอาชีพทางการเกษตร เศรษฐกิจชุมชนมีความมั่นคง และลดปัญหาความยากจนของเกษตรกร ให้คลอบคลุมกลุ่มเป้าหมายเกษตรกรทั่วประเทศได้มากยิ่งขึ้น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จึงเห็นควรดำเนินการต่อเนื่องในการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจในการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่โดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่เกษตรกร

ในปี 2551 สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดตากได้จัดตั้งศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน ณ บ้านเลขที่ 83 หมู่ที่ 5 บ้านแม่ระวาน ตำบลยกกระบัตร อำเภอสามเงา จังหวัดตาก จากการถอดบทเรียนเรื่องจุดเริ่มต้นของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวานนั้น ทราบว่าจังหวัดตากได้คัดเลือกชุมชนแม่ระวานเป็นแหล่งศึกษาดูงาน อันเนื่องมาจาก การรวมตัวของกลุ่มชาวบ้านที่นี่เกิดการวิกฤตป่าไม้ เนื่องจากมุนมองว่าในอนาคตป่าต้องหมด เพราะคนเพิ่มขึ้น การใช้ทรัพยากรเพิ่มขึ้น ในช่วงปี 2537 ชาวบ้านแม่ระวาน เริ่มรู้จักการลุกขึ้นเพื่อประท้วงโรงงานหินแกรนิต ที่นายทุนเข้ามาสัมปทานผืนป่าในหมู่บ้าน ทำให้กลุ่มแม่บ้านเกิดรวมตัวกันแบบเงียบๆ ภายใต้แนวความคิด “ป่าอยู่คนอยู่ ป่าหายคนตาย” จึงได้รวมตัวกันขึ้น ในปี 2537 นั่นเอง ซึ่งมี

เครือข่าย ตำบลแม่พริก อำเภอแม่พริก จังหวัดลำปางและตำบลยกกระบัตร อำเภอสามเงา จังหวัดตาก ประมาณ 500 คน มีกลุ่มแม่บ้านแม่ระวานเป็นแกนนำ เหตุผลที่ต้องรวมตัวกันแบบเงียบๆ เรื่องจากในยุคนั้นชาวบ้านแถบนี้ยังกลัวภัยคุกคาม ส่วนบทบาทผู้ชายจะอยู่เบื้องหลัง เนื่องจากผู้ชายจะอยู่ในขั้นอันตรายมาก ในสถานการณ์ขณะนั้นกิจกรรมแรกๆ คือ หาทางรักษาป่าไว้ เพราะหากปล่อยไว้ อาจจะมีกรณีเช่นนี้เกิดขึ้นอีก เพราะนอกจากป่าถูกทำลายแล้ว หินแกรนิตจะถูกดูดถูกตักตวงอีก

ต่อมาปี 2543 คณะกรรมการป่าชุมชนแม่ระวานได้จัดทำโครงการ ชุมชนคนรักษ์ป่าบ้านแม่ระวาน เสนอต่อ กองทุนเพื่อนสังคม (SIF) ทางกองทุนให้การสนับสนุนด้วยงบประมาณจำนวน 150,000 บาท โดยในขณะนั้นมีกิจกรรม หลักๆ คือ 1) ไปศึกษาดูงานบ้านทุ่งยาว ลำพูน 2) ร่วมกันจัดค่ายเยาวชน ในตำบลยกกระบัตร และมีเยาวชนร่วมโครงการจำนวน 50 คน 3)และช่วยกันปลูกป่าเพิ่ม ในพื้นที่ป่าชุมชนที่ว่างเปล่า และขยายพื้นที่อีกประมาณ 500 ไร่ เมื่อรวมกับแปลงเดิมเป็น 750 ไร่เศษ หลังจากจบกิจกรรมดังกล่าวแล้ว ได้มีการจัดอบรมเพิ่มความรู้ ทักษะ โดยเข้าโครงการฝึกอบรม รสทป. (ราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า) รุ่นที่ 1 เมื่อปี 2544 จำนวน 100 คน ต่อมาปี 2545 ได้มีการจัดเวทีประชุม แสดงความคิดเห็นและเสนอโครงการงานวิจัย ชื่อ “กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนรอบผืนป่าผาต้น” พร้อมกับสร้างเครือข่ายในการดูแลผืนป่าจำนวน 6 หมู่บ้าน โดยมีบ้านแม่ระวานเป็นแกนนำ หลังจากเสร็จสิ้นโครงการนี้ ก็ได้พูดคุยกันอีกที่จะทำงานกันต่อเนื่องเพื่อต่อยอดจากงานที่ผ่านมาเป็นงาน วิจัยเชิงพัฒนาชื่อโครงการ “ฟื้นฟูระบบนิเวศน์ผืนป่าผาต้อน เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน” ต่อ UNDP และขยายพื้นที่ดูแลอีก เป็น 15,000 ไร จึงทำให้หมู่บ้านแม่ระวานเป็นที่รู้จักทั่วทั้งจังหวัดลำปางและตาก ด้านการพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ปี 2548 มีการสร้างฝายชะลอน้ำ เรียกว่า “ฝายหินทิ้ง” จำนวน 800 ฝาย และ “ฝายถาวร” จำนวน 2 ฝาย ในผืนป่าผาต้อน โดยใช้แรงงานจากหมู่บ้านเครือข่ายหมู่บ้านละ 10 คนเข้าไปร่วมกันทำ

จากความคิดของคนในชุมชนเรื่อง “การอยู่กับป่า ป่าอยู่ คนอยู่” ทำให้ชาวชุมชนแม่ระวานมีวิถีชีวิตที่อยู่กับการอนุรักษ์ธรรมชาติ การมุ่งที่จะทำการเกษตรโดยไม่มีผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม เกิดการความเข้าใจเกี่ยวกับทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า ต่อมาคือ เรื่องอาชีพ เรื่องการเกษตร ตามทฤษฎีใหม่ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ พัฒนาปุ๋ยอินทรีย์ ใช้วัสดุอุปกรณ์ในท้องถิ่นเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากร ทั้งป่า ดินและน้ำได้อย่างยั่งยืน จึงเป็นเหตุผลที่สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดตากคัดเลือกให้เป็นสถานที่ศึกษาดูงาน แก่เกษตรให้หมู่บ้านต่างๆ ในจังหวัดตาก

1.2.2 การบริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่

แนวทางในการจัดศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง มีแนวทางจัดการอยู่ 4 ด้าน ได้แก่ ด้านบุคลากร ด้านงบประมาณ ด้านวัสดุอุปกรณ์และอาคารสถานที่และด้านการ บริหารจัดการ ดังนี้

1. ด้านบุคลากร ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนควรจะวางแผนด้านตำแหน่งและคุณสมบัติของบุคลากรว่าควร ประกอบด้วยผู้บริหารศูนย์และเจ้าหน้าที่ โดยมีคุณสมบัติจบการศึกษาระดับปริญญาตรี ซึ่งเป็นบุคคลในท้องถิ่นมีความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับการจัดการศูนย์การเรียนรู้ชุมชนอย่างถูกต้องและให้เข้าใจบทบาทหน้าที่ในการปฏิบัติงาน รวมทั้งสนับสนุนบุคลากรอย่างสม่ำเสมอ เช่น การให้ขวัญและกำลังใจ การสนับสนุนให้ไปดูงาน เพื่อเป็นการหาความรู้ใหม่ๆ มาเพิ่มพูนความรู้และมีการประเมินผล การทำงานอีกด้วย

2. ด้านงบประมาณ การบริหารงบประมาณ เป็นการดำเนินการเพื่อให้ได้เงินมาจ่ายในการดำเนินการจัดการในด้านค่าใช้จ่ายตลอดจนควบคุมการดำเนินงานด้านงบประมาณให้เป็นไปตามระเบียบ กฎเกณฑ์มาตรฐานที่ได้กำหนดไว้ ควรมีการวางแผนการได้มาของงบประมาณว่าส่วนใดมาจากภาครัฐ ส่วนใดที่สามารถหารายได้ด้วยตนเอง โดยการของบประมาณจากภาครัฐ ทางศูนย์จัดทำแผนงานและโครงการเพื่อของบประมาณทุกปีและเสนอต่อหน่วยงานที่สนับสนุน นอกจากนั้นชุมชนสามารถมีส่วนร่วมในการสนับสนุนงบประมาณด้วย เมื่อได้งบประมาณมาแล้วจะต้องดำเนินการจัดการจัดสรร งบประมาณและบริหารงบประมาณเพื่อการใช้จ่ายอย่างมีประสิทธิภาพ งบประมาณที่ได้รับจะนำไปใช้เป็นค่าใช้จ่ายด้าน เงินเดือน ค่าจ้างค่าตอบแทนครูและการจัดหาสื่อและอุปกรณ์ในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และศูนย์การเรียนรู้ชุมชนสามารถหา รายได้โดยการจัดจำหน่ายของที่ระลึกในชุมชน การให้เช่าสถานที่จัดกิจกรรม เป็นต้น ทั้งนี้จะต้องมีการควบคุมการใช้งบประมาณให้ถูกต้อง และมีประสิทธิภาพ

3. ด้านวัสดุอุปกรณ์อาคารสถานที่

3.1 ด้านวัสดุอุปกรณ์ควรจัดหาวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ให้เพียงพอและแจกจ่ายวัสดุอุปกรณ์อย่างทั่วถึง มีการบำรุงรักษาอุปกรณ์อย่างสม่ำเสมอและจำหน่ายอุปกรณ์ที่เสื่อมหรือหมดอายุไป เพื่อที่จะได้ความทันสมัยอยู่เสมอ

3.2 ด้านอาคารสถานที่แบ่งเป็น 2 ส่วนคือ ภายในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และภายนอกศูนย์การเรียนรู้ชุมชนภายในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ประกอบด้วยอาคารและห้องสำคัญดังนี้

ส่วนภายในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ประกอบด้วยดังนี้

1) ห้องแสดงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นส่วนที่แสดงถึงการเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปะ จารีต ประเพณีวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งมีอัตลักษณ์และความเชื่อ ประเพณีเป็นของท้องถิ่น ภายในห้องมีการจัดแสดง เครื่องมือเครื่องใช้ในการดำรงชีวิต เป็นต้น

2) ห้องวิชาการชุมชน เป็นสถานที่จัดประชุมสัมมนาฝึกอบรมหัวข้อต่างๆ เป็นสถานที่จัดกิจกรรม กลุ่มพัฒนาความรู้ในชุมชน และเป็นห้องถ่ายทอดความรู้ต่างๆ ซึ่งจัดบริการ

แก่ชุมชน บุคคล หรือหน่วยงานภายนอก รวมทั้งเป็นจุดถ่ายทอดความรู้ด้านต่างๆ เช่น จัดเป็นห้องเรียนรู้กลุ่มอาชีพชุมชน ผลงานกลุ่มอาชีพ การดำเนินงาน การรวมกลุ่ม การฝึกและพัฒนาอาชีพ และเป็นการเปิดโอกาสทางการตลาดของกลุ่มอาชีพในชุมชนจะได้สัมผัสการทำงานกลุ่มอาชีพอย่างแท้จริง

3) ห้องสมุดชุมชน ให้บริการหนังสือทุกประเภทตั้งแต่พัฒนาการของเด็กเล็ก เยาวชนผู้สนใจเฉพาะ ด้าน และมีบริการสื่อวารสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่มีความทันสมัย หนังสือในห้องสมุดได้มาโดยการขอบริจาคจากหน่วยงานต่างๆ และจากประชาชนผู้สนใจร่วมบริจาค

ส่วนภายนอกศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ประกอบด้วยดังนี้

1) ร้านค้าชุมชน เป็นส่วนส่งเสริมนำผลผลิตของชุมชนมาจัดจำหน่าย โดยเน้นการเชื่อมโยงเครือข่าย การผลิตจากชุมชน และดำเนินการตลาดร่วมกับชุมชน เพื่อเป็นทางเลือกของ ผู้บริโภคในชุมชน

2) ลานกิจกรรมชุมชน เป็นสถานที่ช่วยเสริมสร้างพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน ให้ มีการทำกิจกรรมกลุ่มร่วมกัน โดยมีการจัดกิจกรรมเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์และสานสายใยครอบครัว เช่น กิจกรรมศิลปะการร้องเพลงการเล่นเกมต่างๆ เวทีสำหรับปราชญ์ชุมชน เป็นต้น

4. ด้านการบริหารจัดการ ควรจัดทำโครงสร้างการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ โดยให้ชุมชนหรือ ท้องถิ่นร่วมบริหารจัดการผ่านตัวแทนของชุมชน ในลักษณะโครงสร้างการบริหารของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ประกอบด้วย คณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เป็นคณะผู้บริหารกำหนดนโยบายและวางแผนการดำเนินงาน เจ้าหน้าที่หรือครูประจำศูนย์ การเรียนรู้ชุมชน เป็นผู้ดำเนินงานและจัดกิจกรรม ดังนี้

4.1 วิธีการบริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ขั้นแรกสำรวจความต้องการในการให้บริการทุกปี วางแผนการดำเนินงานศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ขั้นที่ 2 ดำเนินการจัดกิจกรรมตามแผนที่กำหนดไว้ และขั้นที่ 3 กำกับดูแล ประเมินผลและติดตามการดำเนินงานให้ตรงกับวัตถุประสงค์และแผนงานที่วางไว้และเพื่อให้ศูนย์การเรียนรู้ พัฒนาและ ปรับปรุงอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ

4.2 การจัดกิจกรรม โดยจัดหลักสูตรที่เหมาะสมกับปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น จัดให้มีวิทยากรที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญมาให้ความรู้ เพื่อที่จะได้ความรู้มีประสิทธิภาพมากขึ้นจึงจัดให้มีวิทยากรภายนอกหรือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความชำนาญต่างๆ มาประจำ หรือสอนเสริมในศูนย์การเรียนรู้เป็นครั้งคราว

1.2.3 วิธีการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่

กิจกรรมการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง ได้ดำเนินการใน 2 ลักษณะ ดังนี้

1. ยุทธวิธีการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยพาไปศึกษาดูงาน

กิจกรรมการศึกษาดูงานเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้สมาชิกของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง ได้มีการเปิดโลกทัศน์ของการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ฯ การถ่ายทอดความรู้ปรัชญาชาวบ้าน ได้เทคนิคของการนำเสนองาน ที่ตนมีให้แก่ผู้ที่มารับการเรียนรู้จากศูนย์ฯ กิจกรรมนี้ทำให้สมาชิกของศูนย์การเรียนรู้มีความกระตือรือร้นในการพัฒนารู้แบบงานของตนเอง

2. ยุทธวิธีการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยการถ่ายทอดองค์ความรู้

กิจกรรมการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยการถ่ายทอดองค์ความรู้ ทำการถ่ายทอดความรู้โดยสมาชิกกลุ่มของศูนย์การเรียนรู้ฯ ซึ่งจะให้บริการความรู้แก่ นักเรียน นักศึกษา หน่วยงานต่างๆที่สนใจ รวมถึงประชาชนที่สนใจ โดยในการให้ความรู้นี้สามารถติดต่อขอรับความรู้มาโดยตรงกับทางศูนย์การเรียนรู้ฯ สามารถนัดวัน เวลา ที่ต้องการรับความรู้ ทั้งนี้ต้องแจ้งจำนวนบุคคลและเรื่องที่ต้องการรับความรู้ เพื่อทางศูนย์การเรียนรู้จะได้จัดสรรให้ตรงตามความต้องการของผู้ขอรับความรู้ได้อย่างเหมาะสม

องค์ความรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริญ ได้แก่

- การดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักเกษตรทฤษฎีใหม่
- การปลูกผักสวนครัวต่างๆ
- การทำไร่นาสวนผสม
- การผลิตสารสกัดชีวภาพ เช่น ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยอินทรีย์ สารกำจัดแมลงศัตรูพืช
- การทำบัญชีครัวเรือน

ตอนที่ 2 ผลย้อนกลับสู่เกษตรกรและปัจจัยที่เอื้อต่อการส่งเสริม ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างมีส่วนร่วม

2.1 ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

2.1.1 ผลย้อนกลับสู่เกษตรกรหลังจากเข้ารับการฝึกอบรมจากศูนย์ฯ

คณะผู้วิจัยได้มีการกำหนดประเด็นในการสัมภาษณ์โดยลงพื้นที่สอบถามเกษตรกรอย่างไม่เป็นทางการเพื่อเก็บข้อมูลตามประเด็นต่างๆ ที่เตรียมไว้ แล้วจึงกลับมาประชุมระหว่างทีมวิจัยเพื่อนำข้อมูลที่ได้มากำหนดประเด็นที่จะนำไปสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ 1) ประเด็นการนำความรู้หลังผ่านการฝึกอบรมไปปฏิบัติ และ 2) ผลจากการนำความรู้ไปปฏิบัติของเกษตรกร โดยสามารถติดตามเก็บข้อมูลเกษตรกรได้ 120 ราย โดยผลการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ มีดังต่อไปนี้

หลังผ่านการฝึกอบรมจากศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวานทั้ง 2 หลักสูตร โดยแยกตามเนื้อหาวิชาต่างๆ จำนวน 10 เรื่องโดยผลการศึกษาการนำความรู้หลังผ่านการฝึกอบรมไปปฏิบัติสามารถแยกตามเนื้อหาวิชาต่างๆ ทั้ง 10 เรื่อง ได้ดังนี้

1) การดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง พบว่ามีผู้นำความรู้เรื่องนี้ไปปฏิบัติจำนวน 72 รายโดยส่วนใหญ่เป็นผู้ที่กำลังเริ่มลองปฏิบัติ จำนวน 44 รายคิดเป็น ร้อยละ 61.11 และเป็นผู้ที่ปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง จำนวน 28 ราย คิดเป็นร้อยละ 38.89 ซึ่งผู้ที่นำไปปฏิบัติให้เหตุผลว่าเห็นความสำเร็จจากตัวอย่างที่ไปอบรม จึงเกิดแนวคิดอยากลองทำบ้าง นอกจากนี้ปัจจุบันมีการประชาสัมพันธ์ ทางสื่อต่างๆ มาก และหน่วยงานหลายๆ หน่วยงานก็สนับสนุน จึงคิดว่าเป็นแนวทางที่ดี โดยผู้ที่นำความรู้ไปปฏิบัติเห็นว่าหลังจากนำไปปฏิบัติแล้ว เกิดผลกับการดำรงชีพมากที่สุดได้แก่ ทำให้รายจ่ายลด รายได้เพิ่มขึ้น ตลอดจนมีเงินออมเพิ่มขึ้น ลดการเกิดหนี้ใหม่ นอกจากนี้ยังมีการเปลี่ยนแปลงอื่นๆ ได้แก่ เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างคนในครอบครัว เกิดการสร้างเครือข่ายระหว่างบุคคลที่คิดเห็นเหมือนกันอีกด้วย สำหรับผู้ที่ไม่ได้นำความรู้หลังผ่านการอบรมไปปฏิบัติมีจำนวน 48 ราย มีสาเหตุของการไม่นำไปปฏิบัติมากที่สุดคือ ไม่คุ้มค่า จำนวน 37 ราย คิดเป็นร้อยละ 77.08 และไม่มั่นใจในความรู้ที่มี จำนวน 11 ราย คิดเป็นร้อยละ 22.92 (ตารางที่ 4)

2) การทำบัญชีครัวเรือน พบว่ามีผู้นำความรู้เรื่องนี้ไปปฏิบัติ จำนวน 66 ราย โดยส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง จำนวน 43 ราย คิดเป็นร้อยละ 65.16 และที่เหลือเป็นผู้ที่เริ่มทดลองปฏิบัติ จำนวน 23 ราย คิดเป็นร้อยละ 34.84 ซึ่งผู้ที่นำไปปฏิบัติให้เหตุผลว่า เป็นแนวทางที่ดีสามารถรับรู้ รายรับ รายจ่าย ของครัวเรือนได้ และทำให้วางแผนการเงินของครัวเรือนได้ นอกจากนี้ได้รับสมุดจดบัญชีครัวเรือน ที่ศูนย์แจกมาก็เลยเอามาทำต่อที่บ้าน พบว่าได้ผลจริงก็เลยทำมาอย่างต่อเนื่อง โดยผู้นำความรู้ไปปฏิบัติเห็นว่าหลังจากนำไปปฏิบัติแล้ว เกิดผลกับการดำรงชีพมากที่สุด

ได้แก่ รายจ่ายลดลงและทำให้เงินออมเพิ่มขึ้น สำหรับผู้ที่ไม่ได้นำความรู้หลังผ่านการอบรมไปปฏิบัติ มีจำนวน 54 ราย โดยมีสาเหตุของการไม่นำไปปฏิบัติมากที่สุดเห็นว่า ไม่คุ้มค่า จำนวน 27 ราย คิดเป็นร้อยละ 50.00 รองลงมา ไม่มีเวลา 17 ราย คิดเป็นร้อยละ 31.48 และไม่มั่นใจในความรู้ จำนวน 10 ราย คิดเป็นร้อยละ 18.52 ซึ่งยังมีเหตุผลอื่นๆ ได้แก่ ไม่อยากทำ ทำไปค่าใช้จ่ายก็ไม่ลดลง และลืมไม่รู้ว่าวันหนึ่งใช้จ่ายอะไรไปบ้าง (ตารางที่ 4)

3) การผลิตสารสกัดชีวภาพ ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยอินทรีย์ พบว่ามีผู้นำความรู้เรื่องนี้ไปปฏิบัติ จำนวน 71 ราย โดยส่วนใหญ่เป็นผู้ที่กำลังเริ่มลองปฏิบัติ จำนวน 51 ราย คิดเป็นร้อยละ 71.83 และผู้ที่ปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง มีจำนวน 20 ราย คิดเป็นร้อยละ 28.17 ซึ่งผู้ที่นำไปปฏิบัติให้เหตุผลว่า มีการแจกสาร พด. จากสำนักงานพัฒนาที่ดินมาก็เลยลองทำดู และสาร พด. สามารถไปขอรับให้โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายที่ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งสำนักงานพัฒนาที่ดิน จังหวัดตากได้ใช้ศูนย์ฯ เป็นที่กระจายสาร พด. ให้แก่เกษตรกร โดยผู้ที่นำความรู้ไปปฏิบัติเห็นว่าหลังจากนำไปปฏิบัติแล้ว เกิดผลกับการดำรงชีพ มากที่สุดได้แก่ การลดการเกิดหนี้ใหม่ และรายได้เพิ่มมากขึ้น สำหรับผู้ที่ไม่ได้นำความรู้หลังผ่านการอบรมไปปฏิบัติ มีจำนวน 49 ราย โดยมีสาเหตุของการไม่นำไปปฏิบัติมากที่สุดเห็นว่าไม่มีเวลา จำนวน 30 ราย คิดเป็นร้อยละ 61.22 รองลงมาบอกว่าไม่คุ้มค่า จำนวน 10 ราย คิดเป็นร้อยละ 20.40 และไม่มั่นใจในความรู้ จำนวน 9 ราย คิดเป็นร้อยละ 18.38 ซึ่งยังมีเหตุผลอื่นๆ ได้แก่ ส่งกลิ่นเหม็น ไม่ชอบกลิ่น ไม่มีสถานที่จัดเก็บ เห็นผลช้า สูตรปุ๋ยไม่แน่นอน (ตารางที่ 4)

4) การปลูกผักสวนครัว พบว่ามีผู้นำความรู้เรื่องนี้ไปปฏิบัติ จำนวน 83 ราย โดยส่วนใหญ่เป็นผู้ที่เริ่มลองปฏิบัติ จำนวน 53 ราย คิดเป็นร้อยละ 63.85 และเป็นผู้ที่ปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง จำนวน 30 ราย คิดเป็นร้อยละ 36.15 ซึ่งเป็นการปลูกผักสวนครัวนั้นเกษตรกรส่วนใหญ่ปลูกอยู่แล้ว โดยมีพืชที่ปลูก ได้แก่ ตะไคร้ กระเพรา โหระพา ผักชี ผักกาด และผักพื้นบ้าน เป็นต้น สำหรับผู้ที่ไม่ได้นำความรู้หลังผ่านการอบรมไปปฏิบัติ จำนวน 37 ราย โดยมีสาเหตุของการไม่นำไปปฏิบัติมากที่สุดเห็นว่าไม่มีเวลา จำนวน 28 ราย คิดเป็นร้อยละ 75.67 รองลงมาบอกว่าไม่คุ้มค่า จำนวน 5 ราย คิดเป็นร้อยละ13.51 และไม่มั่นใจในความรู้ จำนวน 4 ราย คิดเป็นร้อยละ 10.82 โดยมีเหตุผลอื่นๆ ได้แก่ ที่บ้านไม่มีพื้นที่ สิ้นเปลืองค่าน้ำประปา แหล่งน้ำไม่มี และไม่มีที่สำหรับขาย (ตารางที่ 4)

5) การเลี้ยงไก่ไข่ กบ และเป็ดไข่ พบว่ามีผู้นำความรู้เรื่องนี้ไปปฏิบัติ จำนวน 35 ราย โดยส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง จำนวน 20 ราย คิดเป็นร้อยละ 57.15 ที่เหลือเป็นผู้ที่เริ่มปฏิบัติ จำนวน 15 ราย คิดเป็นร้อยละ 42.85 โดยพบผู้ที่นำความรู้ไปปฏิบัติเห็นว่าหลังจากนำไปปฏิบัติแล้วเกิดผลกับการดำรงชีพมากที่สุดได้แก่ คือทำให้รายจ่ายลดลง สำหรับผู้ที่ไม่ได้นำความรู้

หลังผ่านการอบรมไปปฏิบัติ จำนวน 85 ราย โดยมีสาเหตุของการไม่นำไปปฏิบัติมากที่สุดคือไม่มั่นใจในความรู้ จำนวน 72 ราย คิดเป็นร้อยละ 84.71 และบอกว่าไม่คุ้มค่า จำนวน 13 ราย คิดเป็นร้อยละ 15.29 โดยมีเหตุผลอื่นๆ คือ ต้องอาศัยการดูแลมาก ค่าอาหาร และยา มีราคาสูง พ่อพันธุ์ แม่พันธุ์ มีราคาสูง และลงทุนไปแล้วไม่มีที่จะจำหน่าย (ตารางที่ 4)

6) การแปรรูปผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น พบว่ามีผู้นำความรู้เรื่องนี้ไปปฏิบัติ จำนวน 25 ราย โดยส่วนใหญ่เป็นผู้ที่กำลังเริ่มลองปฏิบัติ 20 ราย คิดเป็นร้อยละ 80.00 และเป็นผู้ที่ปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง จำนวน 5 ราย คิดเป็นร้อยละ 20.00 โดยพบว่า มีการรวมกลุ่มกันทำการแปรรูปผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น โดยผู้ที่ปฏิบัติอย่างต่อเนื่องเป็นผู้ที่ร่วมก่อตั้งกลุ่ม โดยกลุ่มที่มีได้แก่ กลุ่มจักสาน กลุ่มผลิตน้ำปลา กลุ่มกล้วยฉาบ และผู้ที่กำลังลองปฏิบัติส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่เห็นความสำเร็จของกลุ่ม แล้วเข้าไปร่วมหุ้นในกลุ่ม สำหรับผู้ที่ไม่ได้นำความรู้หลังผ่านการอบรมไปปฏิบัติ จำนวน 95 ราย โดยมีสาเหตุของการไม่นำไปปฏิบัติ มากที่สุดเห็นว่าไม่คุ้มค่า จำนวน 49 ราย คิดเป็นร้อยละ 51.58 และบอกว่าไม่มีเวลา จำนวน 46 ราย คิดเป็นร้อยละ 48.42 โดยมีเหตุผลอื่นๆ ไม่ได้รวมกลุ่ม ไม่ได้ลงหุ้นในกลุ่ม และยังไม่มีที่ขาย (ตารางที่ 4)

7) การทำน้ำยาอเนกประสงค์ พบว่ามีผู้นำความรู้เรื่องนี้ไปปฏิบัติ จำนวน 64 ราย โดยส่วนใหญ่เป็นผู้ที่กำลังเริ่มลองปฏิบัติ 50 ราย คิดเป็นร้อยละ 78.12 และเป็นผู้ที่ปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง 14 รายเป็นร้อยละ 21.88 โดยส่วนใหญ่ผลิตไว้ใช้ในครัวเรือน โดยจะทำน้ำยาล้างจาน น้ำยาสำหรับซักผ้า และน้ำยาสำหรับถูพื้น แต่ไม่มีการทำพวกของใช้ที่เกี่ยวกับร่างกาย เช่น สบู่ แชมพูสระผม โดยยังไม่มั่นใจในคุณภาพ และเกรงว่าจะมีอันตรายต่อสุขภาพ สำหรับผู้ที่ไม่นำไปปฏิบัติ จำนวน 56 ราย เหตุผลที่ไม่นำไปปฏิบัติมากที่สุด เห็นว่าไม่คุ้มค่า จำนวน 29 ราย คิดเป็นร้อยละ 51.78 รองลงมาบอกว่าไม่มั่นใจในความรู้ จำนวน 16 ราย คิดเป็นร้อยละ 28.58 และบอกว่าไม่มีเวลา จำนวน 11 ราย คิดเป็นร้อยละ 19.64 โดยมีเหตุผลอื่นๆ ได้แก่ ไม่มั่นใจ เพราะไม่มีการรองรับคุณภาพและตนเองมีผลิตภัณฑ์ที่ใช้ประจำอยู่แล้ว (ตารางที่ 4)

8) การทำไร่นาสวนผสม พบว่ามีผู้นำความรู้เรื่องนี้ไปปฏิบัติ จำนวน 13 ราย โดยส่วนใหญ่เป็นผู้ที่กำลังเริ่มลองปฏิบัติ จำนวน 7 ราย คิดเป็นร้อยละ 53.84 และเป็นผู้ที่ปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง 6 ราย คิดเป็นร้อยละ 46.16 โดยผู้ที่นำไปปฏิบัติส่วนมากเห็นว่าปฏิบัติแล้วลดการเกิดหนี้ใหม่ สำหรับผู้ที่ไม่นำไปปฏิบัติ จำนวน 107 ราย โดยส่วนใหญ่ให้เหตุผลว่าไม่มั่นใจในความรู้ จำนวน 71 ราย คิดเป็นร้อยละ 66.36 และบอกว่าไม่คุ้มค่า จำนวน 36 ราย คิดเป็นร้อยละ 33.34 โดยมีเหตุผลอื่นๆ ได้แก่ ยุ่งยากไม่มีเวลาดูแล และไม่มั่นใจว่าที่ตนเองทำอยู่เป็นทฤษฎีใหม่หรือไม่ (ตารางที่ 4)

9) การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แบ่งออกเป็น 2 ประเด็น ได้แก่ การลดการเผา มีผู้นำไปปฏิบัติ จำนวน 110 ราย โดยมีผู้ที่ปฏิบัติมานานแล้ว จำนวน 77 ราย คิดเป็นร้อยละ 70.00 และเป็นผู้ที่เริ่มลองปฏิบัติ จำนวน 33 ราย คิดเป็นร้อยละ 30.00 โดยผู้ที่นำไปปฏิบัติเห็นว่า ไม่มีผลใดๆ แต่เป็นการช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และเป็นข้อบังคับของชุมชน สำหรับประเด็นการแยกขยะ มีผู้นำไปปฏิบัติ จำนวน 110 รายเช่นกัน โดยเป็นผู้ที่เริ่มลองปฏิบัติ 80 ราย คิดเป็นร้อยละ 72.72 และเป็นผู้ที่ปฏิบัติมานานแล้ว จำนวน 30 ราย คิดเป็นร้อยละ 27.28 สำหรับผู้ที่ไม่นำไปปฏิบัติ ในประเด็นการลดการเผา จำนวน 10 ราย โดยทั้งหมดเห็นว่า ไม่มีเวลาที่จะกำจัดด้วยวิธีอื่น โดยมีสาเหตุที่ไม่ปฏิบัติ เห็นว่าเป็นวิธีที่ง่าย และเผาเล็กๆ น้อยๆ คงไม่มีผลมาก และไม่ได้เผาทุกวัน (ตารางที่ 4)

10) เกษตรทฤษฎีใหม่ พบว่ามีผู้นำความรู้เรื่องนี้ไปปฏิบัติ จำนวน 10 ราย โดยส่วนใหญ่เป็นผู้ที่กำลังเริ่มลองปฏิบัติ จำนวน 7 ราย คิดเป็นร้อยละ 70.00 และเป็นผู้ที่ปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง 3 ราย คิดเป็นร้อยละ 30.00 โดยผู้ที่นำไปปฏิบัติเห็นว่าหลังทำแล้ว รายจ่ายลดลง รายได้เพิ่มขึ้น และมีเงินออมเพิ่มขึ้น สำหรับผู้ที่ไม่นำไปปฏิบัติจำนวน 110 ราย โดยส่วนใหญ่เห็นว่า ไม่มั่นใจในความรู้ จำนวน 89 ราย คิดเป็นร้อยละ 80.92 รองลงมาบอกว่าไม่คุ้มค่า จำนวน 12 ราย คิดเป็นร้อยละ 10.90 และไม่มีเวลา จำนวน 9 ราย คิดเป็นร้อยละ 8.18 โดยให้ความเห็นว่าไม่เกี่ยวข้องกับอาชีพ (ตารางที่ 4)

ตารางที่ 3 ผลการนำความรู้หลังผ่านการอบรมแล้วไปปฏิบัติของเกษตรกรศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

N = 120

เนื้อหา/วิชา/กิจกรรม	ปฏิบัติ(จำนวน/ร้อยละ)			ไม่ปฏิบัติ (จำนวน/ร้อยล่ะ)			
	เริ่มลองปฏิบัติ	ปฏิบัติแล้วจะทำต่อไป	รวมปฏิบัติ	ไม่มีเวลา	ไม่คุ้มค่า	ไม่มั่นใจในความรู้	รวมไม่ปฏิบัติ
1. การดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง	44 (61.11)	28 (38.89)	72 (100)	0	37 (77.08)	11 (22.92)	48 (100)
2. การทำบัญชีครัวเรือน	23 (34.84)	43 (65.16)	66 (100)	17 (31.48)	27 (50.00)	10 (18.52)	54 (100)
3. การผลิตสารสกัดชีวภาพ ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยอินทรีย์	51 (71.83)	20 (28.17)	71 (100)	30 (61.22)	10 (20.40)	9 (18.38)	49 (100)
4. การปลูกผักสวนครัว	53 (63.85)	30 (36.15)	83 (100)	28 (75.67)	5 (13.51)	4 (10.82)	37 (100)
5. การเลี้ยงไก่ไข่ กบ และเป็ดไข่	15 (42.85)	20 (57.15)	35 (100)	0	13 (15.29)	72 (84.71)	85 (100)
6. การแปรรูปผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น	20 (80.00)	5 (20.00)	25 (100)	46 (48.42)	49 (51.58)	0	95 (100)
7. การทำน้ำยาอเนกประสงค์	50 (78.12)	14 (21.88)	64 (100)	11 (19.64)	29 (51.78)	16 (28.58)	56 (100)
8. การทำไร่นาสวนผสม	7 (53.84)	6 (46.16)	13 (100)	0	36 (33.64)	71 (66.36)	107 (100)
9. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ							
ลดการเผา	33 (30.00)	77 (70.00)	110 (100)	10(100)	0	0	10 (100)
แยกขยะ	80 (72.72)	30 (27.28)	110 (100)	10 (100)	0	0	10 (100)
10. เกษตรทฤษฎีใหม่	7 (70.00)	3 (30.00)	10 (100)	9 (8.18)	12 (10.90)	89 (80.92)	110 (100)

2.1.2 ปัจจัยเอื้อต่อการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

จากการศึกษาการดำเนินงานของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน และผลที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรหลังผ่านการฝึกอบรมจากศูนย์ฯ แล้วนำมาวิเคราะห์หาปัจจัยที่เอื้อต่อการดำเนินงานส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวานได้ 5 ประเด็น โดยแบ่งเป็น ปัจจัยหลัก หมายถึง ปัจจัยที่มีความสำคัญมากในการดำเนินงาน จำนวน 2 ประเด็น คือ ปราชญ์ชาวบ้านและวิทยากร และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน และปัจจัยเสริม หมายถึง ปัจจัยที่เกื้อหนุนให้การดำเนินงานของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวานมีประสิทธิภาพมากขึ้นอีกจำนวน 3 ประเด็น ซึ่งปัจจัยที่เสริมด้านการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน มีดังต่อไปนี้

1) ปัจจัยหลัก

(1) ปราชญ์ชาวบ้านและวิทยากร

ปราชญ์ชาวบ้านทำหน้าที่เสมือนครูประจำศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน มีหน้าที่รับผิดชอบต่างๆ ในศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน โดยเฉพาะการเป็นต้นแบบในการถ่ายทอดความรู้ทางด้านเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่ผู้เข้าร่วมโครงการ ตลอดจนการสร้างแรงจูงใจ ความศรัทธา การปรับเปลี่ยนทัศนคติแก่ผู้เข้าร่วมฝึกอบรมทุกคน ทุกรุ่น ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เข้าร่วมโครงการทุกคนเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นการปรับวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ยิ่งไปกว่านั้น ปราชญ์ชาวบ้านยังมีบทบาทที่สำคัญอื่นๆ อีกมากมายในการดำเนินงานของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน เช่น การสร้างวิทยากรรุ่นใหม่ การประสานงานกับส่วนราชการ การสร้างหลักสูตรอบรมใหม่ๆ ที่ทันสมัยและเป็นประโยชน์แก่ชุมชนเกษตร

สำหรับวิทยากรหรือคณะวิทยากรของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ช่วยสนับสนุนให้ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน ประสบความสำเร็จซึ่งจากการศึกษา พบว่า คณะวิทยากรประจำศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านมีส่วนสำคัญต่อการดำเนินงานของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน เริ่มตั้งแต่การร่วมคิดร่วมสร้างหลักสูตรการฝึกอบรมการถ่ายทอดความรู้ การร่วมบริหารจัดการและประสานงานต่างๆ การอำนวยความสะดวกระหว่างการจัดฝึกอบรม การวางแผนปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาการดำเนินงานของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ฯลฯ และอีกประการที่สำคัญคือ คณะวิทยากรสามารถพัฒนาเป็นปราชญ์ชาวบ้านทดแทน ปราชญ์ชาวบ้านที่อายุมากและอาจจะต้องวางมือในการบริหารจัดการ และการเป็นวิทยากรหลักของศูนย์ในอนาคต

(2) เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน

เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานทั้งจากส่วนกลางและส่วนภูมิภาค เป็นปัจจัยหนึ่ง ที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จหรือความเจริญก้าวหน้าของศูนย์ฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานส่วนภูมิภาค คือเจ้าหน้าที่จากสำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดตาก เป็นหลัก มีการปฏิบัติงานตามนโยบายของส่วนกลาง รวมทั้งการดำเนินงานที่เน้นในด้านเอกสารและรายงานหลักฐานมากกว่าโดยเป็นฝ่ายดำเนินการในเรื่องของการประสานงานกับปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งเป็นการทำงานกับคน ที่มีความแปรปรวนมากกว่า และยังมีตัวแปรที่ส่งผลต่อการทำงานอีกหลายประการ เช่น ระยะทางในการเดินทางไปศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน จำนวนชุมชนที่ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านต้องรับผิดชอบ ความพร้อมของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ลักษณะเฉพาะของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ประสบการณ์ของเจ้าหน้าที่ในระดับภูมิภาค เป็นต้น ซึ่งหากเจ้าหน้าที่ในส่วนภูมิภาคเป็นผู้มีศักยภาพสูงในการทำงาน การดำเนินงานของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านนั้นจะสามารถดำเนินงานได้อย่างคล่องตัวจนบรรจุตามแผนงานหรือวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ได้

2) ปัจจัยเสริม

(1) การมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วมและได้รับการยอมรับจากชุมชนของศูนย์ เป็นปัจจัยเสริมอย่างหนึ่งที่ช่วยผลักดันให้ศูนย์ฯ สามารถดำเนินงานได้ตามวัตถุประสงค์ เพราะหากศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านถูกปฏิเสธจากชุมชนแล้ว การดำเนินงานของศูนย์ฯ จะเหมือนหน่วยงานที่ตั้งขึ้นมาโดยไม่มีการดำเนินงานใดๆ ไม่ได้รับความร่วมมือต่างๆ ตามที่ควรจะเป็น ซึ่งหากศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านแห่งนั้นไม่เข้มแข็งพออาจมีผลถึงความล้มเหลวในการบริหารจัดการศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ในทางตรงกันข้ามหากศูนย์ฯ ได้รับการสนับสนุนหรือการมีส่วนร่วมที่ดีจากชุมชน การดำเนินงานน่าจะราบรื่นมากกว่า

(2) งบประมาณ

งบประมาณในการดำเนินงาน คือ ปัจจัยเสริมอีกประการหนึ่งที่ส่งผลให้การดำเนินของโครงการพัฒนาศูนย์ฯ สามารถขับเคลื่อนได้ต่อเนื่อง ซึ่งหมายถึงงบประมาณที่เพียงพอและเหมาะสมที่ใช้ดำเนินงานในโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน เพราะงบประมาณนั้นเป็นตัวขับเคลื่อนโครงการและกิจกรรมต่างๆ ของศูนย์ และหากงบประมาณของโครงการไม่เพียงพอหรือขาดความต่อเนื่อง การขับเคลื่อนโครงการอาจต้องชะงักหรือหยุดลง แต่ในทางตรงกันข้าม หากงบประมาณที่ใช้ดำเนินงานมีจำนวนมากเกินไป ผลที่ตามมาคือความไม่โปร่งใสในการบริหารงบประมาณ หรือมีผู้มุ่งหวังผลประโยชน์จากโครงการได้

(3) นโยบายภาครัฐ

โครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านเป็นโครงที่ดำเนินงานครอบคลุมทั่วประเทศและเกี่ยวข้องกับอาชีพเกษตรกรรม รวมทั้งแนวทางการดำเนินงานสอดคล้องกับระบบทางเศรษฐกิจ คือ ระบบเศรษฐกิจพอเพียง ดังนั้นเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงนโยบายจากรัฐบาลย่อมส่งผลต่อโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านอย่างแน่นอน โดยอาจส่งผลที่ดีหรือร้ายซึ่งเป็นไปตามนโยบายที่เปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นนโยบายภาครัฐจึงมีผลต่อความต่อเนื่องของโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน และเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลอีกปัจจัยหนึ่งต่อโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน เช่น หากนโยบายจากรัฐบาลมีการสนับสนุนต่อเนื่องและให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจพอเพียงการดำเนินงานของโครงการย่อมราบรื่น มีประสิทธิภาพและเป็นไปอย่างรวดเร็ว แต่ในทางตรงกันข้ามหากรัฐบาลไม่ให้ความสำคัญหรือไม่ให้การสนับสนุนแล้ว การดำเนินงานโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน อาจจะต้องปรับเปลี่ยนขาดความต่อเนื่องหรืออาจจะส่งผลให้ต้องยุติโครงการลงได้

2.2 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่

2.2.1 ผลย้อนกลับสู่เกษตรกรหลังจากเข้ารับการฝึกอบรมจากศูนย์ฯ

คณะผู้วิจัยได้มีการกำหนดประเด็นในการสัมภาษณ์โดยลงพื้นที่สอบถามเกษตรกรอย่างไม่เป็นทางการเพื่อเก็บข้อมูลตามประเด็นต่างๆ ที่เตรียมไว้ แล้วจึงกลับมาประชุมระหว่างทีมวิจัยเพื่อนำข้อมูลที่ได้มากำหนดประเด็นที่จะนำไปสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ 1) ประเด็นการนำความรู้หลังผ่านการฝึกอบรมไปปฏิบัติ และ 2) ผลจากการนำความรู้ไปปฏิบัติของเกษตรกร โดยสามารถติดตามเก็บข้อมูลเกษตรกรได้ 120 ราย โดยผลการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ มีดังต่อไปนี้

หลังผ่านการฝึกอบรมจากศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ ทั้ง 2 หลักสูตร โดยแยกตามเนื้อหาวิชาต่างๆ จำนวน 8 เรื่องโดยผลการศึกษาการนำความรู้หลังผ่านการฝึกอบรมไปปฏิบัติสามารถแยกตามเนื้อหาวิชาต่างๆ ทั้ง 8 เรื่อง ได้ดังนี้

1. การดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง พบว่ามีผู้นำความรู้เรื่องนี้ไปปฏิบัติ จำนวน 80 รายโดยส่วนใหญ่เป็นผู้ที่กำลังเริ่มลองปฏิบัติ จำนวน 60 รายคิดเป็น ร้อยละ 75.00 และ เป็นผู้ที่ปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง จำนวน 20 ราย คิดเป็นร้อยละ 25.00 ซึ่งผู้ที่นำไปปฏิบัติให้เหตุผลว่า เห็นความสำเร็จจากตัวอย่างที่ไปอบรม จึงเกิดแนวคิดอยากลองทำบ้าง สำหรับผู้ที่ไม่ได้นำความรู้หลังผ่านการอบรมไปปฏิบัติมีสาเหตุของการไม่นำไปปฏิบัติมากที่สุดคือ ไม่คุ้มค่า จำนวน 25 ราย คิด

เป็นร้อยละ 62.50 ไม่มั่นใจในความรู้ที่มี จำนวน 5 ราย คิดเป็นร้อยละ 12.50 และไม่มีเวลา จำนวน 5 ราย คิดเป็นร้อยละ 12.50 (ตารางที่ 4)

2. การทำบัญชีครัวเรือน พบว่ามีผู้นำความรู้เรื่องนี้ไปปฏิบัติ จำนวน 65 ราย โดยส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง จำนวน 40 ราย คิดเป็นร้อยละ 61.54 และเป็นผู้ที่เริ่มทดลองปฏิบัติ จำนวน 25 ราย คิดเป็นร้อยละ 38.46 ซึ่งผู้ที่นำไปปฏิบัติให้เหตุผลว่า เป็นแนวทางที่ดีสามารถรับรู้รายรับ รายจ่าย ของครัวเรือนได้ และทำให้วางแผนการเงินของครัวเรือนได้ ทำให้เงินออมเพิ่มขึ้น สำหรับผู้ที่ไม่ได้นำความรู้หลังผ่านการอบรมไปปฏิบัติ จำนวน 55 ราย โดยมีสาเหตุของการไม่นำไปปฏิบัติมากที่สุดเห็นว่า ไม่มั่นใจในความรู้ จำนวน 30 ราย คิดเป็นร้อยละ 54.54 ไม่คุ้มค่า จำนวน 15 ราย คิดเป็นร้อยละ 27.27 และไม่มีเวลา จำนวน 1 ราย คิดเป็นร้อยละ 18.18 (ตารางที่ 4)

3. การผลิตสารสกัดชีวภาพ ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยอินทรีย์ พบว่ามีผู้นำความรู้เรื่องนี้ไปปฏิบัติ จำนวน 79 ราย โดยส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง จำนวน 49 ราย คิดเป็นร้อยละ 59.50 และผู้กำลังเริ่มลองปฏิบัติ จำนวน 32 ราย คิดเป็นร้อยละ 40.50 โดยผู้ที่นำความรู้ไปปฏิบัติเห็นว่าหลังจากนำไปปฏิบัติแล้ว เกิดผลกับการดำรงชีพด้านสุขภาพดีขึ้น และไม่ต้องกังวลกับสารพิษตกค้างในดิน แหล่งน้ำ และผลผลิตทางเกษตร ทำให้มีความมั่นใจในการนำผลผลิตไปจำหน่ายภายใต้คำว่า “ปลอดสารพิษ”สำหรับผู้ที่ไม่ได้นำความรู้หลังผ่านการอบรมไปปฏิบัติ โดยมีสาเหตุของการไม่นำไปปฏิบัติ มากที่สุด เห็นว่าไม่มีเวลา จำนวน 20 ราย คิดเป็นร้อยละ 48.78 ไม่คุ้มค่า จำนวน 17 ราย คิดเป็นร้อยละ 41.46 และไม่มั่นใจในความรู้ จำนวน 4 ราย คิดเป็นร้อยละ 9.75 (ตารางที่ 4)

4. การปลูกผักสวนครัว พบว่ามีผู้นำความรู้เรื่องนี้ไปปฏิบัติ จำนวน 99 ราย โดยส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง จำนวน 70 ราย คิดเป็นร้อยละ 70.71 และเป็นผู้ที่กำลังเริ่มลองปฏิบัติ จำนวน 29 ราย คิดเป็นร้อยละ 29.29 โดยส่วนใหญ่แล้วจะปลูก พริก ตะไคร้ มะกรูด มะนาว กระเพรา โหระพา ผักกวางตุ้ง ผักโขม ขมิ้น เป็นต้น สำหรับผู้ที่ไม่ได้นำความรู้หลังผ่านการอบรมไปปฏิบัติ จำนวน 21 ราย โดยมีสาเหตุของการไม่นำไปปฏิบัติ มากที่สุดเห็นว่าไม่คุ้มค่า จำนวน 11 ราย คิดเป็นร้อยละ 52.38 และไม่มีเวลา จำนวน 10 ราย คิดเป็นร้อยละ 47.61 (ตารางที่ 4)

5. การแปรรูปผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น พบว่ามีผู้นำความรู้เรื่องนี้ไปปฏิบัติ จำนวน 15 ราย โดยส่วนใหญ่เป็นผู้ที่กำลังเริ่มลองปฏิบัติ 10 ราย คิดเป็นร้อยละ 66.66 และเป็นผู้ที่ปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง 5 ราย คิดเป็นร้อยละ 33.34 โดยพบว่า มีการรวมกลุ่มกันทำการแปรรูปผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ได้แก่ การทำปลาน้ำจืดตากแห้ง แคบหมู น้ำพริกตาแดง เป็นต้น สำหรับผู้ที่ไม่ได้นำความรู้หลังผ่านการอบรมไปปฏิบัติ จำนวน 105 ราย โดยมีสาเหตุของการไม่นำไปปฏิบัติ มากที่สุดเห็นว่าไม่มีเวลา จำนวน 84 ราย คิดเป็นร้อยละ 80.00 และไม่คุ้มค่า จำนวน 21 ราย คิดเป็นร้อยละ 20.00 โดยมีเหตุผลว่า ต้องใช้เวลาทำการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ และมีผู้อื่นทำอยู่ก่อนแล้วกลัวจำหน่ายไม่ได้ (ตารางที่ 4)

6. การทำไร่นาสวนผสม พบว่ามีผู้นำความรู้เรื่องนี้ไปปฏิบัติ จำนวน 40 ราย โดยส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง 27 ราย คิดเป็น ร้อยละ 67.50 และเป็นผู้ที่กำลังเริ่มลองปฏิบัติ จำนวน 13 ราย คิดเป็นร้อยละ 32.50 โดยผู้ที่นำไปปฏิบัติส่วนมากเห็นว่าปฏิบัติแล้วลดการเกิดหนี้ใหม่ สำหรับผู้ที่ไม่นำไปปฏิบัติมีจำนวน 80 ราย โดยส่วนใหญ่ให้เหตุผลว่าไม่มั่นใจในความรู้ จำนวน 40 ราย คิดเป็นร้อยละ 50.00 และไม่คุ้มค่า จำนวน 40 ราย คิดเป็นร้อยละ 50.00 (ตารางที่ 4)

7. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แบ่งออกเป็น 2 ประเด็น ได้แก่การลดการเผา มีผู้นำไปปฏิบัติ จำนวน 90 ราย โดยส่วนใหญ่มีผู้ที่ปฏิบัติมานานแล้ว จำนวน 40 ราย คิดเป็นร้อยละ 44.45 และเป็นผู้ที่เริ่มลองปฏิบัติ 50 ราย คิดเป็นร้อยละ 55.55 สำหรับผู้ที่ไม่นำไปปฏิบัติ จำนวน 30 ราย โดยให้เหตุผลว่า ไม่มีผลใดๆ ต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ สำหรับประเด็นการแยกขยะมีผู้นำไปปฏิบัติ จำนวน 80 รายเช่นกัน โดยส่วนใหญ่ผู้ที่เริ่มลองปฏิบัติ จำนวน 76 ราย คิดเป็นร้อยละ 95.00 และเป็นผู้ที่ปฏิบัติมานานแล้ว 34 ราย คิดเป็นร้อยละ 5.00 สำหรับผู้ที่ไม่นำไปปฏิบัติ ในประเด็นการลดการเผา มีจำนวน 40 ราย โดยทั้งหมดเห็นว่า ไม่มีเวลาที่จะกำจัดด้วยวิธีอื่น โดยมีสาเหตุที่ไม่ปฏิบัติ เห็นว่าเป็นวิธีที่ง่ายและเผาเล็กๆ น้อยๆ คงไม่มีผลมาก และไม่ได้เผาทุกวัน (ตารางที่ 4)

8. เกษตรทฤษฎีใหม่ พบว่ามีผู้นำความรู้เรื่องนี้ไปปฏิบัติ 28 ราย โดยส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง 15 ราย คิดเป็นร้อยละ 53.58 และเป็นผู้ที่กำลังเริ่มลองปฏิบัติ 13 ราย คิดเป็นร้อยละ 46.42 โดยผู้ที่นำไปปฏิบัติเห็นว่าหลังทำแล้ว รายจ่ายลดลง รายได้เพิ่มขึ้น และมีเงินออมเพิ่มขึ้น สำหรับผู้ที่ไม่นำไปปฏิบัติจำนวน 90 ราย โดยส่วนใหญ่เห็นว่า ไม่มีเวลา 52 ราย คิดเป็นร้อยละ 4.35 ไม่มั่นใจในความรู้ จำนวน 23 ราย คิดเป็นร้อยละ 25.00 และไม่คุ้มค่า 17 ราย คิดเป็นร้อยละ 18.47 (ตารางที่ 4)

ตารางที่ 4 ผลการนำความรู้หลังผ่านการอบรมแล้วไปปฏิบัติของเกษตรกรศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ **N = 120**

เนื้อหา/วิชา/กิจกรรม	ปฏิบัติ(จำนวน/ร้อยละ)			ไม่ปฏิบัติ (จำนวน/ร้อยล่ะ)			
	เริ่มลองปฏิบัติ	ปฏิบัติแล้วจะทำต่อไป	รวมปฏิบัติ	ไม่มีเวลา	ไม่คุ้มค่า	ไม่มั่นใจในความรู้	รวมไม่ปฏิบัติ
1. การดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง	60 (75.00)	20 (25.00)	80 (100)	5 (12.50)	25 (62.50)	5 (12.50)	40 (100)
2. การทำบัญชีครัวเรือน	25 (38.46)	40 (61.54)	65 (100)	1 (18.18)	15 (27.27)	30 (54.54)	55 (100)
3. การผลิตสารสกัดชีวภาพ ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยอินทรีย์	32 (40.50)	49 (59.50)	79 (100)	20 (48.78)	17 (41.46)	4 (9.75)	41 (100)
4. การปลูกผักสวนครัว	29 (29.29)	70 (70.71)	99 (100)	10 (47.61)	11 (52.38)	0	21 (100)
5. การแปรรูปผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น	10 (66.66)	5 (33.34)	15 (100)	84 (80.00)	21 (20.00)	0	105 (100)
6. การทำไร่นาสวนผสม	13 (32.50)	27 (67.50)	40 (100)	0	40 (50.00)	40 (50.00)	80 (100)
7. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ							
ลดการเผา	50 (55.55)	40 (44.45)	90 (100)	30 (100)	0	0	30 (100)
แยกขยะ	76 (95.00)	34 (5.00)	80 (100)	40 (100)	0	0	40 (100)
8. เกษตรทฤษฎีใหม่	13 (46.42)	15 (53.58)	28 (100)	52 (4.35)	17 (18.47)	23 (25.00)	90 (100)

2.2.2 ปัจจัยเอื้อต่อการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

1. ปัจจัยหลัก

1.1 ปราชญ์ชาวบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ปราชญ์ชาวบ้านในความหมายของศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ หมายถึง ครู หรือใครก็ตามที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ดีเลิศ แตกต่างแต่ไม่แตกแยก สามารถนำมาใช้ปฏิบัติได้จริง ที่หลายคนยกย่องกันว่าเป็น ***ปราชญ์ชาวบ้าน*** มีสาขาองค์ความรู้ที่หลากหลาย ตามความถนัดและการปฏิบัติของแต่ละคน ซึ่งมีองค์ความรู้ที่มีการหล่อหลอม ซึมซับ บ่มเพาะ ค้นคว้า ทดลองโดยใช้วิถีชีวิตของตนเองเป็นห้องทดลองขนาดใหญ่ เพื่อทดสอบความถูกผิด คิดสรรกลั่นกรองสิ่งที่มีคุณค่าแก่ชีวิต แก่ผืนแผ่นดิน แล้วถ่ายทอดให้ผู้อื่นได้สืบสานต่อ ทั้งที่เป็นมรดกและทั้งที่เป็นสมบัติทางปัญญา

ดังนั้นประสบการณ์ความคิดและวิถีการดำรงชีวิตของท่านๆ เหล่านี้ ล้วนเป็นขุมทรัพย์ทางปัญญาที่สำคัญยิ่งของแผ่นดิน ซึ่งมีกลุ่มงานภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แนะนำปราชญ์ที่น่าสนใจและเรียนรู้วิถีชีวิต การปฏิบัติงานไว้หลายท่าน จึงถือได้ว่าการมีปราชญ์ชาวบ้านที่อุดมไปด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นจึงเป็นปัจจัยหลักสำคัญที่ช่วยส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานต่างๆ ภายใต้แนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และปราชญ์ชาวบ้านในพื้นที่ได้กล่าวถึงแก่นแท้ของความเป็นปราชญ์ดังนี้

1) การรู้จักตัวเองให้ได้ นั่นคือ ต้องรู้ว่า ปัญหาที่เราเผชิญอยู่เกิดจากอะไร ใครทำให้เกิดปัญหา เราสร้างปัญหาเอง หรือ คนอื่นสร้างปัญหา เช่น เพราะนโยบายของรัฐบาล หรือ เพราะใคร วิเคราะห์ตนเอง ชุมชน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รากฐาน ประวัติศาสตร์ความเป็นมา มีทรัพยากรอะไรบ้าง มีทุนปัญญา ทุนทางสังคม ทุนวัฒนธรรม และ ทุนทรัพย์อยู่หรือไม่ ถ้ามีจำนวนเท่าไหร่ ชีวิต หรือ ชุมชน ต้องการอะไร อะไรคือสิ่งที่จำเป็น อะไรคือสิ่งที่ต้องการ การวิเคราะห์ตัวเอง ทำให้เราได้เข้าใจตัวเอง ทราบถึงความจำเป็น และความต้องการที่แท้จริง ทำให้ชีวิตหรือชุมชน สามารถจัดความสัมพันธ์ หรือ กำหนดท่าทีต่อสิ่งที่มาจากภายนอก ที่เข้ามา เป็นผู้เลือก คัดสรร อะไรควรรับ หรือควรปฏิเสธ รับแล้วควรปรับให้เข้ากับชีวิตหรือชุมชน ได้อย่างไร เป็นการรู้เท่าทันสิ่งภายนอก เปรียบเสมือนชุมชนที่มีภูมิต้านทานโรคร้ายที่เข้ามา

2) ใช้ปัญญาทำงานแทนเงินตรา เน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ พัฒนาคนให้เกิดปัญญา มีความคิดที่จะแก้ปัญหาด้วยตัวเอง การระดมทุน ระดมทรัพยากรมาทีหลัง มีความเชื่อมั่นว่าถ้ามนุษย์เกิดปัญญา จะสามารถแก้ปัญหาได้ การทำงานร่วมกัน จึงต้องตระหนักเสมอว่า เป็นกระบวนการในการสร้างคนขึ้นมา

3) สร้างการมีส่วนร่วมแทนอำนาจสั่งการ ใช้วิธีการทำงานโดยชักชวนคนเข้าร่วมจากกลุ่มเล็กๆ ก่อน ทำให้เกิดผลงานเห็นชัดเจน มีตัวอย่างรูปธรรมพิสูจน์ได้ จนเกิดการยอมรับว่าสามารถทำได้จริง จึงขยายผลไปสู่วงกว้าง ชักชวน สร้างแนวร่วมให้คนเข้าร่วม กระบวนการมากขึ้นเรื่อยๆ มีหลักในการระดมความคิดร่วมกัน ไม่ใช่ต่างคนต่างคิด ต่างคนต่างทำ แต่จะให้ร่วมคิดกันดังๆ ในที่ประชุม นำแนวคิดของแต่ละคน มาปรับปรุงพัฒนาร่วมกัน เมื่อเกิดความชัดเจนทางความคิด ก็หาแนวทางในการปฏิบัติ ถามถึงวิธีการการทำ? มีใครต้องรับผิดชอบ? ต้องใช้ทรัพยากรอะไรบ้าง? ใช้งบประมาณเท่าไหร่? ตอนนี้มีอยู่เท่าไหร่? ต้องกู้มาเท่าไหร่? จะคุ้มค่าหรือไม่? ตั้งคำถาม หาคำตอบ ทุกประเด็น ให้ชัดเจน เมื่อคิดแล้ว ต้องลงมือทำด้วยตัวเอง แต่ถ้าเพียงแต่คิด เพื่อเสนอให้คนอื่นทำ จะไม่ได้ผล ยึดถือคติคิดแล้วต้องลงมือทำ

4) ชุมชนต้องมีบทบาทหลัก ไม่ใช่หน่วยงานราชการ งานพัฒนาชุมชนที่ผ่านมาเป็นงานของหน่วยงานราชการเป็นหลัก ชุมชนเป็นเพียงผู้เข้าร่วม ถูกขอร้องให้ช่วยทำเพื่อให้เกิดผลงาน ที่หน่วยงานราชการจะได้นำไปรายงานตามลำดับชั้น จนถึงระดับกระทรวง เป้าหมายของราชการ จึงไม่ได้อยู่ที่จะเกิดผลต่อการพัฒนาชาวบ้านแต่อย่างใด แต่อยู่ที่จะมีอะไรไปรายงานเป็นผลงานของหน่วยงานราชการเอง จึงต้องเปลี่ยนกลับกันเป็น ต่อไปนี้ ชุมชนต้องมีบทบาทหลัก หน่วยงานราชการเป็นเพียงผู้เข้าร่วม ส่งเสริมสนับสนุน ชาวบ้านจะต้องเป็นพระเอก ข้าราชการต้องลดบทบาทตัวเองลง เมื่อหน่วยงานราชการถอนตัว ชุมชนก็สามารถดำเนินการด้วยตัวเองไปได้ ไม่ใช่เหมือนการพัฒนาที่ผ่านมา เมื่อหน่วยงานราชการถอนตัว หมดงบประมาณ ไม่มาส่งเสริม โครงการนั้นก็ล้มหายตายจากไปพร้อมกับหน่วยงานราชการนั้น

5) ทำตัวเป็นแบบอย่าง คนยอมรับนับถือ วิถีชีวิตของปราชญ์ชาวบ้าน เป็นวิถีที่เรียบง่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อ ใช้ชีวิตแบบสมถะ มีความซื่อสัตย์ เป็นคนมีคุณธรรม ยึดหลักพุทธรรม ไม่มีปัญหาทางด้านการเงิน ทุกคนให้การยอมรับนับถือ ใช้ชีวิตอย่างคนที่พออยู่พอกิน ไม่ทะยานอยากไปตามกิเลสฝ่ายต่ำ ใช้ชีวิตแบบมีสติ ปฏิเสธสังคมบริโภคนิยมวัตถุ แต่เน้นมิติทางจิตใจ เป็นกัลยาณมิตร อยู่ร่วมกับธรรมชาติ

กลุ่มตัวอย่างได้กล่าวส่งท้ายไว้โดยสรุปว่า หลักคิดและ**วิถีชีวิตของปราชญ์ชาวบ้าน** เป็นสิ่งที่คนในยุคสมัยนี้ ควรได้เรียนรู้ และนำไปเป็นแบบอย่างในการดำรงชีวิต ภูมิปัญญาวิธีการในการทำงาน สามารถนำไปใช้ปฏิบัติในระดับบุคคลและชุมชนได้เป็นอย่างดี การแก้ปัญหาไม่ว่าเป็นปัญหาความยากจน หรือปัญหาอะไรก็ตาม ที่เรากำลังเผชิญอยู่ ต้องใช้ปัญญา มีความรู้ความเข้าใจกับสิ่งนั้น และมีวิธีการ ความสามารถในการบริหารจัดการ ข้อเสนอที่ผ่านการเรียนรู้ตลอดชีวิตของ**ปราชญ์ชาวบ้าน** เป็นขุมทรัพย์ทางปัญญา ที่ต้องนำมาใช้ในการพัฒนาสังคมไทย จึงจะสามารถฝ่าวิกฤตการณ์ทุกอย่าง ที่เรากำลังเผชิญอยู่ได้

1.2 ความเข้มแข็งของผู้นำชุมชน

การพัฒนาชุมชนไม่ว่าด้านใดก็แล้วแต่ รวมถึงการส่งเสริมกิจกรรมชุมชน การส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้เกิดผลสำเร็จและมีประสิทธิภาพนั้นต้องอาศัยองค์ประกอบหลายด้านในการร่วมมือกันทำงานพัฒนาเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ได้วางไว้ เช่น ด้านงบประมาณ ด้านทุนของชุมชน ด้านการถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจในวัตถุประสงค์เป็นต้น ด้านผู้นำชุมชนหรือผู้นำองค์กรต่างๆในชุมชน ก็เป็นสิ่งสำคัญมากอีกด้านหนึ่งโดย กวี วงศ์พุฒ (2535: 14-15) ได้ให้ความหมายของผู้นำไว้ว่า ผู้นำ หมายถึง บุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งหรือการเลือกตั้งหรือการยกย่องจากกลุ่มให้ทำหน้าที่ของตำแหน่งผู้นำ เช่น การชี้แนะ สั่งการ และช่วยเหลือให้กลุ่มสามารถปฏิบัติงานได้สำเร็จตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ได้มีการเขียนชื่อผู้นำแตกต่างกันออกไปตามลักษณะงานและองค์การที่อยู่ เช่น ผู้บริหาร ผู้จัดการ ประธานกรรมการ ผู้อำนวยการ อธิการบดี ผู้บัญชาการเหล่าทัพ ผู้ว่าราชการ นายอำเภอ กำนัน เจ้าคณะจังหวัด เจ้าอาวาส ปลัดกระทรวง คณบดี รวมถึงผู้นำก็ต้องมีคุณสมบัติหลายอย่าง เช่น เป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์กับคนในชุมชนและองค์กรภายนอกชุมชนที่ดี เป็นผู้ที่มีความมุ่งมั่นในการทำงาน เป็นต้น ถ้าชุมชนใดมีผู้นำที่มีความรู้มีประสิทธิภาพในการทำงานพัฒนาก็จะทำให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาได้เร็วยิ่งขึ้น แต่ถ้าชุมชนไหนมีผู้นำที่ไม่มีประสิทธิมีความรู้ความเข้าใจในการพัฒนา ก็จะทำให้ชุมชนนั้นพัฒนาอย่างล่าช้า

สำหรับศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย โดยชุมชนโดยรอบของศูนย์ฯ ให้ความสำคัญในองค์ประกอบหลายๆด้านในการพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะด้านผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งและมีความรู้ความสามารถในการพัฒนารวมด้านอื่นๆ เพื่อที่สามารถขับเคลื่อนชุมชนไปพร้อมๆกับการพัฒนา โดยเฉพาะเป็นผู้ที่ใฝ่รู้อยู่ตลอดเวลา ความสามารถในการประสานงาน การเป็นตัวแทนของชุมชน การเป็นต้นแบบที่ดีในการดำเนินชีวิตโดยเฉพาะในด้านการส่งเสริมการประยุกต์การดำเนินชีวิตเข้ากับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สร้างสรรค์โครงการ หรือกิจกรรมใหม่ๆ ที่เป็นประโยชน์ให้แก่ชุมชน นอกจากนี้ยังต้องเป็นคนที่กระตือรือร้นและสร้างความร่วมมือกับศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริงอีกด้วย

ดังนั้น ผู้นำของชุมชนจึงมีความสำคัญในงานพัฒนาชุมชน การส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ถ้าชุมชนมีผู้นำที่ดีมีความรู้ความเข้าใจในด้านนี้รวมถึงมีคุณสมบัติของการเป็นผู้นำที่หลากหลาย ก็สามารถทำให้ชุมชนนั้นๆขับเคลื่อนงานพัฒนาได้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ถ้าชุมชนใดมีผู้นำที่ไม่ไม่ดีไม่มีประสิทธิภาพในการทำงานก็จะทำให้การพัฒนาในชุมชนนั้นเคลื่อนไปได้ช้า และสิ่งสำคัญที่สุดในการพัฒนาชุมชน คือการ

ร่วมมือกันของคนในชุมชน คนในชุมชนต้องมีส่วนร่วมและร่วมมือกันในทุกๆ กระการพัฒนาด้วย ต่อให้มีผู้นำที่ดีขนาดไหนถ้าขาดองค์ประกอบส่วนนี้ไป การพัฒนาชุมชนก็เกิดขึ้นได้ยาก

2. ปัจจัยเสริม

2.1 การให้ความสำคัญกับการเข้าอบรมในศูนย์ของชุมชน

ชาวบ้านหรือชุมชนโดยรอบมีความคุ้นเคยกับศูนย์ฯ เป็นอย่างดีเนื่องจาก ชาวบ้านให้ความสำคัญกับการเข้าฝึกอบรมในทุกประเด็น และเมื่อสอบถามเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ชาวบ้านสามารถให้ความหมายโดยรวมสรุปได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวคิดที่ยึดหลักทางสายกลาง คือ พอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันที่ดีในการดำรงชีวิตและปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐเพื่อการดำเนินชีวิตอย่างชาญฉลาด และสามารถดำรงอยู่ได้ ท่ามกลางสภาพการแข่งขันและการเปลี่ยนแปลงของโลกาภิวัฒน์ ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอนและขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักวิชาการและนักธุรกิจในทุกระดับให้สำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้อย่างดี

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้าน พบว่า ชาวบ้านให้ความสำคัญกับการเข้าร่วมอบรม ให้ความรู้ในทุกการฝึกอบรมที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยสามารถสรุปถึงความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียงที่มีต่อการดำเนินชีวิตของตนเองได้ดังนี้ คือ เศรษฐกิจพอเพียงจะทำให้เกิดความพอเพียงตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด และประเทศ ซึ่งจะนำมาสู่ความเข้มแข็งและมีภูมิคุ้มกัน ทั้งด้านวัตถุนิยม บริโภคนิยม เมื่อคนเข้มแข็งก็จะเป็นจุดเริ่มต้นให้สังคมเข้มแข็งและขยายสู่รากฐานอันแข็งแรงของประเทศต่อไป โดยประเด็นความสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ชาวบ้านได้สรุปไว้ 4 ประเด็นคือ

1. ให้ประชาชนพออยู่พอกินสมควรแก่อัตภาพในระดับที่ประหยัด ไม่อดอยากและเลี้ยงตนเองได้ตามหลักปรัชญาของ “เศรษฐกิจพอเพียง”

2. ในหน้าแล้งมีน้ำน้อย ก็สามารถเอาน้ำที่เก็บไว้ในสระมาปลูกพืชผักต่าง ๆ ที่ใช้น้ำน้อยได้โดยไม่ต้องเบียดเบียนชลประทาน

3. ในปีที่ฝนตกตามฤดูกาลโดยมีน้ำดีตลอดปีทฤษฎีใหม่น้ำก็สามารถสร้างรายได้ให้ร่ำรวยขึ้นได้

4. ในกรณีที่เกิดอุทกภัยก็สามารถที่จะฟื้นตัวและช่วยตนเองได้ในระดับหนึ่ง โดยทางราชการไม่ต้องช่วยเหลือมากเกินไป อันเป็นการประหยัดงบประมาณด้วย

2.2 การมีสัมพันธ์ที่ดีระหว่างหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชนกับศูนย์ฯ

จากการสัมภาษณ์ของหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชน ทำให้ทราบว่าหน่วยงานต่างๆ เห็นถึงความสำคัญในกิจกรรมของศูนย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นที่ส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่ชุมชน โดยหน่วยงานภายนอกเข้ามามีส่วนร่วมกับศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง ไม่ว่าจะเป็น องค์การบริหารส่วนตำบล องค์การบริหารส่วนจังหวัด สำนักงานเกษตรอำเภอ สำนักงานพัฒนาที่ดิน และสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม (สปก.) ตลอดจนสถาบันภายในชุมชนแต่ละชุมชน เช่น วัด โรงเรียน เป็นต้น ความสัมพันธ์อันดีของหน่วยงานดังกล่าวกับศูนย์ฯ แสดงออกมาในรูปของ งบประมาณที่สนับสนุน วัสดุอุปกรณ์สนับสนุน การสนับสนุนทางวิชาการ การสนับสนุนด้านบุคลากร เป็นต้น โดยมีแนวโน้มในการสนับสนุนทรัพยากรกร และความสัมพันธ์ที่ดีมากขึ้นทุกปี

2.3 นโยบายการพัฒนาประเทศ

โครงการต่างๆ ที่ดำเนินภายใต้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง แนวทางการดำเนินงาน ระบบการทำงานต่างๆ สอดคล้องกับนโยบายของรัฐ โดยส่งผลดีและผลไม่ดีแก่ศูนย์ เช่น ในกรณีที่มีการเปลี่ยนรัฐบาลใหม่ และมีนโยบายในการพัฒนาประเทศใหม่ ส่งผลกระทบอย่างมากกับการดำเนินงานตามโครงการของศูนย์ จนบางครั้งจำเป็นต้องหยุดการดำเนินงานเป็นระยะเวลาหลายเดือน อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงนโยบายการบริหารและพัฒนาประเทศของรัฐบางประเด็น ส่งผลดีต่อการดำเนินงานของศูนย์ เช่น การพัฒนาจากการเรียนรู้ข้อผิดพลาดในอดีต โดยดำเนินงานภายใต้ยุทธศาสตร์การพัฒนาแนวใหม่ ตลอดจน กระบวนทัศน์ใหม่ของการพัฒนาประเทศในระดับรากหญ้า ภายใต้กรอบการพัฒนาของแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ตอนที่ 3 ยุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างมีส่วนร่วม

3.1 ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

ในการพัฒนายุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวานแบบมีส่วนร่วม เปิดโอกาสให้ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดยุทธศาสตร์ โดยประกอบด้วยกระบวนการหลักๆ 5 ขั้นตอนดังต่อไปนี้

3.1.1 ศึกษาทำความเข้าใจ เป็นการประสานการดำเนินงานและเตรียมการในด้านต่างๆ การกำหนดผู้มีส่วนร่วมในการจัดทำยุทธศาสตร์ และการเตรียมการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น โดยมีขั้นตอนย่อย ได้แก่ การจัดหาคณะทำงานหลัก เปิดโอกาสให้คณะทำงานหลักได้แสดงความคิดเห็น ให้ข้อเสนอแนะ จนได้ผลสรุปจากการประชุม การเตรียมข้อมูล การดำเนินงานของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน รายงานผลการดำเนินงานในแต่ละปี รายงานกิจกรรมการอบรมของแต่ละรุ่น และรายงานการประเมินโครงการ และการกำหนดผู้มีส่วนร่วมหรือกลุ่มเป้าหมายที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำยุทธศาสตร์

3.1.2 การถอดบทเรียนผลการดำเนินงานที่ผ่านมา เป็นขั้นตอนการกำหนดกิจกรรมต่างๆ ที่จะนำไปสู่ยุทธศาสตร์ โดยขั้นตอนทีมนักวิจัยยังคงต้องมีการประชุม เพื่อการการรวบรวมข้อมูลที่ได้จากขั้นตอนแรกมาถอดบทเรียน ผลการดำเนินงานที่ผ่านมา แล้วสังเคราะห์และประมวลผลข้อมูลระหว่างคณะกรรมการศูนย์ พบว่าเนื้อหาวิชาในบางเรื่องของศูนย์ ยังไม่สอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกรที่เข้ารับอบรม โดยที่ประชุมได้ข้อตกลงร่วมกัน คือ ต้องมีการลงไปสัมภาษณ์เกษตรกร โดยเลือกเกษตรกรผู้ที่เคยผ่านการอบรมจากศูนย์ฯ หลังจากได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์มาแล้วนำข้อมูลดังกล่าวมาวิเคราะห์ โดยอาศัยข้อมูลทั้ง 2 ส่วน ได้แก่ ข้อมูลการดำเนินงานของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน และข้อเท็จจริงที่ได้จากการสัมภาษณ์ เพื่อวิเคราะห์สถานภาพ (SWOT Analysis) โดยเป็นการศึกษาวิเคราะห์จุดแข็ง (Strength) จุดอ่อน (Weakness) โอกาส (Opportunity) และอุปสรรค (Threat) แล้วทำการวิเคราะห์ต่อเนื่องโดยใช้วิธี TOWS Matrix เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดยุทธศาสตร์ และการเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านแม่ระวานได้ให้ข้อเสนอแนะและพัฒนาเป็นยุทธศาสตร์ต่อไป

3.1.3 การศึกษาการเปลี่ยนแปลงของเกษตรกรหลังผ่านการฝึกอบรม ขั้นนี้ถือเป็นขั้นตอนที่เปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีบทบาท ซึ่งทีมวิจัยเป็นเพียงผู้ประสานงาน ข้อมูลในส่วนต่างๆ มากกว่าจะเป็นผู้กำหนดชี้นำแนวทางข้อมูลเอง โดยมีขั้นตอนย่อย ได้แก่ การสัมภาษณ์เกษตรกร การกำหนดประเด็นในการสัมภาษณ์ทีมวิจัยได้ลงพื้นที่สอบถามเกษตรกรอย่างไม่เป็นทางการเพื่อเก็บประเด็นต่างๆ เพื่อกำหนดเป็นคำถามที่จะนำไปถามเกษตรกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้เวลาประมาณ 2 สัปดาห์ ได้สอบถามพูดคุยกับเกษตรกร 15 ราย แล้วกลับมาประชุมระหว่างทีมวิจัยเพื่อนำข้อมูลที่ได้มากำหนดประเด็นที่จะนำไปสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ การนำความรู้หลังผ่านการฝึกอบรมไปปฏิบัติ และผลจากการนำความรู้ไปปฏิบัติของเกษตรกร

จากผลการเก็บข้อมูลในขั้นตอนนี้ พบว่า เนื้อหาวิชา และกิจกรรมของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านที่ดำเนินกิจกรรมส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ยังไม่ตรงกับความต้องการของเกษตรกรมากนัก กล่าวคือ เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ได้นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ดังนั้นการ

ปรับปรุงเนื้อหาวิชาให้เป็นที่สนใจ ตรงกับความต้องการและความคาดหวังของเกษตรกร เป็นการดึงดูดความสนใจให้เข้ามาศึกษาดูงาน และฝึกอบรมมากขึ้น

3.1.4 การวิเคราะห์สถานภาพ (SWOT Analysis) คณะนักวิจัย ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่ายร่วมกันวิเคราะห์สถานภาพของศูนย์ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

จุดแข็ง (Strengths)

1. วิธีการส่งเสริมแบบเกษตรกรสู่เกษตรกรของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน ฝึกอบรมและถ่ายทอดความรู้ทางด้านการเกษตรระหว่างกันของเกษตรกร ซึ่งแตกต่างจากโครงการฝึกอบรมถ่ายทอดความรู้อื่นๆ ที่เกิดขึ้นจากหน่วยงานราชการ โดยมีจุดแข็งหรือจุดเด่นหลายประการ เช่น ความคุ้นเคยที่เป็นเกษตรกรเหมือนกัน ความเชื่อถือจากประสบการณ์ที่ปฏิบัติจริง การสื่อสารที่มีเอกลักษณะเป็นทิศทางเดียวกัน วิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เหมือนกัน ฯลฯ

2. ปราชญ์ชาวบ้านและวิทยากร ในศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวานเป็นผู้มีความรู้และประสบการณ์ทางด้านการเกษตรที่มากและหลากหลาย รวมทั้งดำเนินชีวิตสอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้สามารถสนับสนุนกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ และจัดฝึกอบรมทางด้านการเกษตรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่โครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านกำหนดไว้

3. ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านสามารถถ่ายทอดขยายความ “หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเข้าใจอย่างแท้จริงและสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรมผ่านกิจกรรมต่างๆที่เหมาะสม

4. ความพร้อมของพื้นที่การดำเนินงานศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน กรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นของปราชญ์ชาวบ้าน ทำให้พื้นที่การดำเนินงานของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านได้รับการดูแลรักษาอย่างดี มีความพร้อมในการเป็นสถานที่เรียนรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียงและจัดฝึกอบรมทางด้านการเกษตรตลอดเวลา ดังนั้นจึงเป็นการกระจายโอกาสที่ทั่วถึงให้เกษตรกรที่สนใจเลือกเข้ารับการฝึกอบรมจากศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน

5. หลักสูตรการฝึกอบรมของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน เป็นหลักสูตรที่เน้นการฝึกปฏิบัติ เนื้อหาวิชามีความหลากหลาย เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน สอดคล้องกับวิถีชุมชน และที่สำคัญใช้หลักสูตรปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นพื้นฐานในการกำหนดหลักสูตรของศูนย์ต่างๆ ซึ่งหลักสูตรในลักษณะนี้สามารถดึงดูดให้ผู้สนใจร่วมโครงการ และรับการฝึกอบรมจากศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านแม่ระวานเป็นจำนวนมาก

6. กระบวนการถ่ายทอดความรู้ในการเข้ารับการฝึกอบรมจากศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านทำให้ผู้เข้าร่วมโครงการได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง เป็นขั้นเป็นตอน สร้างทักษะ และทำ

ให้ผู้ที่ผ่านการอบรมมีความเชื่อมั่นในตนเอง รวมทั้งกระบวนการถ่ายทอดความรู้ของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านมีความหลากหลาย เช่น ความหลากหลายของวิทยากร กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านใช้วิธีการถ่ายทอดแบบเกษตรกรสู่เกษตรกร (Farmer to Farmer) โดยเน้นการฝึกปฏิบัติจริงในไร่นาของเกษตรกรทำให้เกษตรกรผู้เข้ารับการอบรม เกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ

Weaknesses (จุดอ่อน)

1. ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านให้สิทธิในการเข้าฝึกอบรมแก่เกษตรกรเพียง 1 ครั้ง อาจไม่เพียงพอต่อการนำความรู้ที่ได้รับไปปฏิบัติหรือไม่สามารถสร้างความมั่นใจให้เกษตรกรในความรู้ที่ได้รับหรือหากเกษตรกรได้ฝึกอบรมในศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านที่ให้ผลของการฝึกอบรมไม่ตรงกับความคาดหวังของตนเองหรือหากเกษตรกรต้องการฝึกอบรมจากศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านหลายๆ แห่งเพื่อองค์ความรู้ที่หลากหลาย

2. ปราชญ์และวิทยากรของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน บางรายยังขาดคุณสมบัติในการเป็นวิทยากรด้านการเกษตร เนื่องจากไม่มีคุณวุฒิและวัยวุฒิที่เหมาะสม รวมทั้งประสบการณ์ทางด้านการเกษตรไม่เพียงพอทำให้การถ่ายทอดความรู้มีเนื้อหาวิชาการน้อย ไม่เข้มข้น และไม่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงปราชญ์

3. ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน ยังขาดความพร้อมเท่าที่ควรสำหรับการดำเนินงานเป็นศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน โดยเฉพาะเรื่องของเส้นทางเข้าสู่ปราชญ์ยังไม่ค่อยสะดวกนัก มีฝุ่นละอองหนาแน่น สถานที่จอดรถสำหรับผู้มาศึกษาดูงานยังไม่เพียงพอ และการประชาสัมพันธ์ยังน้อย

4. หลักสูตรการฝึกอบรมของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน มีรายละเอียดวิชาที่มากเกินไป เมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนชั่วโมงในการฝึกอบรม มีเนื้อหาทางวิชาการค่อนข้างน้อยและบางเนื้อหาไม่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเท่าที่ควร

5. ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน ตัดโอกาสของเกษตรกรอื่นๆ ในชุมชนที่มีความเหมาะสมในการเป็นปราชญ์ชาวบ้านหรือวิทยากร เนื่องจากการกำหนดค่าตอบแทนและจำนวนวิทยากรอย่างจำกัด ลักษณะดังกล่าวที่เกิดขึ้นนั้นอาจไม่สามารถเข้าถึงวิถีชีวิตนั้นๆ ได้อย่างแท้จริง

Opportunities (โอกาส)

1. นโยบายของรัฐ มีการผลักดันการใช้ชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ส่งผลให้มีการขยายผลการดำเนินงานศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านกระจายออกไปยังพื้นที่ต่างๆทั่วประเทศ ทำให้เกษตรกรสามารถเข้ารับการฝึกอบรมได้อย่างทั่วถึงกว้างขวางยิ่งขึ้น

2. ความต้องการอาหารปลอดภัยเพิ่มมีเพิ่มมากขึ้นทั้งในและต่างประเทศ ทำให้เกษตรกรมีความสนใจที่จะเข้ารับการฝึกอบรมของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านมากขึ้น ซึ่งเป็นความรู้ทางวิชาการที่สำคัญในชุมชน เป็นโอกาสที่เกษตรกรจะเข้าไปเรียนรู้การผลิตอาหารที่ปลอดภัย และปลอดสารพิษ

3. ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน ได้รับการช่วยเหลือหรืออำนวยความสะดวกหรือให้คำปรึกษาในการดำเนินงานจากสำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดตาก อย่างต่อเนื่องทำให้การดำเนินงานของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน มีประสิทธิภาพพอสมควร นอกจากจะได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่รัฐแล้ว ผู้บริหารระดับจังหวัด อำเภอ ยังให้ความสำคัญและติดตามการดำเนินงานของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน ซึ่งผลกระทบต่อการดำเนินงานของโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านได้

4. โอกาสทำให้เกิดการบูรณาการการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงาน ภายใต้สังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เช่น กรมปศุสัตว์ กรมส่งเสริมการเกษตร กรมพัฒนาที่ดิน กรมประมง ฯลฯ โดยผ่านโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน

5. ต้นทุนการผลิตทางการเกษตร ราคาสินค้าต่างๆ รวมถึงปัจจัยการผลิตสินค้าทางการเกษตร เช่น ปุ๋ย สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ฯลฯ มีราคาสูงขึ้น เกษตรต้องรับภาระต้นทุนที่สูงขึ้น ส่งผลให้เกษตรกรค้าหาแนวทางลดต้นทุนการผลิตของการตนเอง

Threats (อุปสรรค)

1. การดำเนินงานของโครงการอื่นๆ โดยมีการให้ค่าตอบแทนแก่ผู้เข้ารับการฝึกอบรมด้วยทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเลือกเข้ารับการฝึกอบรมในโครงการดังกล่าวเพราะคาดหวังค่าตอบแทนและความรู้ แต่ปฏิเสธการเข้ารับการฝึกอบรมจากศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านเพียงเพราะไม่มีการจ่ายค่าตอบแทนที่มาเข้ารับการฝึกอบรม

2. ภัยพิบัติทางธรรมชาติ เช่น ภัยแล้ง และอุทกภัย ส่งผลต่อการดำเนินงานศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน และส่งผลกระทบต่อเกษตรกรผู้ที่เข้ารับการอบรม ทำให้ไม่สามารถจัดการฝึกอบรมตามแผนที่วางไว้ได้การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ ส่งผลให้ภัยธรรมชาติรุนแรงมากขึ้นและไม่สามารถพยากรณ์สภาวะอากาศที่แน่นอนได้

3. การสนับสนุนงบประมาณจากรัฐบาลไม่ต่อเนื่อง โดยความไม่แน่นอนทางการเมือง อาจเกิดการเปลี่ยนแปลงรัฐบาล ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐบาล ซึ่งจะส่งผลให้โครงการที่กำลังเดินหน้าในรัฐบาลชุดเดิมหยุดชะงักลงหรือมีการดำเนินงานอย่างไม่ต่อเนื่อง

4. จำนวนผู้เข้ารับการฝึกอบรมลดลง เนื่องจาก ปัจจุบันเยาชนส่วนใหญ่ ไม่ค่อยมีความสนใจที่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรมเนื่องจากเห็นว่าการเป็นเกษตรกรเป็นอาชีพที่เหนื่อย

ลำบาก และได้รับผลตอบแทนน้อยทำให้เกษตรกรที่จะเข้ารับการฝึกอบรมจากศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านในอนาคตจะมีจำนวนลดลง

5. การขยายตัวของชุมชนเมืองไปยังพื้นที่ต่างๆ มีการนำพื้นที่ทางการเกษตรไปใช้ประโยชน์ในส่วนอื่นที่เห็นว่าได้รับผลตอบแทนที่คุ้มค่ากว่า ทำให้พื้นที่ทำ การเกษตรมีแนวโน้มลดลงเรื่อยๆ อีกทั้งการขยายตัวภาคอุตสาหกรรมส่งผลกระทบให้สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมและเกิดปัญหามลภาวะยากแก่การปรับปรุงและพัฒนาพื้นที่ให้สามารถนำกลับมาใช้ได้อีกครั้ง การพึ่งพาตนเองบนพื้นที่ที่เสื่อมโทรมนี้ จะทำให้การดำเนินงานของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านประสบกับความลำบากมากขึ้น

6. การประชาสัมพันธ์ของผลิตภัณฑ์สารเคมีทางการเกษตร มีจำนวนมากในสื่อต่างๆทั้ง โทรทัศน์ วิทยุ ฯลฯ ซึ่งจะสร้างแรงจูงใจในการซื้อผลิตภัณฑ์ ทำให้มีเกษตรกรส่วนใหญ่ที่ยังใช้สารเคมีอยู่ จึงไม่สนใจที่จะเข้ารับการฝึกอบรมจากศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน

หลังจากดำเนินการวิเคราะห์ SWOT เรียบร้อยแล้ว คณะกรรมการศูนย์ฯ ได้ทำการวิเคราะห์ยุทธศาสตร์โดยใช้วิธี TOWS Matrix ดำเนินการโดยการจับคู่ระหว่างปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดยุทธศาสตร์ดังรายละเอียดต่อไปนี้

กลยุทธ์เชิงรุก (SO)

ใช้ความเข้มแข็งภายในแสวงหาผลประโยชน์จากภายนอก

- การกระจายองค์ความรู้ไปสู่ทุกส่วนของสังคม
- การปรับหลักสูตรการฝึกอบรมให้ตอบสนองแนวโน้มความต้องการของเกษตรกร

กลยุทธ์เชิงแก้ไข (WO)

ขจัดความอ่อนแอภายในโดยการฉายผลประโยชน์จากภายนอก

- การเสริมสร้างพัฒนาปราชญ์ชาวบ้าน และทีมวิทยากร ให้มีศักยภาพที่สูงขึ้น โดยอาศัยหน่วยงานต่างๆ ที่ยังผลักดันนโยบายการใช้ชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง
- การปรับหลักสูตรการฝึกอบรมที่ตรงกับความต้องการของเกษตรกร และเป็นที่สนใจของประชาชนทั่วไป โดยปรับประยุกต์ให้เหมาะสมกับบริบทชุมชน

กลยุทธ์เชิงป้องกัน (ST)

ใช้ความเข้มแข็งภายในหลีกเลี่ยงสิ่งกีดขวางภายนอก

- สร้างหลักสูตรการฝึกอบรมที่ตรงกับความต้องการของเกษตรกร และน่าสนใจเพื่อความได้เปรียบด้วยการแข่งขันกับรายอื่น

- แสวงหาแหล่งงบประมาณที่สนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์จากแหล่งทุนในเครือข่ายที่มีอยู่

กลยุทธ์เชิงรับ (WT)

ขจัดความอ่อนแอภายในและลดสิ่งกีดขวางภายนอก

- เสริมสร้างการเรียนรู้ให้เกิดภายในชุมชนขยายผลเป็นชุมชนปราชญ์ชาวบ้าน

3.1.5 การกำหนดยุทธศาสตร์ ขั้นนี้ได้ดำเนินการโดยนำผลจากการวิเคราะห์ TOWS Matrix ใน มากำหนดเป็นยุทธศาสตร์ จากการพิจารณาถึงสถานภาพ การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมขององค์กร ที่มีผลต่อการดำเนินงานของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน จึงมีการกำหนดยุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงขึ้นดังรายละเอียดต่อไปนี้

แนวคิดของยุทธศาสตร์ของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน คือ “ยุทธศาสตร์ของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวานนั้นจะต้องสนองต่อปัญหาและความต้องการของเกษตรกรผู้เข้ารับการอบรมเป็นสำคัญ โดยไม่ขัดต่อเป้าหมายและนโยบายของโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์” ซึ่งแนวคิดที่มาของยุทธศาสตร์ของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน สามารถเขียนเป็นแผนภาพได้ ดังแสดงในแผนภาพที่ 7

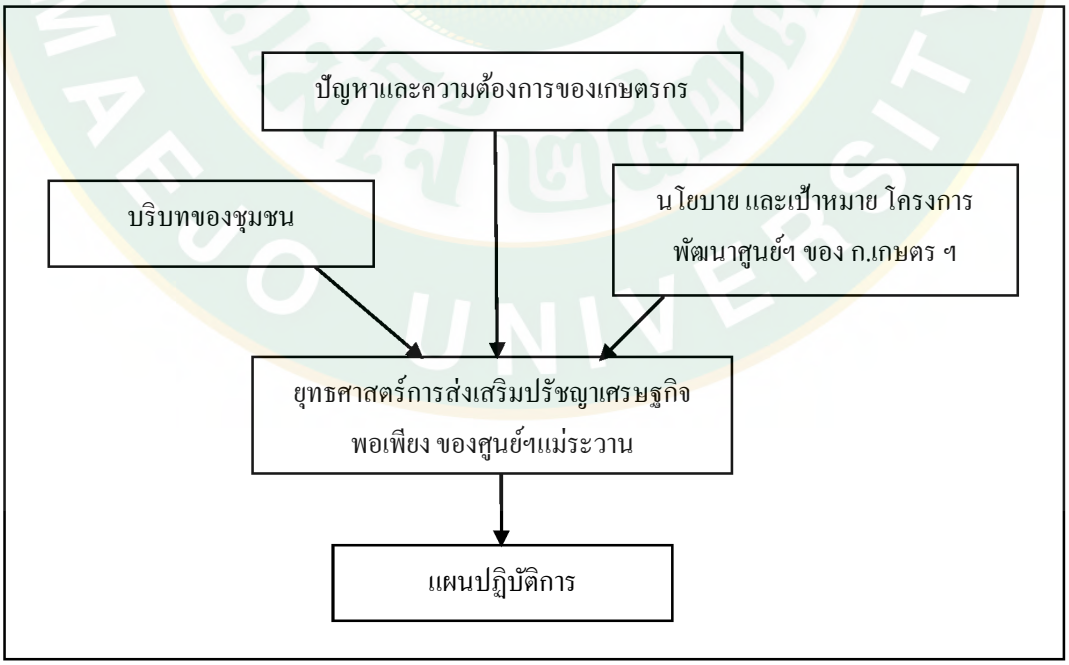

ภาพที่ 7 แนวคิดของการพัฒนายุทธศาสตร์ของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมแม่ระวาน

จากกระบวนการการพัฒนายุทธศาสตร์ของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน นั้นจะเห็นได้ว่ามีจุดเด่นที่สำคัญ คือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวานได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการต่างๆ ที่เกิดขึ้นในทุกขั้นตอน สามารถเสนอข้อคิดเห็นของตนเองได้ และส่งผลต่อกันได้อย่างเป็นระบบ ตั้งแต่ขั้นเตรียมการ จนถึงการกำหนดเป็นยุทธศาสตร์ โดยสามารถแสดงได้ดังแผนภาพที่ 8

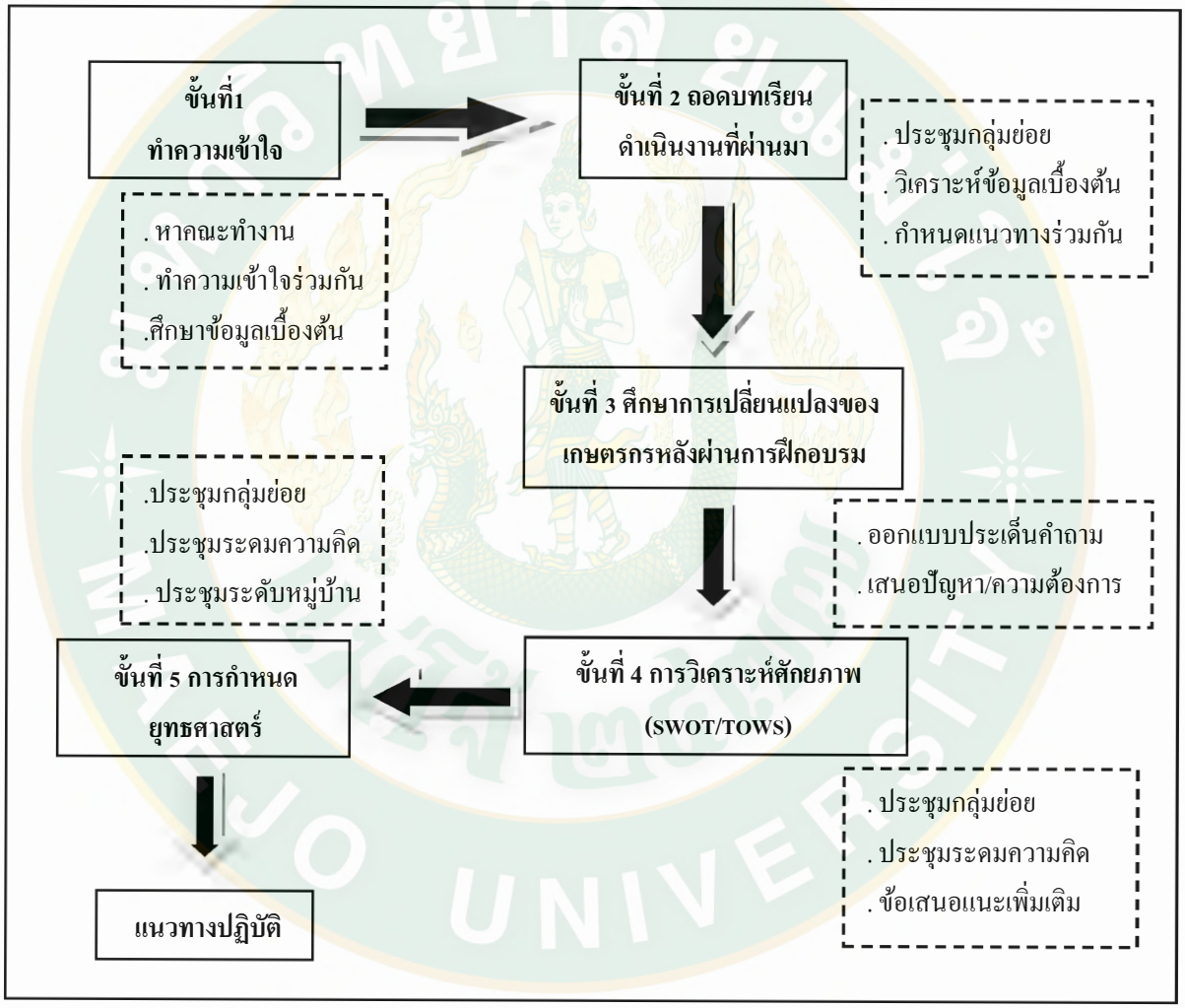

ภาพที่ 8 กระบวนการการพัฒนายุทธศาสตร์ของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน

หลังจากมีการกำหนดแนวทาง และได้ยุทธศาสตร์การส่งเสริมของศูนย์แล้ว มีการจัดเสวนาระหว่าง ทีมวิจัย ทีมวิทยากรของศูนย์ฯ กลุ่มนักวิชาการ เช่น นักวิชาการเกษตร สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดตาก และสำนักงานพัฒนาที่ดิน เกษตรกรที่เคยผ่านการอบรมจากศูนย์ฯมาแล้ว กลุ่ม

เกษตรกรที่ยังไม่เคยผ่านการอบรมจากศูนย์ฯ และกลุ่มผู้ที่สนใจทั่วไป คณะกรรมการศูนย์ฯ ได้เสนอประเด็นยุทธศาสตร์อย่างคร่าวๆ ในประเด็นขั้นต้น แล้วให้ที่ประชุมแบ่งเป็นกลุ่มย่อยจำนวน 6 กลุ่ม ประชากรในแต่ละกลุ่มคละกันไปในองค์ประกอบต่างๆ ให้แต่ละกลุ่มให้ข้อเสนอแนะ ความคิดเห็นเพิ่มเติมต่อประเด็นยุทธศาสตร์และให้ตัวแทนกลุ่มออกมานำเสนอ หลังจากนั้นจึงจัดทำร่างยุทธศาสตร์ โดยการเสนอวิสัยทัศน์ ภารกิจ ประเด็นยุทธศาสตร์ที่สอดรับกับวิสัยทัศน์และภารกิจ และแนวทางการปฏิบัติตามยุทธศาสตร์ ผลของการประชุมจึงได้ร่างยุทธศาสตร์ขึ้น แต่ในที่ประชุมครั้งนี้เห็นควรว่าควรจะมีการนำร่างดังกล่าวไปรับฟังความคิดเห็นระดับ จะได้สอดคล้องกับบริบทของชุมชน ผลจากการจัดกระบวนการกำหนดยุทธศาสตร์ พบว่า การกำหนดยุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน มีวิสัยทัศน์ ภารกิจ ยุทธศาสตร์ และแนวทางการดำเนินการตามยุทธศาสตร์ โดยมีรายละเอียดดังต่อนี้

วิสัยทัศน์ (Vision)

“ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน เป็นศูนย์ส่งเสริมและเผยแพร่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวพระราชดำริ โดยชุมชนมีส่วนร่วม เพื่อสร้างความยั่งยืนอย่างพอเพียงของเกษตรกร”

พันธกิจ (Mission)

1. เป็นแหล่งอบรมให้ความรู้แก่เกษตรกรในด้านการใช้ชีวิต และการทำการเกษตรตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

2. เป็นแหล่งเรียนรู้ ศึกษา ดูงาน ให้ความรู้ และขยายผลการพัฒนาการเกษตรตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

3. เสริมสร้างความมั่นคงของศูนย์ฯ โดยการสร้างการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ ในทุกภาคส่วนของชุมชน

4. ส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกัน ของสมาชิกในชุมชน ที่ตั้งศูนย์ให้สอดคล้องกับหลักการพัฒนาการเกษตรตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

5. แสดงหางบประมาณดำเนินการจากแหล่งทุนอื่น ที่นอกเหนือจากเงินทุนที่รัฐให้การสนับสนุน

ยุทธศาสตร์ (Strategy)

การกำหนดยุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวานได้ แบ่งเป็นยุทธศาสตร์เป็น 5 ประเด็น ดังแสดงในตารางที่ 5

ตารางที่ 5 แสดงยุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน

ประเด็นยุทธศาสตร์	แนวทางดำเนินงาน
ยุทธศาสตร์ที่ 1 การเสริมสร้างพัฒนาปราชญ์ชาวบ้าน และทีมวิทยากร ให้มีศักยภาพที่สูงขึ้น	1. การสนับสนุนให้ทีมวิทยากรทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง โดยให้มีการปรับพื้นที่ปรับเปลี่ยนระบบการผลิตที่ใช้สารอินทรีย์ทดแทนสารเคมี 2. การสนับสนุนให้ทีมวิทยากรไปศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมจากการศึกษาดูงาน การฝึกอบรม และการศึกษาหาประสบการณ์จากกิจกรรมอื่นๆ 3. พัฒนาทักษะวิทยากรให้เป็นวิทยากรกระบวนการมากกว่าเป็นผู้บรรยาย
ยุทธศาสตร์ที่ 2 การปรับหลักสูตรการฝึกอบรมที่ตรงกับความต้องการของเกษตรกรและเป็นที่สนใจของประชาชนทั่วไป โดยปรับประยุกต์ให้เหมาะสมกับบริบทชุมชน	1. ปรับปรุงหลักสูตรการฝึกอบรมให้มีเนื้อหาวิชา เป็น3 ส่วน ได้แก่ วิชาบังคับ วิชาของศูนย์ฯ และวิชาเลือกตามความสนใจ 2. ปรับวิธีการฝึกอบรมให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีส่วนร่วมในกิจกรรมการฝึกอบรม มากกว่าการฟังบรรยายเพียงอย่างเดียว 3. ปรับเนื้อหาที่เหมาะสมกับผู้เข้าร่วมและสภาวการณ์ปัจจุบัน
ยุทธศาสตร์ที่ 3 แสวงหาแหล่งงบประมาณที่สนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์	1. การแปรรูปผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น จากสวนเกษตรของปราชญ์ฯ และทีมวิทยากรที่จำหน่าย เช่น สบู่ ยาสระผม น้ำยาล้างจาน ข้าวกล้อง กล้วยตาก น้ำส้มควันไม้ เป็นต้น 2. หาแหล่งทุนอื่นๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน 3. ในระยะยาวจะหาแนวทางเพื่อสร้างหลักสูตร กิจกรรมการฝึกอบรม สำหรับบุคคลทั่วไป ที่สนใจการดำเนินงานของปราชญ์ สนใจวิถีชุมชนแบบเสียค่าใช้จ่าย

ตารางที่ 5 (ต่อ)

ประเด็นยุทธศาสตร์	แนวทางดำเนินงาน
ยุทธศาสตร์ที่ 4 การกระจายองค์ความรู้ไปสู่ทุกส่วนของสังคม	1. ประสานความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาในการจัดกิจกรรม แล้วสอดแทรกความรู้ทางเศรษฐกิจพอเพียง 2. จัดกิจกรรมอบรมค่ายเยาวชน 3. สนับสนุนให้แต่ละหมู่บ้านจัดตั้งกลุ่มเยาวชนหนุ่มสาวขึ้นและมีกิจกรรมระหว่างกลุ่มขึ้น
ยุทธศาสตร์ที่ 5 เสริมสร้างการเรียนรู้ให้เกิดภายในชุมชนปราชญ์ชาวบ้าน	1. การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของศูนย์ปราชญ์และพัฒนาศักยภาพของคนเหล่านี้ให้สามารถเป็นวิทยากรได้ 2. การเชิญเกษตรกรที่ผ่านการอบรมมาแล้ว แล้วประสบผลสำเร็จ มาเป็นพิธีกรพิเศษ หรือเป็นกรณีตัวอย่าง 3. การลงไปศึกษาดูงานกิจกรรมของเกษตรกรตัวอย่างที่ผ่านการอบรมแล้วประสบความสำเร็จ

3.2 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่

การพัฒนายุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์เรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ มีการเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมในการร่วมคิด ระดมความคิด และกำหนดยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีขั้นตอนดังนี้

3.2.1 การศึกษาถึงข้อผิดพลาดในอดีต เป็นการศึกษาถึงการดำเนินงานของศูนย์ฯ ในอดีตด้วยการถอดบทเรียนว่ามีขั้นตอน วิธีการ หลักสูตร รวมถึงวิธีการเข้าถึงชุมชนอย่างไรของศูนย์ฯ โดยมีวิธีการย่อยๆ คือ ให้คณะกรรมการรวบรวมเอกสารต่างๆ ผลการดำเนินงานของแต่ละโครงการ ผลการประเมินแผนการดำเนินงานในแต่ละปี 3 ปีย้อนหลัง นอกจากนี้ยังมีการศึกษาถึงขั้นตอนในการกำหนดยุทธศาสตร์ในอดีตตามขั้นตอนและประเด็นดังต่อไปนี้

1) การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทางยุทธศาสตร์ ซึ่งประกอบด้วย

(1) การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายใน (Internal Environment) และ

(2) การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอก (External Environment)

2) การจัดวางทิศทางของศูนย์ ซึ่งประกอบด้วย

(1) การกำหนดวิสัยทัศน์ (Vision)

(2) การกำหนดภารกิจ (Mission)

(3) การกำหนดเป้าประสงค์ขององค์การ (Corporate Goal)

(4) การกำหนดวัตถุประสงค์ (Objectives)

(5) การกำหนดดัชนีชี้วัดผลงานระดับองค์การ (Organization's Key Performance Indicators, KPIs) และ

(6) การกำหนดยุทธศาสตร์ (Strategy)

3) การจัดทำแผนยุทธศาสตร์ เป็นการดำเนินการเพื่อทำให้ยุทธศาสตร์ที่ได้ถูกกำหนดขึ้น มีความเป็นรูปธรรม ปฏิบัติได้จริง อันจะนำไปสู่การบรรลุวิสัยทัศน์ ภารกิจ และเป้าประสงค์ขององค์การ โดยการจัดทำแผนยุทธศาสตร์นั้น ประกอบด้วย

(1) การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และภัยคุกคามขององค์การ หรือที่มักนิยมเรียกกันว่า SWOT Analysis อันประกอบไปด้วยการวิเคราะห์จุดแข็ง (Strengths) การวิเคราะห์จุดอ่อน (Weakness) การวิเคราะห์โอกาส (Opportunities) และการวิเคราะห์ภัยคุกคาม (Threats) ขององค์การ

(2) การกำหนดประเด็นยุทธศาสตร์

(3) การกำหนดวัตถุประสงค์ (Objective) ในแต่ละประเด็นยุทธศาสตร์ พร้อมทั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบและหน่วยงานสนับสนุน

(4) การกำหนดดัชนีชี้วัดผลงานระดับองค์การและระดับหน่วยงาน (Strategic Plan's KPIs)

(5) กำหนดยุทธวิธี (Tactics) หรือแผนงานในการปฏิบัติ และ

(6) การกำหนดเป้าหมาย (Targets) ของแต่ละกิจกรรม (Activities) พร้อมกับดัชนีชี้วัดผลงานระดับแผนปฏิบัติการ (Action Plan's KPIs)

3.2.2 การศึกษาถึงสาเหตุของปัญหาของความผิดพลาด โดยให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมดทำการวิเคราะห์ข้อผิดพลาดดังกล่าว และสังเคราะห์ถึงปัญหา สาเหตุของปัญหา และวิธีการที่อาจเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาเหล่านั้นได้ ตลอดจนวิธีการพัฒนาการดำเนินงานต่อยอดจากงานเดิม โดยการวิเคราะห์จากข้อมูลหลายแหล่ง เพื่อความชัดเจนของข้อมูล และเชื่อมั่นได้ว่าข้อมูลที่ได้มานั้นเป็นความจริง

3.2.3 การศึกษาถึงพัฒนาการของชาวบ้านหรือเกษตรกรหลังจากผ่านการฝึกอบรมจากศูนย์ฯ จากการเก็บรวบรวมข้อมูลในขั้นตอนนี้ พบว่า เนื้อหา รายละเอียด กิจกรรมต่างๆ ที่ศูนย์ได้

ดำเนินการเพื่อส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ในบางประเด็นเป็นเรื่องที่เป็นประโยชน์แก่ชาวบ้าน และตรงความต้องการของชาวบ้านมาก เช่น การออม การประยุกต์ทฤษฎีใหม่ในการทำไร่ทำสวน การทำบัญชีครัวเรือน เป็นต้น แต่มีบางประเด็นที่ยังไม่ตรงกับความต้องการของชาวบ้าน ชาวบ้านต้องการให้มีการปรับเนื้อหาด้วยการนำเอากรณีศึกษา (Case study) ที่เกิดขึ้นจริงในชุมชนเข้ามาวิเคราะห์ร่วมกัน ศึกษาร่วมกันเพื่อหาปัญหา และวิธีแก้ไขปัญหาร่วมกัน และยังเป็นการจูงใจให้ชาวบ้านเข้ามาอบรมกันมากขึ้น

3.2.4 การวิเคราะห์ SWOT ของศูนย์ฯ ด้วยการระดมสมองของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

จุดแข็ง (Strengths)

1. การจัดการฝึกอบรมของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงบ้านทุ่งจำเริง อำเภอออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการจัดฝึกอบรมที่อาศัยความคุ้นเคย การรู้จักกันภายในชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน เจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ หรือวิทยากรประจำศูนย์ส่วนใหญ่ก็อยู่ในชุมชนเดียวกัน ทำให้กระบวนการฝึกอบรมไม่ว่าจะเป็นการให้ความรู้เชิงวิชาการ หรือการลงพื้นที่ทำได้ด้วยความเรียบร้อย และสะดวกสบาย เอื้อต่อการเรียนรู้และส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตของประชาชนเป็นอย่างยิ่ง

2. เนื่องด้วยพื้นที่บ้านทุ่งจำเริงเป็นพื้นที่เก่าแก่ มีประชาชนอาศัยมาเป็นเวลาช้านาน ทำให้มีภูมิปัญญาท้องถิ่นมากมาย ที่สามารถประยุกต์ร่วมกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตของประชาชน ทำให้ประชาชนเข้าใจง่าย และสามารถปรับตัวได้เร็ว เนื่องจากมีความเคยชินภูมิปัญญาท้องถิ่นอยู่แล้ว กอรปกับวิทยากรที่เข้าใจถึงภูมิปัญญา และเข้าใจลึกซึ้งถึงหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอีกด้วย ทำให้เกิดการบูรณาการขององค์ความรู้ที่สามารถเชื่อมโยงเข้ากับบริบทของชุมชนได้เป็นอย่างดี

3. วิทยากรและปราชญ์ชาวบ้าน มีความรู้ความเข้าใจและสามารถถ่ายทอดความรู้ต่างๆ ให้แก่ประชาชนได้เป็นอย่างดี อีกทั้งสามารถประยุกต์หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเข้ากับภูมิปัญญา ผสมผสานกันได้อย่างลงตัว และเป็นต้นแบบที่ดีงามในการปรับใช้กับชีวิตประจำวัน

4. หลักสูตรต่างๆ ของศูนย์ฯ ทุกหลักสูตรมีการประยุกต์ ปรับ และสอดแทรกหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไว้ทุกหลักสูตร ไม่มากก็น้อย ทำให้ประชาชนที่เข้ารับการฝึกอบรมซึมซับหลักการ และวิธีการต่างๆ เหล่านี้ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะประชาชนที่เข้ารับการฝึกอบรมมากกว่า 1 หลักสูตร จะเข้าใจเป็นอย่างดี อีกทั้ง หลักสูตรยังสามารถดึงดูดให้ประชาชนทั่วไปเข้ารับการฝึกอบรมมากขึ้นอีกด้วย

5. วิทยากรของศูนย์ฯ มีความเชี่ยวชาญ และมีเทคนิคต่างๆ มากมายในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้เข้ารับการฝึกอบรม ในกระบวนการถ่ายทอดความรู้ได้มีการใช้สื่อ เทคโนโลยีที่สามารถทำให้เกิดการเรียนรู้ และเข้าใจได้ง่าย ทำให้บรรยากาศการฝึกอบรมไม่น่าเบื่อ และทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมยอมรับในตัววิทยากร หลักสูตร และศูนย์ได้มาก

จุดอ่อน (Weakness)

1. สถานที่ในการรองรับผู้เข้ารับการฝึกอบรมอาจไม่เพียงพอในบางหลักสูตรที่ได้รับความนิยม ห้องฝึกอบรมสามารถบรรจุผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้มากสุดเพียงไม่เกิน 50 คน

2. ในกรณีที่ศูนย์ต้องขอความอนุเคราะห์วิทยาการจากหน่วยงานภายนอก ในบางครั้งจำเป็นต้องมีค่าใช้จ่ายในการจ้างวิทยากร การเดินทาง และค่าใช้จ่ายอื่นๆ เพิ่มขึ้น ทำให้บางหลักสูตรต้องอาจมีการเรียกเก็บค่าเข้ารับการฝึกอบรมเพิ่มมากขึ้นจากปกติ

3. หลักสูตรของศูนย์ฯ บางหลักสูตรเน้นหนักไปที่หลักวิชาการมากเกินไป ทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเบื่อ เข้าใจในเนื้อหาได้ไม่มากนัก เนื่องจากพื้นฐานการศึกษาของผู้เข้ารับการฝึกอบรมแตกต่างกัน

โอกาส (Opportunities)

1. นโยบายของรัฐที่สนับสนุน และส่งเสริมให้นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาเป็นกรอบแนวคิดหลักในการพัฒนาประเทศในทุกระดับ ดังนั้น รัฐบาลจึงมีการจัดสรรงบประมาณในโครงการ หรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในประมาณที่มากขึ้นในแต่ละปี

2. การเปลี่ยนแปลงของโลกในปัจจุบันเกิดขึ้นตลอดเวลา ส่งผลกระทบต่อความถดถอยในการพัฒนาของประเทศไทยด้าน สังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง สิ่งแวดล้อม และด้านจิตวิทยา ดังนั้น หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นทางออกหนึ่งที่หลายภาคส่วนพยายามที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในหลายๆ ด้านเพื่อความอยู่รอด ดังนั้น ศูนย์ฯ จึงมีโอกาสในการขยายผลการดำเนินงานให้เป็นองค์การที่ใหญ่ขึ้น มีศักยภาพในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มากขึ้น ภายใต้การสนับสนุนของภาครัฐ

3. ศูนย์ฯ เป็นหน่วยงานอิสระที่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ และภาคเอกชน ในด้านงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ วิทยากร เทคโนโลยีต่างๆ จึงมีโอกาสเป็นไปได้มากที่ศูนย์ฯ จะบูรณาการหน่วยงานของตนเข้ากับหน่วยงานภาครัฐ หรือเอกชน เพื่อร่วมกันสร้างหลักสูตรที่รองรับเกษตรกรประชาชนทั่วไป นักเรียนนักศึกษา นักธุรกิจ ได้ในอนาคต

อุปสรรค (Threats)

1. หลักการพัฒนาชุมชนของประเทศไทยคือ การให้ความรู้ ความสามารถ และทักษะในด้านต่างๆ เพื่อให้ประชาชนนำไปใช้ได้ในการทำงาน และการดำเนินชีวิต การพัฒนาดังกล่าวออกมาในรูปแบบของโครงการของรัฐเพื่อการพัฒนา ด้วยวิธีการอบรม ฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ หรือให้ความรู้แก่ประชาชนในรูปแบบต่างๆ และยังมีการจัดสรรงบประมาณเพื่อแจกให้แก่ผู้เข้ารับการฝึกอบรมอีกด้วย ดังนั้น ศูนย์ฯ อาจประสบปัญหาไม่มีผู้เข้ารับการฝึกอบรมเนื่องจากศูนย์ฯ ไม่มีงบประมาณสนับสนุนในส่วนนี้

2. ปัจจุบันเยาวชนส่วนใหญ่นิยมเข้าเมืองหลวง หรือเมืองใหญ่ๆ เพื่อการศึกษา และหางานทำ ทำให้ชุมชนมีประชากรเหลืออยู่ไม่มากนัก เกษตรกร หรือชาวบ้านส่วนใหญ่มีอายุมากขึ้น และเป็นคนรุ่นเก่าที่มีอายุสูงและยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรอยู่ จึงส่งผลต่อจำนวนผู้เข้ารับการฝึกอบรม เพื่อความรู้ใหม่ๆ นั้นลดน้อยลงตามไปด้วย

3. งบประมาณที่รัฐบาลสนับสนุนไม่สม่ำเสมอ และไม่ต่อเนื่องทำให้การบริหารจัดการและการดำเนินงานของศูนย์ฯ ทั้งนี้เกิดจากการไม่มีเสถียรภาพของรัฐ มีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลบ่อย ทำให้มีผลกระทบต่อการจัดสรรงบประมาณ

หลังจากการวิเคราะห์ SWOT เพื่อหาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ คณะผู้วิจัย ผู้นำชุมชน และตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐรวม 6 ท่านได้ร่วมกันนำผลการวิเคราะห์ดังกล่าวมาพิจารณากำหนดกลยุทธ์ด้วยวิธี TOWS Matrix เพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดยุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงดังรายละเอียดต่อไปนี้

กลยุทธ์เชิงรุก (SO)

1. การสร้างหลักสูตรที่ทันสมัย โดยเชื่อมโยงภูมิปัญญาท้องถิ่น เข้ากับสถานการณ์หรือบริบทของโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง สิ่งแวดล้อม และด้านจิตใจ เป็นการสร้างมูลค่า หรือคุณค่าให้แก่หลักสูตรและศูนย์ฯ

2. การทำ MOU ระหว่างศูนย์ฯ กับหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อทำให้เห็นว่าหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้นสามารถนำไปใช้ได้กับทุกหน่วยงาน ทุกระดับ

กลยุทธ์เชิงแก้ไข (WO)

1. พัฒนาปราชญ์รุ่นใหม่ หรือวิทยากรที่หลากหลาย เช่น วิทยากรเยาวชน วิทยากรเฉพาะทาง ปราชญ์ด้านเกษตร ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นต้น พร้อมกับการพัฒนาหลักสูตรที่

หลากหลายให้ สอดคล้องกับวิทยากร ปราชญ์ และภูมิปัญญาที่มี เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงในทุกๆ ด้านของประเทศ

2. พัฒนานวัตกรรมทางความรู้ หรือนวัตกรรมทางความคิด ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของศูนย์ฯ หรือตามความเชี่ยวชาญของวิทยากรประจำศูนย์ เพื่อเป็นการสร้างจุดแข็ง หรือจุดเด่นที่สามารถจูงใจให้ประชาชนนอกพื้นที่อยากเข้ามารับการฝึกอบรม

กลยุทธ์เชิงป้องกัน (ST)

1. สร้างหลักสูตรที่ตรงกับความต้องการของประชาชน หรือหลักสูตรที่สามารถแก้ไขปัญหาของประชาชนได้ทั้งหมดหรือที่เรียกว่า “หลักสูตรเบ็ดเสร็จ”

2. การสร้างความเข้มแข็งด้านเครือข่าย เพื่อเป็นการแสวงหาแหล่งเงินทุน หรือแหล่งงบประมาณเพิ่มเติมจากงบประมาณที่ได้รับการจัดสรรจากรัฐบาล

กลยุทธ์ชิงรับ (WT)

1. พัฒนาหลักสูตร วิทยากร ที่มีสามารถสร้างความหลากหลายในการฝึกอบรมได้ทุกมิติ เช่น การบรรยาย การใช้เทคนิคทางจิตวิทยาเพื่อสร้างการเรียนรู้ได้เร็ว การลงมือปฏิบัติจริง การสร้างกระบวนการฝึกอบรมที่น่าสนใจและดึงดูดเยาวชนรุ่นใหม่ได้ ทั้งนี้เพื่อสร้างศรัทธา ความเชื่อให้แก่ศูนย์ฯ

3.2.5 การกำหนดยุทธศาสตร์ ในการกำหนดยุทธศาสตร์นี้ คณะผู้วิจัยและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งจากภาคประชาชน ภาครัฐ และภาคเอกชน ที่ได้รับเชิญเข้ามามีส่วนร่วมนั้น โดยนำข้อมูลจากการวิเคราะห์ TOWS Matrix มาพิจารณาโดยไม่ขัดต่อวิสัยทัศน์ พันธกิจ วัตถุประสงค์ และเป้าประสงค์ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่

แนวคิดของยุทธศาสตร์ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ คือ “ยุทธศาสตร์ที่สามารถแก้ไขปัญหาด้านการเกษตร และพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนได้ ตลอดจนผลิตหลักสูตรที่ยืดหยุ่นตรงตามความต้องการและปัญหาของชุมชน โดยไม่ขัดต่อวิสัยทัศน์ รวมทั้งสร้างเครือข่ายการส่งเสริมหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงร่วมกับหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและภาคเอกชน โดยผลประโยชน์ทั้งหมดต้องอยู่ที่ประชาชนเท่านั้น” ดังแสดงในแผนภาพต่อไปนี้

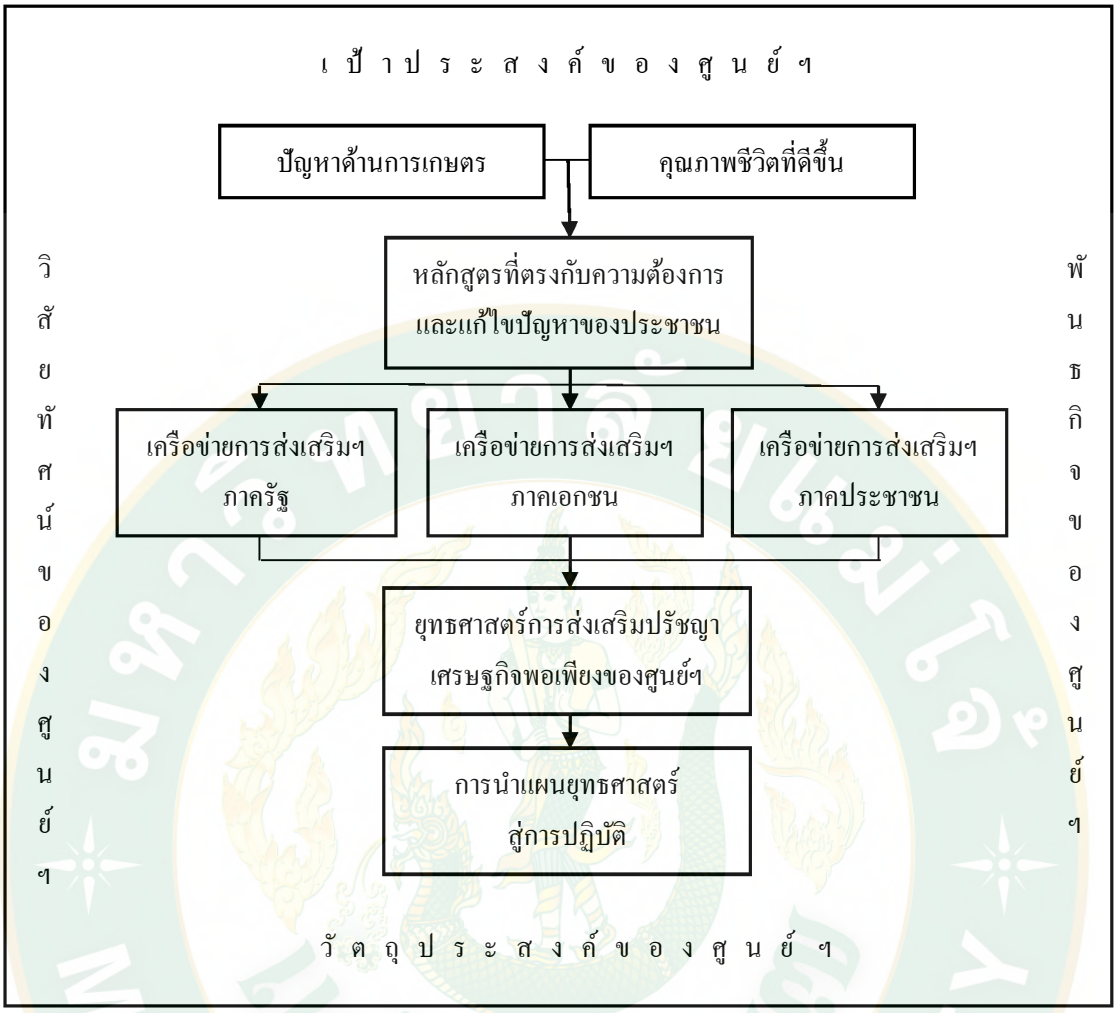

ภาพที่ 9 แนวคิดการพัฒนายุทธศาสตร์ส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่

จากกระบวนการการพัฒนายุทธศาสตร์ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ สามารถมองเห็นได้ว่ามีจุดเด่นที่สำคัญ คือ กระบวนการสร้างยุทธศาสตร์นั้นเกิดจากความร่วมมืออย่างแท้จริงของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ทั้งนี้เนื่องมาจากความคุ้นเคย ความเคารพในสิทธิของทุกๆ คนในชุมชน ตลอดจนหน่วยงานภายนอกให้การสนับสนุนแก่ศูนย์ฯ อย่างต่อเนื่อง รวมทั้งความเข้มแข็งของผู้นำชุมชนที่เข้าใจถึงสถานภาพในบริบทของชุมชนตนเอง ทำให้สามารถวิเคราะห์ปัญหา ต้นเหตุของปัญหา และวิเคราะห์หาแนวทางแก้ไขปัญหาได้ตรงประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้น อีกทั้งสมาชิกในชุมชนทุกคนในแต่ละชุมชน ผู้เข้า

รับการฝึกอบรมสามารถเสนอข้อคิดเห็นของตนเองได้ และส่งผลต่อกันได้อย่างเป็นระบบ ตั้งแต่ขั้นเตรียมการ จนถึงการกำหนดเป็นยุทธศาสตร์ โดยสามารถแสดงได้ดังแผนภาพที่ 10

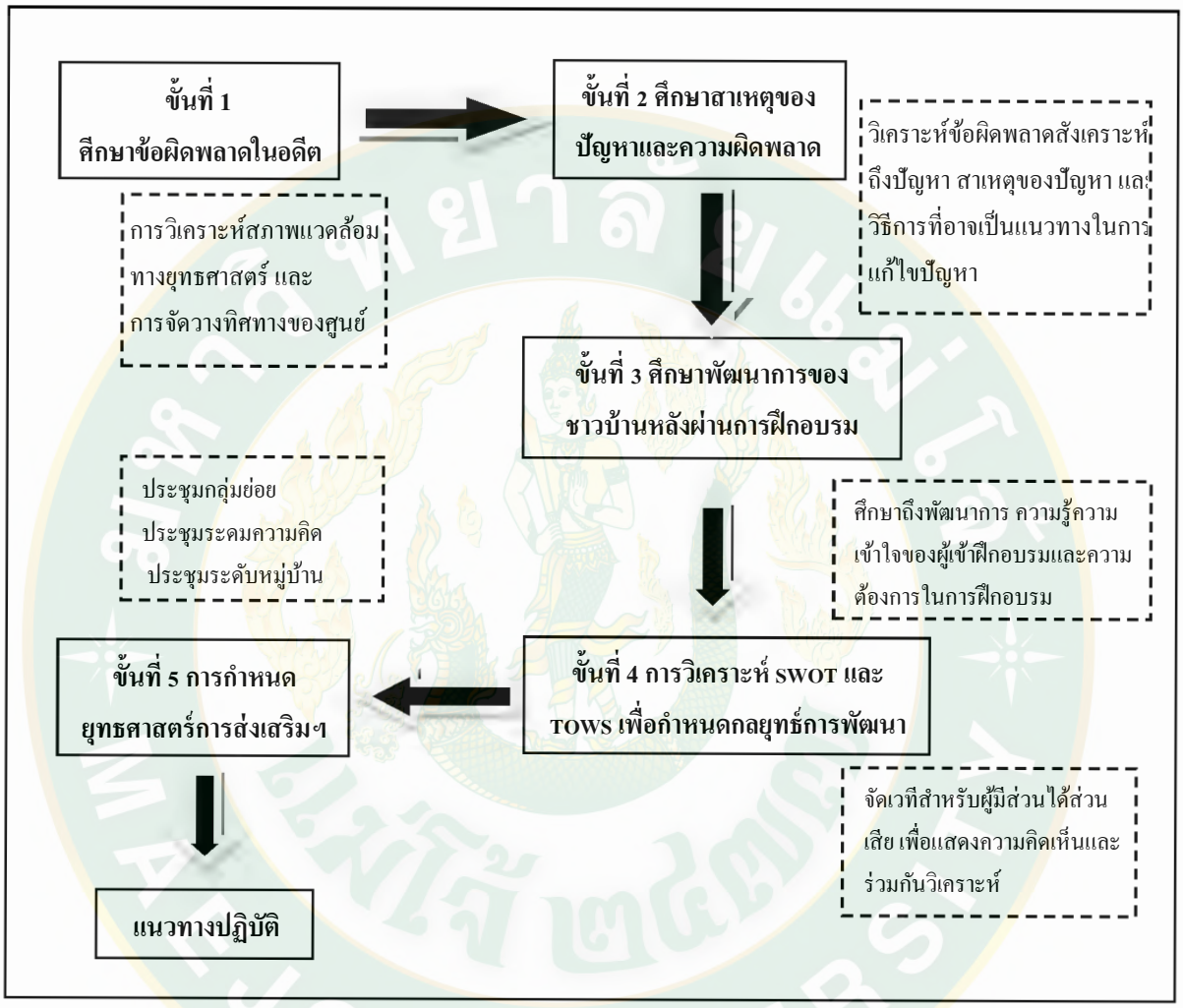

ภาพที่ 10 กระบวนการการพัฒนายุทธศาสตร์ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่

หลังจากมีการกำหนดแนวทาง และได้ยุทธศาสตร์การส่งเสริมของศูนย์แล้ว มีการจัดเวทีเพื่อเสวนาระหว่าง คณะผู้วิจัย ทีมวิทยากรของศูนย์ฯ กลุ่มนักวิชาการ เช่น นักวิชาการเกษตร สำนักงานเกษตรและสหกรณ์ และสำนักงานพัฒนาที่ดินอำเภออมก๋อย ประชาชนที่เคยผ่านการอบรมจากศูนย์ฯ กลุ่มเกษตรกรที่ยังไม่เคยผ่านการอบรมจากศูนย์ฯ และกลุ่มผู้ที่สนใจทั่วไป คณะกรรมการศูนย์ฯ ได้เสนอประเด็นยุทธศาสตร์อย่างคร่าวๆ ในประเด็นขั้นต้น แล้วให้ประชากร

ในแต่ละกลุ่มที่แบ่งเอาไว้แล้ว ช่วยให้ข้อเสนอแนะ ความคิดเห็นเพิ่มเติมต่อประเด็นยุทธศาสตร์และให้ตัวแทนกลุ่มออกมานำเสนอ หลังจากนั้นจึงจัดทำร่างยุทธศาสตร์ โดยการเสนอวิสัยทัศน์ ภารกิจ ประเด็นยุทธศาสตร์ที่สอดรับกับวิสัยทัศน์และภารกิจ และแนวทางการปฏิบัติตามยุทธศาสตร์ ผลของการประชุมจึงได้ร่างยุทธศาสตร์ขึ้นโดยมีรายละเอียดดังต่อนี้

1. วิสัยทัศน์ (Vision)

“เป็นศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของชุมชน”

2. พันธกิจ (Mission)

1. ฝึกอบรมให้ความรู้แก่ชุมชนทั่วไปในด้านการดำเนินชีวิตตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

2. เสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนกับศูนย์ฯ เพื่อพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ภายใต้หลักการเศรษฐกิจพอเพียง

3. เป็นแหล่งเรียนรู้ เผยแพร่องค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้แก่ประชาชนทั่วไป

4. สร้างหลักสูตรใหม่ๆ ที่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก และสามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนได้

3. ยุทธศาสตร์ (Strategy)

การกำหนดยุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ สามารถแบ่งยุทธศาสตร์ออกเป็น 4 ประเด็น ดังแสดงในตารางที่ 6

ตารางที่ 6 แสดงยุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่

ประเด็นยุทธศาสตร์	กลยุทธ์การดำเนินงาน
ยุทธศาสตร์ที่ 1 การเสริมสร้างความรู้และทักษะการดำเนินชีวิตตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่ชุมชน	1. ให้ความรู้และความเข้าใจด้านการดำเนินชีวิตตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 2. ส่งเสริมการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง เหมาะสมตามบริบทของชุมชนตนเองภายใต้กรอบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 3. สอดส่องดูแล และแก้ไขปัญหาให้แก่ชุมชนเมื่อประสบปัญหาที่ไม่สามารถแก้ไขได้
ยุทธศาสตร์ที่ 2 การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างศูนย์ฯ กับชุมชนเพื่อร่วมกันพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ที่มีคุณภาพอย่างยั่งยืน	1. สนับสนุนให้ชุมชนแสดงความคิดเห็น เสนอแนะวิธีการดำเนินงาน หรือการแก้ไขปัญหาต่างๆ เพิ่มมากขึ้น 2. ให้ความรู้ความเข้าใจกับชุมชนเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน และการปรับใช้ในชีวิตประจำวัน

ตารางที่ 6 (ต่อ)

ประเด็นยุทธศาสตร์	กลยุทธ์การดำเนินงาน
ยุทธศาสตร์ที่ 3 การรวบรวมองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และผสมผสานกับวิทยาการสมัยใหม่เพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงของสังคมให้แก่ชุมชน	1. ส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามวิถีปกติในบริบทของชุมชนที่สามารถใช้ชีวิตร่วมกับการเปลี่ยนแปลงทางวัตถุและวัฒนธรรมให้แก่ชุมชน 2. ปรับทัศนคติ และสร้างการยอมรับด้านการเปลี่ยนแปลงให้แก่ชุมชน
ยุทธศาสตร์ที่ 4 การพัฒนาหลักสูตรที่ทันสมัยและทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก เพื่อให้ประชาชนสามารถเตรียมพร้อมได้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม และโลกภายใต้บริบทของชุมชน และหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	1. พัฒนา ปรับปรุงหลักสูตรให้ทันสมัย และทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกในประเด็นที่ส่งผลกระทบต่อประชาชน 2. จัดกิจกรรมเสริมสร้างความรู้และปรับพฤติกรรมการดำเนินชีวิตให้แก่ชุมชนให้เป็นพลเมืองของโลกตามบริบทชุมชน 3. สอดแทรกหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมากยิ่งขึ้นในแต่ละหลักสูตร ตลอดจนมีการกำกับ ติดตาม การดำเนินชีวิตหลังการฝึกอบรมแล้วเพื่อประเมินผลสำเร็จของหลักสูตร

ตอนที่ 4 การเปรียบเทียบกระบวนการพัฒนายุทธศาสตร์และยุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างมีส่วนร่วม

การศึกษาการเปรียบเทียบและการพัฒนายุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างมีส่วนร่วม ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ และศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน อำเภอสามเงา จังหวัดตาก มีประเด็นการเปรียบเทียบอยู่ 2 ประการคือ 1) กระบวนการพัฒนายุทธศาสตร์อย่างมีส่วนร่วม 2) ยุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจ

4.1 การเปรียบเทียบกระบวนการพัฒนายุทธศาสตร์อย่างมีส่วนร่วม

กระบวนการพัฒนายุทธศาสตร์ของทั้งสองศูนย์ฯ นั้นค่อนข้างออกมาในรูปแบบที่ใกล้เคียงกันมาก แต่สังเกตได้ว่า แนวคิดของการพัฒนายุทธศาสตร์นั้นมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ สำหรับศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน จะมีแนวคิดเริ่มต้นจากการศึกษาปัญหาและการประเมินความต้องการของเกษตรกรก่อนว่าต้องการแก้ไขปัญหาอะไร และต้องการฝึกอบรมใน

ประเด็นใดภายใต้บริบทของชุมชน นโยบายและเป้าหมายของโครงการพัฒนาศูนย์ฯ เพื่อนำผลการศึกษานั้นๆ มากำหนดเป็นยุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์ฯ แม่ระวาน

ในขณะที่ แนวคิดการกำหนดยุทธศาสตร์ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริงนั้น ให้ความสำคัญไปที่ การวิเคราะห์ถึงปัญหาด้านการเกษตร และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของชุมชน เพื่อนำมาเป็นประเด็นหลักของการพัฒนาหลักสูตรที่ตรงกับความต้องการและสามารถแก้ไขปัญหาของประชาชนได้ จากความร่วมมือของเครือข่ายการส่งเสริมฯ ภาครัฐ ภาคเอกชน/NGOs และเครือข่ายการส่งเสริมฯ ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดและพัฒนายุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์ฯ และยังให้ความสำคัญกับการปรับแผนยุทธศาสตร์ลงสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมอีกด้วย ดังรายละเอียดในตารางที่ 7

ตารางที่ 7 แสดงการเปรียบเทียบกระบวนการพัฒนายุทธศาสตร์อย่างมีส่วนร่วม

ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน	**ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง**
ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน 1. **ทำความเข้าใจ** ด้วยการหาคณะทำงาน ทำความเข้าใจร่วมกัน ศึกษาข้อมูลเบื้องต้น	ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน **1. ศึกษาข้อผิดพลาดในอดีต** เป็นการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทางยุทธศาสตร์และการจัดวางทิศทางของศูนย์ในอนาคต
2. ถอดบทเรียนดำเนินงานที่ผ่านมา ดำเนินการประชุมกลุ่มย่อย เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น และกำหนดแนวทางร่วมกัน	**2. ศึกษาสาเหตุของปัญหาและความผิดพลาด** เป็นการวิเคราะห์ข้อผิดพลาด สังเคราะห์ถึงปัญหา สาเหตุของปัญหา และวิธีการที่อาจเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาได้
3. ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของเกษตรกรหลังผ่านการฝึกอบรม ด้วยการออกแบบประเด็นคำถาม และเสนอปัญหา หรือความต้องการของเกษตรกร	**3. ศึกษาพัฒนาการของชาวบ้านหลังผ่านการฝึกอบรม** ศึกษาถึงพัฒนาการ ความรู้ความเข้าใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรมและความต้องการในการฝึกอบรมในด้านอื่นๆ
4. การวิเคราะห์ศักยภาพ (SWOT/TOWS) ด้วยการประชุมกลุ่มย่อย ประชุมระดมความคิด และนำเสนอข้อเสนอแนะเพิ่มเติม	**4. การวิเคราะห์ SWOT และ TOWS Matrix เพื่อกำหนดกลยุทธ์การพัฒนา** ดำเนินการจัดเวทีสำหรับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อแสดงความคิดเห็นและร่วมกันวิเคราะห์

ตารางที่ 7 (ต่อ)

ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน	ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง
5. การกำหนดยุทธศาสตร์ โดยการนำผลการวิเคราะห์ TOWS Matrix มากำหนดยุทธศาสตร์ จากการพิจารณาถึงสถานภาพ การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมขององค์กรที่มีผลต่อการดำเนินงานของศูนย์	**5. การกำหนดยุทธศาสตร์การส่งเสริมฯ** จัดเวทีเพื่อระดมความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมด คือ ภาครัฐ ภาคประชาชน และภาคเอกชน/NGOs เพื่อกำหนดยุทธศาสตร์ท่าส่งมารถส่งเสริมการพัฒนาที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้หลายมิติ

4.2 การเปรียบเทียบยุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

การพัฒนายุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของทั้ง 2 ศูนย์นั้นมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจนในหลายประเด็นดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ประเด็นยุทธศาสตร์ภายใต้แนวทางการพัฒนายุทธศาสตร์ 5 ขั้นตอนเหมือนกัน

1.1 ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน พัฒนายุทธศาสตร์ 5 ประเด็น

1.2 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริงมีเพียง 4 ประเด็นยุทธศาสตร์

จะสังเกตได้ว่าถึงแม้ทั้ง 2 ศูนย์ฯ จะมีแนวทางการพัฒนายุทธศาสตร์ 5 ขั้นตอนเหมือนกัน และกระบวนการพัฒนายุทธศาสตร์ที่ไม่แตกต่างกันมากนัก แต่ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ศูนย์ฯ ทั้งสองพัฒนาออกมาแตกต่างกันพอสมควร ทั้งนี้เนื่องจากความแตกต่างของบริบทชุมชน ประเพณี วัฒนธรรม มุมมองในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ประเด็นยุทธศาสตร์จากข้อมูลของ TOWS Matrix

2. จุดเน้นของประเด็นยุทธศาสตร์

1) ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวานมุ่งเน้นประเด็นยุทธศาสตร์ไปที่ปราชญ์ชาวบ้าน/ทีมวิทยากร หลักสูตร แหล่งทุน การกระจายองค์ความรู้ และสร้างการเรียนรู้

2) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง ให้ความสำคัญที่เป็นเด็ก ความรู้และทักษะการดำเนินชีวิตของชุมชน การมีส่วนร่วมระหว่างศูนย์ฯ กับชุมชน การผสมผสานระหว่างองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับวิทยาการสมัยใหม่ และการพัฒนาหลักสูตรที่ทันสมัยและทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมและโลก

จากจุดเน้นของประเด็นยุทธศาสตร์ทั้ง 2 ศูนย์ จะสังเกตได้ว่ามีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ทั้งนี้เนื่องมาจากปัจจัยสำหรับการดำเนินงานของทั้ง 2 ศูนย์ฯแตกต่างกัน เช่น แหล่งงบประมาณและการสนับสนุนงบประมาณของภาครัฐ และเอกชน ต้นทุนทางสังคมที่แตกต่างกัน ขนบธรรมเนียมประเพณี และบรรทัดฐานทางสังคมที่แตกต่างกัน

3. เป้าประสงค์หลักของประเด็นยุทธศาสตร์

1) ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน เน้นเป้าประสงค์หลักของยุทธศาสตร์ไปที่ปัจจัยนำเข้า (Input) ของศูนย์ฯ จำนวน 4 ประเด็นจาก 5 ประเด็นยุทธศาสตร์คือยุทธศาสตร์ที่ 1-4 ที่มีเป้าประสงค์เกี่ยวกับการพัฒนาปราชญ์ การปรับหลักสูตร แหล่งงบประมาณ และการกระจายองค์ความรู้ของศูนย์ฯ
2) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง เน้นเป้าประสงค์หลักไปที่กระบวนการ (Process) ที่เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนประชาชน และผู้เข้ารับการฝึกอบรมจำนวน 3 ประเดนจาก 4 ประเด็นยุทธศาสตร์คือยุทธศาสตร์ที่ 1-3 ที่มีเป้าประสงค์เกี่ยวกับการเสริมสร้างความรู้และทักษะ การเสริมสร้างการมีส่วนร่วม และการผสมผสานองค์ความรู้ ภูมิปัญญากับวิทยาการสมัยใหม่เพื่อให้ประชาชนเตรียมพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและโลก

4. ตัวชี้วัดของเป้าประสงค์

ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน และศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง ยังไม่มีการกำหนดตัวชี้วัดของเป้าประสงค์ เพื่อวัดความสำเร็จตามเป้าประสงค์ กล่าวคือ ตัวชี้วัดนี้เป็นการกำหนดความสำเร็จของประเดนยุทธศาสตร์แต่ละประเด็นทั้งในเชิงคุณภาพ และเชิงปริมาณอย่างเป็นรูปธรรม

5. การพัฒนาแผนกลยุทธ์เพื่อการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน และศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง ยังไม่มีการเขียน หรือพัฒนาแผนกลยุทธ์จากประเด็นยุทธศาสตร์ทั้งหมดที่ได้กำหนดขึ้น กล่าวคือ แผนกลยุทธ์ คือ การตัดสินใจวางแผนอย่างมีระบบ มีทิศทาง มีกระบวนการทำงานที่ชัดเจน มีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมเพื่อให้องค์กรหรือศูนย์ฯ สามารถดำรงอยู่ได้ในอนาคตโดยอาศัยการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของทุกฝ่าย

กลยุทธ์ คือ สิ่งที่หน่วยงานจะดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าประสงค์ โดย กลยุทธ์นี้ จะกำหนดขึ้นจากการพิจารณาปัจจัยแห่งความสำเร็จ (Critical success factors) เป็นสำคัญ กล่าวคือ ต้องพิจารณาว่าในการที่จะบรรลุเป้าประสงค์ข้อหนึ่ง ๆ นั้น มีปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อความสำเร็จ และเราจำเป็นต้องทำอย่างไร จึงจะไปสู่จุดนั้นได้ ในส่วนของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคง

ของมนุษย์นั้น เป็นกระทรวงที่มีลักษณะภาระงานแตกต่างจากหน่วยงานอื่น กล่าวคือ ลักษณะภาระงานของกระทรวงเป็นงานที่อยู่ในภาคตัดตามขวาง (Across the sector) จำเป็นต้องคาบเกี่ยว หรือเกี่ยวข้องกับภาระงานของหน่วยงานอื่นหลาย ๆ หน่วยงานอยู่เสมอ ดังนั้น การทำงานของข้าราชการผู้สังกัดกระทรวงนี้ จึงต้องอาศัยการบูรณาการงาน และการทำงานร่วมกับหน่วยงานเป็นหลัก (ศราวุธ ก๋องแดง, 2555)

อย่างไรก็ตาม ยุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของทั้ง 2 ศูนย์ฯ สามารถแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างได้ในรูปแบบตารางเปรียบเทียบดังรายละเอียดในตารางที่ 8

ตารางที่ 8 แสดงการเปรียบเทียบยุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน	**ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง**
ประกอบด้วย 5 ประเด็นยุทธศาสตร์ **ยุทธศาสตร์ที่ 1: การเสริมสร้างพัฒนาปราชญ์ชาวบ้าน และทีมวิทยากรให้มีศักยภาพที่สูงขึ้น** โดยการสนับสนุนให้วิทยากรทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง โดยให้มีการปรับพื้นที่ปรับเปลี่ยนระบบการผลิตที่ใช้สารอินทรีย์ทดแทนสารเคมี ตลอดจนให้ทีมวิทยากรไปศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม เพื่อพัฒนาทักษะให้เป็นวิทยากรกระบวนการมากกว่าผู้บรรยาย	ประกอบด้วย 4 ประเด็นยุทธศาสตร์ **ยุทธศาสตร์ที่ 1: การเสริมสร้างความรู้และทักษะการดำเนินชีวิตตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่ชุมชน** ด้วยการให้ความรู้ความเข้าใจด้านการดำเนินชีวิตตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ส่งเสริมการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องเหาะสมตามบริบทของชุมชนตนเองภายใต้กรอบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และสอดส่องดูแลและแก้ไขปัญหาให้แก่ชุมชนเมื่อประสบปัญหาที่ไม่สามารพแก้ไขได้
ยุทธศาสตร์ที่ 2: การปรับหลักสูตรการฝึกอบรมที่ตรงกับความต้องการของเกษตรกรและเป็นที่สนใจของประชาชนทั่วไป โดยปรับประยุกต์ให้เหมาะสมกับบริบทชุมชน โดยการปรับหลักสูตรอบรมให้มีเนื้อหาวิชา 3 ส่วน คือ วิชาบังคับ วิชาของศูนย์ฯ และวิชาเลือกตามความสนใจ ตลอดจนปรับวิธีการฝึกอบรมให้เกิดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมมากกว่าบรรยาย และเนื้อหาที่เหมาะสมกับผู้เข้าร่วมและสภาวการณ์ปัจจุบัน	**ยุทธศาสตร์ที่ 2: การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างศูนย์ กับชุมชนเพื่อร่วมกันพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ที่มีคุณภาพอย่างยั่งยืน** โดยการสนับสนุนให้ชุมชนแสดงความคิดเห็นเสนอแนะวิธีการดำเนินงาน หรือการแก้ไขปัญหาต่างๆ เพิ่มมากขึ้น ตลอดจนให้ความรู้ความเข้าใจกับชุมชนเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน และปรับใช้กับชีวิตประจำวัน

ตารางที่ 8 (ต่อ)

ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน	ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง
ยุทธศาสตร์ที่ 3: แสวงหาแหล่งงบประมาณที่สนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์ ด้วยการแปรรูปผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น จากสวนเกษตรของปราชญ์ฯ และทีมวิทยากรที่จำหน่าย หาแหล่งเงินทุนเพิ่ม และอาจหาแนวทางเพื่อสร้างหลักสูตรกิจกรรมการฝึกอบรม สำหรับบุคคลทั่วไป ที่สนใจการดำเนินงานของปราชญ์ แบบเสียค่าใช้จ่าย	**ยุทธศาสตร์ที่ 3: การรวบรวมองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และผสมผสานกับวิทยาการสมัยใหม่เพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงของสังคมให้แก่ชุมชน** โดยการส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามวิถีปกติในบริบทของชุมชนที่สามารถใช้ชีวิตร่วมกับการเปลี่ยนแปลงทางวัตถุและวัฒนธรรมให้แก่ชุมชน ตลอดจนปรับทัศนคติ และสร้างการยอมรับด้านการเปลี่ยนแปลงให้แก่ชุมชน
ยุทธศาสตร์ที่ 4: การกระจายองค์ความรู้ไปสู่ทุกส่วนของสังคม ด้วยการประสานความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาในการจัดกิจกรรม และสอดแทรกความรู้ทางเศรษฐกิจพอเพียง จัดกิจกรรมอบรมค่ายเยาวชน ตลอดจนสนับสนุนให้แต่ละหมู่บ้านจัดตั้งกลุ่มเยาวชนหนุ่มสาวขึ้น และมีกิจกรรมระหว่างกลุ่ม	**ยุทธศาสตร์ที่ 4: การพัฒนาหลักสูตรที่ทันสมัยเพื่อให้ประชาชนสามารถเตรียมพร้อมได้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม และโลกภายใต้บริบทของชุมชนและหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง** โดยการพัฒนาปรับปรุงหลักสูตรให้ทันสมัย และทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกในประเด็นที่ส่งผลกระทบต่อประชาชน ตลอดจนจัดกิจกรรมเสริมสร้างความรู้และปรับพฤติกรรมการดำเนินชีวิตให้แก่ชุมชนให้เป็นพลเมืองของโลกตามบริบทชุมชน และสอดแทรกหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมากยิ่งขึ้นในแต่ละหลักสูตร ตลอดจนมีการกำกับ ติดตาม การดำเนินชีวิตหลังการฝึกอบรมแล้วเพื่อประเมินผลสำเร็จของหลักสูตร
ยุทธศาสตร์ที่ 5: เสริมสร้างการเรียนรู้ให้เกิดภายในชุมชนปราชญ์ชาวบ้าน ด้วยการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของศูนย์ปราชญ์และพัฒนาศักยภาพของคนเหล่านี้ให้สามารถเป็นวิทยากรได้ ตลอดจนเชิญเกษตรกรที่ผ่านการอบรมแล้วประสบผลสำเร็จ มาเป็นพิธีกรพิเศษ หรือกรณีตัวอย่าง ที่สำคัญคือการลงไปศึกษาดูงานกิจกรรมของเกษตรกรตัวอย่างที่ผ่านการอบรมแล้วประสบความสำเร็จ	**ไม่มี**

บทที่ 5
สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบยุทธวิธีการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง วิเคราะห์ผลย้อนกลับสู่เกษตรกร และปัจจัยเอื้อต่อการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตลอดจนเปรียบเทียบการพัฒนายุทธศาสตร์ และยุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่และศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน อำเภอสามเงา จังหวัดตาก โดยศึกษาจากกลุ่มวิทยากรแหล่งละ 6 คน และปราชญ์ชาวบ้านจำนวนแหล่งละ 5 คน รวม 11 คนจากศูนย์การเรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตำบลอมก๋อย และศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวานตลอดจน ประชากรผู้เข้ารับการฝึกอบรมจากทั้งสองศูนย์ฯ รวม 150 คน กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากหน่วยงานภาครัฐ เอกชน NGOs เก็บข้อมูลด้วยแบบสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ ชุดคำถามการสนทนากลุ่ม การสังเกตการณ์ และการศึกษาจากเอกสาร ร่วมกับการใช้เทคนิคการถอดบทเรียน การวิเคราะห์ SWOT และ TOWS Matrix เพื่อประเมินสถานการณ์ ตลอดจนจัดเวทีชุมชนเพื่อให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็น และมีส่วนร่วมในการกำหนดยุทธศาสตร์และแนวทางการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของทั้งสองศูนย์ การดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็น 4 ระยะคือ ระยะเตรียมการ ระยะดำเนินการ การติดตามและประเมินผล และการศึกษาเปรียบเทียบ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา และการวิเคราะห์เนื้อหา โดยสามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังต่อไปนี้

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาถึงการเปรียบเทียบยุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของทั้งสองศูนย์ฯ สามารถสรุปผลการวิจัยได้ 4 ตอน คือ 1) ยุทธวิธีการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 2) ผลย้อนกลับสู่เกษตรกรและปัจจัยที่เอื้อต่อการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างมีส่วนร่วม 3) ยุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างมีส่วนร่วม 4) การเปรียบเทียบกระบวนการพัฒนายุทธศาสตร์ และยุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างมีส่วนร่วม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ยุทธวิธีการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

1.1 ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

กิจกรรมการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านแม่ระวานนั้นได้ดำเนินการใน 2 ลักษณะ คือ 1) ยุทธวิธีการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยเป็นแหล่งศึกษาดูงาน กิจกรรมการศึกษาดูงาน เป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้ที่สนใจ ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงาน องค์กร กลุ่มชุมชนต่างๆ ที่เข้ามาศึกษาดูงานที่หมู่บานแม่ระวาน ซึ่งกิจกรรมนี้ได้ดำเนินงานก่อนปี 2552 แล้ว การศึกษาดูงานได้ริเริ่มจากการที่สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดตาก ได้สนับสนุนงบประมาณจัดการศึกษาดูงาน ให้เกษตรกรในหมู่บ้านต่างๆ ของจังหวัดตากได้เข้ามาศึกษาดูงานวิถีชิวิตของชุมชนแม่ระวานด้วยเหตุที่ได้อธิบายไปแล้วในส่วนของความเป็นมาของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน โดยกิจกรรมศึกษาดูงานสามารถแบ่งได้เป็น 2 ยุค ได้แก่ยุคเริ่มต้น พ.ศ. 2549-2551 และยุคที่เข้าร่วมโครงการเป็นศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน 2) ยุทธวิธีการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยการจัดการฝึกอบรม การฝึกอบรมถือเป็นหัวใจสำคัญของการจัดตั้งศูนย์แห่งนี้ขึ้นมาภายใต้โครงการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ โดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ซึ่งเป็นผู้สนับสนุนงบประมาณการดำเนินกิจกรรมการอบรมโดยศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน มีหลักสูตรการฝึกอบรม 2 หลักสูตร

วิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการจัดการฝึกอบรมของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน มีการบรรยาย การสาธิต การฝึกปฏิบัติ การอภิปรายกลุ่ม การศึกษาดูงานในชุมชน สื่อที่ใช้ในการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือสื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเลกทรอนิกส์และสื่อกิจกรรม

1.2 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่

กิจกรรมการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง ได้ดำเนินการใน 2 ลักษณะคือ 1) ยุทธวิธีการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยพาไปศึกษาดูงาน กิจกรรมการศึกษาดูงานเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้สมาชิกของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง ได้มีการเปิดโลกทัศน์ของการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ฯ การถ่ายทอดความรู้ปรัชญาชาวบ้าน ได้เทคนิคของการนำเสนองาน ที่ตนมีให้แก่ผู้ที่มารับการเรียนรู้จากศูนย์ฯ กิจกรรมนี้ทำให้สมาชิกของศูนย์การเรียนรู้มีความกระตือรือร้นในการพัฒนารู้แบบงานของตนเอง 2) ยุทธวิธีการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยการถ่ายทอดองค์ความรู้ กิจกรรมการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยการถ่ายทอดองค์ความรู้ ทำ

การถ่ายทอดความรู้โดยสมาชิกกลุ่มของศูนย์การเรียนรู้ฯ ซึ่งจะให้บริการความรู้แก่ นักเรียน นักศึกษา หน่วยงานต่างๆที่สนใจ รวมถึงประชาชนที่สนใจ โดยในการให้ความรู้นี้สามารถติดต่อขอรับความรู้มาโดยตรงกับทางศูนย์การเรียนรู้ฯ สามารถนัดวัน เวลา ที่ต้องการรับความรู้ ทั้งนี้ต้องแจ้งจำนวนบุคคล และเรื่องที่ต้องการรับความรู้ เพื่อทางศูนย์การเรียนรู้จะได้จัดสรรให้ตรงตามความต้องการของผู้ขอรับความรู้ได้อย่างเหมาะสม

องค์ความรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริญ ได้แก่

- การดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักเกษตรทฤษฎีใหม่
- การทำปศุสัตว์ เช่น การเลี้ยงไก่ การเลี้ยงเป็ด การเลี้ยงหมูหลุม การเลี้ยงปลา
- การปลูกผักสวนครัวต่างๆ
- การทำไร่นาสวนผสม
- การผลิตสารสกัดชีวภาพ เช่น ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยอินทรีย์ สารกำจัดแมลงศัตรูพืช
- การทำบัญชีครัวเรือน

ตอนที่ 2 ผลย้อนกลับสู่เกษตรกรและปัจจัยที่เอื้อต่อการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างมีส่วนร่วม

2.1 ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

หลังผ่านการฝึกอบรมจากศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวานทั้ง 2 หลักสูตร โดยแยกตามเนื้อหาวิชาต่างๆ จำนวน 10 เรื่อง โดยผลการศึกษาการนำความรู้หลังผ่านการฝึกอบรมไปปฏิบัติสามารถแยกตามเนื้อหาวิชาต่างๆ ทั้ง 10 เรื่อง ได้ดังนี้

1) การดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง
2) การทำบัญชีครัวเรือน
3) การผลิตสารสกัดชีวภาพ ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยอินทรีย์
4) การปลูกผักสวนครัว
5) การเลี้ยงไก่ไข่ กบ และเป็ดไข่
6) การแปรรูปผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น
7) การทำน้ำยาอเนกประสงค์
8) การทำไร่นาสวนผสม
9) การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
10) เกษตรทฤษฎีใหม่

ปัจจัยเอื้อต่อการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แบ่งออกเป็นปัจจัยหลัก ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้านและวิทยากร และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน ส่วนปัจจัยเสริมได้แก่ การมีส่วนร่วมของชุมชน งบประมาณ และนโยบายภาครัฐ

2.2 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่

หลังผ่านการฝึกอบรมจากศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งยำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ ทั้ง 2 หลักสูตร โดยแยกตามเนื้อหาวิชาต่างๆ จำนวน 8 เรื่องโดยผลการศึกษาการนำความรู้หลังผ่านการฝึกอบรมไปปฏิบัติสามารถแยกตามเนื้อหาวิชาต่างๆทั้ง 8 เรื่อง ได้ดังนี้

1) การดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง
2) การทำบัญชีครัวเรือน
3) การผลิตสารสกัดชีวภาพ ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยอินทรีย์
4) การปลูกผักสวนครัว
5) การแปรรูปผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น
6) การทำไร่นาสวนผสม
7) การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
8) เกษตรทฤษฎีใหม่

ปัจจัยเอื้อต่อการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แบ่งออกเป็นปัจจัยหลัก ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น และความเข้มแข็งของผู้นำชุมชน ส่วนปัจจัยเสริมได้แก่ การให้ความสำคัญกับการเข้าอบรมในศูนย์ของชุมชน การมีสัมพันธ์อันดีระหว่างหน่วยงานาภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชนกับศูนย์ฯ และนโยบายการพัฒนาประเทศ

ตอนที่ 3 ยุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างมีส่วนร่วม

3.1 ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านแม่ระวาน อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

ศูนย์มีกระบวนการกำหนดยุทธศาสตร์ 5 ขั้นตอนดังนี้

1) การทำความเข้าใจ
2) ถอดบทเรียนการดำเนินงานที่ผ่านมา
3) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของเกษตรกรหลังผ่านการฝึกอบรม

4) การวิเคราะห์ศักยภาพ (SWOT/TOWS Matrix)

5) การกำหนดยุทธศาสตร์

โดยสามารถสรุปเป็นยุทธศาสตร์ได้ 5 ประเด็นคือ

ยุทธศาสตร์ที่ 1: การเสริมสร้างพัฒนาปราชญ์ชาวบ้านและทีมวิทยากรให้มีศักยภาพที่สูงขึ้น

ยุทธศาสตร์ที่ 2: การปรับหลักสูตรการฝึกอบรมที่ตรงกับความต้องการของเกษตรกรและเป็นที่สนใจของประชาชนทั่วไป โดยปรับประยุกต์ให้เหมาะสมกับบริบทชุมชน

ยุทธศาสตร์ที่ 3: แสวงหาแหล่งงบประมาณที่สนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์

ยุทธศาสตร์ที่ 4: การกระจายองค์ความรู้ไปสู่ทุกส่วนของสังคม

ยุทธศาสตร์ที่ 5: เสริมสร้างการเรียนรู้ให้เกิดภายในชุมชนปราชญ์ชาวบ้าน

3.2 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่

ศูนย์มีกระบวนการกำหนดยุทธศาสตร์ 5 ขั้นตอนดังนี้

1) การศึกษาข้อผิดพลาดในอดีต

2) ศึกษาสาเหตุของปัญหาและความผิดพลาด

3) ศึกษาพัฒนาการของชาวบ้านหลังผ่านการฝึกอบรม

4) การวิเคราะห์ SWOT และ TOWS Matrix เพื่อกำหนดกลยุทธ์การพัฒนา

5) การกำหนดยุทธศาสตร์การส่งเสริมฯ

โดยสามารถสรุปเป็นยุทธศาสตร์ได้ 4 ประเด็นคือ

ยุทธศาสตร์ที่ 1: การเสริมสร้างความรู้และทักษะการดำเนินชีวิตตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่ชุมชน

ยุทธศาสตร์ที่ 2: การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างศูนย์ฯ กับชุมชนเพื่อร่วมกันพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ที่มีคุณภาพอย่างยั่งยืน

ยุทธศาสตร์ที่ 3: การรวบรวมองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และผสมผสานกับวิทยาการสมัยใหม่เพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงของสังคมให้แก่ชุมชน

ยุทธศาสตร์ที่ 4: การพัฒนาหลักสูตรที่ทันสมัยและทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก เพื่อให้ประชาชนสามารถเตรียมพร้อมได้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม และภายใต้บริบทของชุมชนและหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ตอนที่ 4 การเปรียบเทียบกระบวนการพัฒนายุทธศาสตร์ และยุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างมีส่วนร่วม

4.1 การเปรียบเทียบกระบวนการพัฒนายุทธศาสตร์อย่างมีส่วนร่วม

กระบวนการพัฒนายุทธศาสตร์ของทั้งสองศูนย์ฯ นั้นค่อนข้างออกมาในรูปแบบที่ใกล้เคียงกันมาก แต่สังเกตได้ว่า แนวคิดของการพัฒนายุทธศาสตร์นั้นมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ สำหรับศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน จะมีแนวคิดเริ่มต้นจากการศึกษาปัญหาและการประเมินความต้องการของเกษตรกรก่อนว่าต้องการแก้ไขปัญหาอะไร และต้องการฝึกอบรมในประเด็นใดภายใต้บริบทของชุมชน นโยบายและเป้าหมายของโครงการพัฒนาศูนย์ฯ

ในขณะที่ แนวคิดการกำหนดยุทธศาสตร์ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริงนั้น ให้ความสำคัญไปที่ การวิเคราะห์ถึงปัญหาด้านการเกษตร และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของชุมชน เพื่อนำมาเป็นประเด็นหลักของการพัฒนาหลักสูตรที่ตรงกับความต้องการและสามารถแก้ไขปัญหาของประชาชนได้ จากความร่วมมือของเครือข่ายการส่งเสริมฯ ภาครัฐ ภาคเอกชน/NGOs และเครือข่ายการส่งเสริมฯ ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดและพัฒนายุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

4.2 การเปรียบเทียบยุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

1. ประเด็นยุทธศาสตร์ภายใต้แนวทางการพัฒนายุทธศาสตร์ 5 ขั้นตอนเหมือนกัน
   1.3 ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน พัฒนายุทธศาสตร์ 5 ประเด็น
   1.4 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริงมีเพียง 4 ประเด็นยุทธศาสตร์
2. จุดเน้นของประเด็นยุทธศาสตร์
   2.1 ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวานมุ่งเน้นประเด็นยุทธศาสตร์ไปที่ปราชญ์ชาวบ้าน/ทีมวิทยากร หลักสูตร แหล่งทุน การกระจายองค์ความรู้ และสร้างการเรียนรู้

2.2 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง ให้ความสำคัญที่เป็นเด็ก ความรู้และทักษะการดำเนินชีวิตของชุมชน การมีส่วนร่วมระหว่างศูนย์ฯ กับชุมชน การผสมผสานระหว่างองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับวิทยาการสมัยใหม่ และการพัฒนาหลักสูตรที่ทันสมัยและทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมและโลก

อภิปรายผล

1. กิจกรรมการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านแม่ระวานนั้นได้ดำเนินการใน 2 ลักษณะ คือยุทธวิธีการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยเป็นแหล่งศึกษาดูงาน และยุทธวิธีการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยการจัดการฝึกอบรม ในขณะที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง มีกิจกรรมการส่งเสริมฯ 2 ประเด็นเช่นกัน คือ ยุทธวิธีการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยพาไปศึกษาดูงาน และการถ่ายทอดองค์ความรู้ *กล่าวคือ ทั้ง 2 ศูนย์มีกิจกรรมการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่เหมือนกันในประเด็นการจัดการฝึกอบรมและการถ่ายทอดองค์ความรู้* ทั้งนี้เนื่องจากวัตถุประสงค์หลักของทั้งสองศูนย์ฯ คือ เป็นสถานที่ฝึกอบรมให้ความรู้ความเข้าใจในหลักสูตรต่างๆ และสอดแทรกหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเข้าไปในทุกหลักสูตร เพียงแต่ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านแม่ระวานนั้นก่อตั้งมาด้วยนโยบายของรัฐด้านการส่งเสริมการดำเนินโครงการต่างๆ ตามกรอบแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยได้ดำเนินโครงการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ ดังนั้น ศูนย์จึงเน้นไปที่การฝึกอบรมให้ความรู้แก่เกษตรกร ในขณะที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง มุ่งเน้นไปที่การถ่ายทอดองค์ความรู้ นั่นคือการเป็นศูนย์ดำเนินการฝึกอบรมให้ความรู้และถ่ายทอดองค์ความรู้ต่างๆ ให้แก่เกษตรกร ประชาชนที่สนใจทั่วไป ซึ่งโดยหลักการแล้วถือเป็นเป้าหมายหลักของศูนย์การเรียนรู้ทุกศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นในเขตภูมิภาค โดยเฉพาะในพื้นที่ห่างไกลทั้งในภาคเหนือ ภาคอีสาน ภาคกลาง และภาคใต้ เพียงเพื่อต้องการให้ประชาชนได้รับความรู้ในด้านการเกษตร การดำเนินชีวิตประจำวัน

สำหรับ*ประเด็นที่แตกต่างกันของทั้ง 2 ศูนย์คือวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งศูนย์* โดยศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านแม่ระวาน จุดเน้นคือการเป็นแหล่งศึกษาดูงาน ในขณะที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง เน้นไปที่การศึกษาดูงานนอกสถานที่ ทั้งนี้เนื่องมาจาก ศูนย์แม่ระวานฯ เป็นศูนย์ที่มีการจัดตั้งขึ้นโดยนโยบายของรัฐ ได้รับการสนับสนุนจากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์อย่างเต็มที่ทั้งด้านงบประมาณ บุคลากร สถานที่ และองค์ความรู้เชิง

วิชาการต่างๆ จึงสามารถจัดตั้งเป็นศูนย์ที่เข้มแข็งและมีความพร้อมในการเป็นสถานที่ศึกษาดูงานได้เป็นอย่างดี ในขณะที่ศูนย์บ้านทุ่งจำเริงฯ จัดตั้งขึ้นโดยรัฐบาลมีแนวความคิดในการถวายความจงรักภักดีแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ และสมเด็จพระนางเจ้าฯพระบรมราชินีนาถ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการให้เกิดอานิสงค์ถาวรและเพื่อถวายเป็นพระราชกุศลจึงน้อมนำแนวพระราชดำริฯ เรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เกษตรทฤษฎีใหม่ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เผยแพร่แก่ เยาวชน นิสิต นักศึกษา เกษตรกรและประชาชนทั่วไป เป็นแนวทางในการปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมยังผลให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มเป้าหมายอย่างยั่งยืนและมีภูมิคุ้มกันสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจในปัจจุบัน ดังนั้นจึงจำเป็นต้องรวบรวมองค์ความรู้มากมายจากแหล่งเรียนรู้อื่นๆ ภายนอก

2. *ผลย้อนกลับสู่เกษตรกรหลังจากเข้ารับการฝึกอบรมจากศูนย์ทั้งสองค่อนข้างได้ผลที่ใกล้เคียงกัน* โดยศูนย์บ้านแม่ระวานฯ พบว่า เกษตรกรสามารถนำความรู้หลังผ่านการฝึกอบรมไปปฏิบัติสามารถแยกตามเนื้อหาวิชาต่างๆ ได้ 10 เรื่อง ในขณะที่ศูนย์บ้านทุ่งจำเริงฯ สามารถนำความรู้ไปปฏิบัติได้เพียง 8 เรื่อง โดยเป็นเรื่องเดียวกันกับศูนย์แม่ระวานฯ ทั้งหมด มีเพียง 2 เรื่องที่ยังไม่พบการนำไปปฏิบัติ คือ การเลี้ยงไก่ไข่ กบ และเป็ดไข่ และการทำน้ำยาเอนกประสงค์ ทั้งนี้เนื่องมาจากศูนย์แม่ระวานฯ ได้รับการสนับสนุนด้านวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิและมีความรู้จากหน่วยงานทั้งราชการและเอกชนมากมาย มีความพร้อมในการให้ความรู้ต่างๆ มากกว่าศูนย์บ้านทุ่งจำเริงฯ อย่างไรก็ตามทั้งสองศูนย์ฯ สามารถดำเนินงานเพื่อให้ประชาชนนำความรู้ไปปรับใช้กับชีวิตประจำวันในประเด็นที่สำคัญกว่าทั้งหมด 8 ประเด็น คือ 1) การดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง 2) การทำบัญชีครัวเรือน 3) การผลิตสารสกัดชีวภาพ ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยอินทรีย์ 4) การปลูกผักสวนครัว 5) การแปรรูปผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น 6) การทำไร่นาสวนผสม 7) การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และ 10) เกษตรทฤษฎีใหม่ นอกจากนี้ในประเด็นปัจจัยเอื้อต่อการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของทั้งสองศูนย์ฯ ไม่แตกต่างกัน

3. แนวคิดการพัฒนายุทธศาสตร์ของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน คือ *“ยุทธศาสตร์ของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวานนั้นจะต้องสนองต่อปัญหาและความต้องการของเกษตรกรผู้เข้ารับการอบรมเป็นสำคัญ โดยไม่ขัดต่อเป้าหมายและนโยบายของโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์”* ในขณะที่ แนวคิดของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง คือ *“ยุทธศาสตร์ที่สามารถแก้ไขปัญหาด้านการเกษตร และพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนได้ ตลอดจนผลิตหลักสูตรที่ยืดหยุ่นตรงตามความต้องการและปัญหาของชุมชน โดยไม่ขัดต่อวิสัยทัศน์ รวมทั้งสร้างเครือข่ายการส่งเสริมหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงร่วมกับหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและภาคเอกชน โดย*

ผลประโยชน์ทั้งหมดต้องอยู่ที่ประชาชนเท่านั้น" กล่าวคือ ทั้งสองศูนย์มีแนวคิดในการพัฒนายุทธศาสตร์ที่แตกต่างกันในประเด็นกรอบการดำเนินงาน นั่นคือ ศูนย์แม่ระวานฯ เน้นไปที่กรอบการดำเนินงานที่ไม่ขัดต่อวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งที่ตอบสนองความต้องการของเกษตรกร ในขณะที่ ศูนย์บ้านทุ่งจำเริงฯ มุ่งเน้นที่การแก้ไขปัญหา และพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ผลิตหลักสูตรที่ยืนหยุ่นตรงความต้องการ และไม่ขัดต่อวิสัยทัศน์ การสร้างเครือข่ายเพื่อผลประโยชน์ของประชาชน ซึ่งถือเป็นแนวคิดการพัฒนายุทธศาสตร์ที่กว้างและชัดเจนมากกว่า แนวคิดการพัฒนาของศูนย์แม่ระวาน ทั้งนี้เนื่องจากศูนย์แม่ระวานฯ ก่อตั้งภายใต้นโยบายรัฐ โดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ที่มุ่งเน้นเป็นสถานที่ศึกษาดูงานที่สมบูรณ์ แต่ศูนย์บ้างทุ่งจำเริงมีความเป็นอิสระในการสร้างเครือข่ายทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชนที่กว้างขวางกว่า จึงมีแนวคิดที่ต้องสร้างความร่วมมือกับทุกภาคส่วนเพื่อประโยชน์แก่ประชาชนให้มากที่สุด ภายใต้กรอบเป้าประสงค์ของศูนย์ วิสัยทัศน์จองศูนย์ พันธกิจของศูนย์ และวัตถุประสงค์ของศูนย์

4. สำหรับกระบวนการพัฒนายุทธศาสตร์นั้น *ทั้งสองศูนย์ฯ มีขั้นตอน 5 ขั้นตอนเหมือนกัน แต่ละขั้นตอนมีความแตกต่างกันเพียงเล็กน้อย* แต่จุดเด่นที่เห็นอย่างชัดเจนคือ 1) ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านแม่ระวาน ให้ความสำคัญกับการระดมความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกระดับเพื่อสร้างความเข้าใจในการกำหนดยุทธศาสตร์เสียก่อน ในขณะที่ 2) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง มีจุดเด่นที่ การให้ความสำคัญกับการศึกษาความผิดพลาดในอดีตเพื่อนำมาเป็นบทเรียนในการดำเนินงาน และการกำหนดยุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาต่อไป อย่างไรก็ตาม ทั้ง 2 ศูนย์มีแนวทางในการพัฒนายุทธศาสตร์ที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมค่อนข้างมาก ด้วยการให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนายุทธศาสตร์ทุกกิจกรรม

5. ยุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของทั้งสองศูนย์ฯ เมื่อพิจารณารายประเด็นพบว่า ประเด็นยุทธศาสตร์ภายใต้แนวทางการพัฒนายุทธศาสตร์ 5 ขั้นตอน สังเกตได้ว่าถึงแม้ทั้ง 2 ศูนย์ฯ จะมีแนวทางการพัฒนายุทธศาสตร์ 5 ขั้นตอนเหมือนกัน และกระบวนการพัฒนายุทธศาสตร์ที่ไม่แตกต่างกันมากนัก แต่*ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ศูนย์ฯ ทั้งสองพัฒนาออกมาแตกต่างกันพอสมควร* ทั้งนี้เนื่องจากความแตกต่างของบริบทชุมชน ประเพณี วัฒนธรรม มุมมองในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ประเด็นยุทธศาสตร์จากข้อมูลของ TOWS Matrix และที่สำคัญคือวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งศูนย์ฯ ทั้ง 2 ศูนย์ที่แตกต่างกัน ส่งผลต่อการสนับสนุน ความพร้อม และวิสัยทัศน์ พันธกิจของทั้ง 2 ศูนย์

สำหรับ*จุดเน้นของประเด็นยุทธศาสตร์ทั้ง 2 ศูนย์ สังเกตได้ว่ามีความแตกต่างกันมาก* ทั้งนี้เนื่องมาจากปัจจัยสำหรับการดำเนินงานของทั้ง 2 ศูนย์ฯแตกต่างกัน เช่น แหล่งงบประมาณและการสนับสนุนงบประมาณของภาครัฐ และเอกชน ต้นทุนทางสังคมที่แตกต่างกัน ขนบธรรมเนียม

ประเพณี และบรรทัดฐานทางสังคมที่แตกต่างกัน ที่ถูกวางกรอบไว้ภายใต้บริบทการการดำเนินงานที่แตกต่างกัน เช่นเดียวกันกับ*เป้าประสงค์หลักของประเด็นยุทธศาสตร์นั้น มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน* ทำให้เห็นถึงแนวคิดและกระบวนทัศน์ในการพัฒนายุทธศาสตร์ภายใต้บริบทของศูนย์ฯ ทั้ง 2 ที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ศูนย์แม่ระวานฯ เน้นไปที่ปัจจัยนำเข้า (Input) แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นในการเพิ่มศักยภาพปัจจัยนำเข้า เช่น ปราชญ์ วิทยากร เงินทุน และหลักสูตร ที่อาจไม่ตอบสนองความต้องการแก่ประชาชนได้เต็มที่ ในขณะที่ศูนย์ฯ บ้านทุ่งจำเริงเน้นไปที่กระบวนการเสริมสร้างความรู้ ทักษะ การมีส่วนร่วม และการผสมผสานองค์ความรู้ภูมิปัญญากับวิทยาการสมัยใหม่ แสดงให้เห็นถึงกระบวนการ (Process) ที่จำเป็นต้องมีการปรับปรุงพัฒนา ซึ่งอาจเกิดมาจากผลกระทบของความเข้าใจกัน การร่วมมือกัน หรือกระบวนการมีส่วนร่วมในอดีตที่ยังขาดหรือเกิดขึ้นไม่มากนัก อย่างไรก็ตาม ทั้ง 2 ศูนย์ฯ ยังไม่มีการกำหนดเป้าประสงค์ของยุทธศาสตร์ที่ยังไม่ชัดเจนมากนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป้าประสงค์ในการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

จากการศึกษาการเปรียบเทียบยุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ผลการศึกษาและผลการเปรียบเทียบเทียบ คณะผู้วิจัยสามารถสำเสนอข้อเสนอแนะออกเป็น 3 รูปแบบ คือ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ และข้อเสนอแนะเชิงพัฒนา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงยุทธศาสตร์

สำหรับข้อเสนอแนะเชิงนโยบายจากผลการศึกษาเปรียบเทียบยุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของทั้งสองศูนย์การเรียนรู้ฯ จึงควรมีการกำหนดตัวชี้วัดผลความก้าวหน้าและความสำเร็จที่ชัดเจนโดยภาครัฐ โดยมีการผลักดันข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติ ซึ่งจำเป็นต้องมีการติดตามความก้าวหน้า และผลสำเร็จจากการดำเนินการที่สามารถสะท้อนความเป็นไปได้อย่างชัดเจนและเป็นจริง กล่าวคือ ในการติดตามและประเมินผลความสำเร็จ ตามข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์นั้นต้องมีตัวชี้วัดผลการดำเนินงานที่แสดงถึงการ เปลี่ยนแปลงและผลสัมฤทธิ์ในการพัฒนาในด้านความมั่นคงทางสังคม เศรษฐกิจ และสภาพแวดล้อม ซึ่งเป็นฐานการดำรงชีวิตของชุมชน อาจกล่าวได้ว่าตัวชี้วัดผลการดำเนินงานการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีรายละเอียดดังนี้

1.1 ตัวชี้วัดด้านเศรษฐกิจ มุ่งเน้นการสะท้อนภาพความมั่นคงและโอกาสในการประกอบอาชีพที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

1.2 ตัวชี้วัดด้านสังคม มุ่งเน้นการสะท้อนภาพความมั่นคงและโอกาสในการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

1.3 ตัวชี้วัดด้านสิ่งแวดล้อม มุ่งเน้นการสะท้อนภาพความมั่นคงและโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อการดำรงชีวิตภายใต้กรอบแนวคิดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ในการศึกษาเรื่องการเปรียบเทียบยุทธศาสตร์การส่งเสริมหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของทั้งสองศูนย์ฯ ควรมีกลยุทธ์ในการดำเนินการดังนี้

2.1 กระทรวงการพัฒนาสังคมละความมั่นคงของมนุษย์ และกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ควรมีบทบาทร่วมกัน และเปลี่ยนแนวคิดการพัฒนาจากการสงเคราะห์เป็นลักษณะเชิงรุกเป็นกระบวนการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์โดยเฉพาะด้านการเกษตร โดยใช้ชุมชนเป็นฐานภายใต้กรอบแนวคิดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ควรมีการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับภูมิภาค ระดับประเทศ และระดับท้องถิ่นให้มากขึ้น

2.2 ในการดำเนินงานยังมีข้อจำกัดด้านบุคลากรที่มีศักยภาพ ในเชิงปริมาณด้านทักษะการปฏิบัติงาน และเชิงคุณภาพด้านความรู้ความสามารถเชิงวิชาการ ที่ไม่เพียงพอ ดังนั้นจึงควรส่งเสริม และเพิ่มบุคลากรในการปฏิบัติที่มีความรู้ความสามารในลักษณะการเป็นอาสาสมัคร (Volunteer) โดยเฉพาะองค์กรอิสระ

2.3 ควรกำหนดวาระปฏิบัติ (Agenda) ในระดับชาติในเรื่องประเด็นสำคัญเกี่ยวกับความเสมอภาคในการดำรงชีวิตที่ทัดเทียมกันภูมิภาคของประเทศ ซึ่งเป็นปัญหาวิกฤติในปัจจุบัน และผลักดันโดยมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและฝ่ายการเมืองรับผิดชอบเป็นวาระแห่งชาติ

3. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

3.1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องภายในระดับกระทรวง ควรนำผลที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ที่มีความสอดคล้องกับภารกิจหน้าที่และนำองค์ความรู้ หรือเครื่องมือในการนำไปปฏิบัติงานปรับประยุกต์ใช้

3.2 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับกระทรวง สามารถนำผลการวิจัยครั้งนี้ไปพิจารณาประยุกต์ใช้ โดยอาจต้องปรับกลไกและรูปแบบการปฏิบัติงานให้สอดคล้อง กับสภาพปัญหาในแต่ละศูนย์การเรียนรู้ฯ

3.3 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับกระทรวง เมื่อนำผลการวิจัยในครั้งนี้ไปประยุกต์ใช้ควรมีการประสานงานกับศูนย์การเรียนรู้ทั้งสอง เพื่อสร้างความเข้าใจในการทำงาน ร่วมกันระหว่างหน่วยงานส่วนกลางและหน่วยงานระดับอำเภอ ที่จะนำไปสู่การปฏิบัติงานในระดับพื้นที่อย่างถูกต้อง

ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยต่อยอด

1. การศึกษาถึงผลการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ของทั้งสองศูนย์ฯ จะทำให้เห็นถึงความสำเร็จ หรือความล้มเหลวของกระบวนการพัฒนายุทธศาสตร์ ทั้งนี้การเปรียบเทียบถึงผลความสำเร็จ หรือความล้มเหลวของกระบวนการพัฒนายุทธศาสตร์จะเป็นกรณีศึกษาที่ดีมากสำหรับการปรับปรุงกระบวนการพัฒนายุทธศาสตร์ หรือการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ในพื้นที่อื่นๆ

2. การศึกษาถึงจุดเด่น จุดด้อย โอกาส และอุปสรรค ของทั้งสองศูนย์อย่างลึกซึ้งจะทำให้ทราบถึงความท้าทายในอนาคตที่ทั้งสองศูนย์ต้องพยายามก้าวผ่าน และพัฒนาไปให้ถึง ซึ่งเกี่ยวข้องกับการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ วัตถุประสงค์ ของแผนยุทธศาสตร์ ตลอดจนเป้าประสงค์ และตัวชี้วัดความสำเร็จที่ชัดเจน

3. การศึกษาแยกส่วนของสองศูนย์ จะทำให้ทราบถึงความแตกต่างในภาพรวม จุดเด่นของแต่ละศูนย์ ซึ่งถือเป็นกรณีศึกษาที่ดีสำหรับการพัฒนายุทธศาสตร์ของศูนย์การเรียนรู้อื่นๆ ตลอดจนแนวทางในการพัฒนาหลักสูตร ศักยภาพของศูนย์ต่อยอดในอนาคตอีกด้วย

บรรณานุกรม

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 2553. **คู่มือประกอบการเรียนรู้ของเกษตรกร โครงการศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนปี 2553**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด.

กรมส่งเสริมการเกษตร. 2554. **การส่งเสริมการเกษตร (สื่อการเรียนการสอนออนไลน์ e-learning)**. [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา http://e-learning.doae.go.th. (17 กรกฎาคม 2560).

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. 2539. **เรียนรู้: วิถีสู่ความสำเร็จ**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ ซัคเซสมีเดีย.

เกษม จันทร์แก้ว. 2545. **การจัดการสิ่งแวดล้อมแบบผสมผสาน.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ขนิษฐา กาญจนสินนท์. 2536. **โครงสร้างและการเข้าถึงเครือข่ายเศรษฐกิจนอกระบบในชนบท**. วิทยานิพนธ์พัฒนาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง. 2547. **การประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง.** กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

_____. 2554. **การสร้างกระบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง** [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา http://www.sufficiencyeconomy.org/ (17 กรกฎาคม 2560).

คมสัน หุตะแพทย์. 2535. **การสื่อสารในการพัฒนาชนบท.** กรุงเทพมหานคร: ฝ่ายเผยแพร่และสื่อสาร สถาบันวิจัยโภชนาการ มหาวิทยาลัยมหิดล.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2537. **วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม.** กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เฉลียว บุรีภักดี และคณะ. 2545. **ชุดวิชาการวิจัยชุมชน. Community Research Study**. กรุงเทพฯ: เอส. อาร์. พริ้นติ้ง แมสโปรดักส์.

ชวาลวุฒฒ ไชยนุวัติ. 2545. **การส่งเสริมการเกษตรในประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม.** ประมวลสาระชุดวิชาการส่งเสริมการเกษตรนานาชาติ หน่วยที่ 10. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัย ธรรมมาธิราช.

ชัยยศ สันติวงษ์ และนิตยา เจริยงประเสริฐ. 2546. **การบริหารระบบสารสนเทศเชิงกลยุทธ์.** กรุงเทพฯ: บริษัท ประชุมช่าง จำกัด.

ดวงจันทร์ อาภาวัชรุตม์ เจริญเมือง. 2547. **เมืองยั่งยืนในเอเชีย.** เชียงใหม่: หจก.เชียงใหม่-โรงพิมพ์แสงศิลป์.

ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์. 2543. **กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง ประชาคม ประชาสังคม.** ขอนแก่น: โครงการจัดตั้งมูลนิธิเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง ชมรมนักวิชาการสาธารณสุขภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ.

นิตยา เงินประเสริฐศรี. 2544. **การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม.** วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 2:7 (กรกฎาคม-ธันวาคม) หน้า 61-71.

ประกฤต จันทน์เกสร. 2548. **บทบาทหน้าที่ของวิทยากรเกษตรกรในการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรของตำบลนำร่องและตำบลหลักในเขตภาคเหนือ.** วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (ส่งเสริมการเกษตร) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ประเวท วะสี. 2538. **ชุมชนแห่งการเรียนรู้ แนวทางพลิกฟื้นปัญหาสังคมไทย.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ หมอชาวบ้าน.

_____. 2542. **เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม: แนวทางพริกฟื้นเศรษฐกิจสังคม.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์หมอขาวบ้าน.

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. 2543. **กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา.** กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

พรทิพย์ อุดมสิน และคณะ. มปป. **สิทธิเกษตรกรในประเทศไทย: กระบวนการเรียนรู้กับระบบเกษตรกรรม.** นนทบุรี: สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์.

พระธรรมปิฎก. 2544. **การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development).** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เรือนแก้ว.

ไพบูลย์ พันธุวงศ์. 2559. การพัฒนายุทธศาสตร์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

ไพโรจน์ ชลารักษ์. 2549. **การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม.** วารสารราชภัฏตะวันตก 1:1 (กรกฎาคม-ธันวาคม) หน้า 17-23.

พันธุ์ทิพย์ รามสูตร. 2540. **การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม.** กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล.

มนัส ศุภลักษณ์. 2544. **การพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในกิจกรรมธุรกิจท่องเที่ยวเกษตรเชิงนิเวศ ชุมชนบ้านโปง ตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่.** เชียงใหม่: ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาเอก มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

รำไพพรรณ อภิชาตพงชัย. 2550. **วิธีการส่งเสริมการเกษตร.** เชียงใหม่: คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วรทัศน์ อินทรัคคัมพร. 2540. **การส่งเสริมเกษตรกับการพัฒนาการเกษตร.** เชียงใหม่: คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วิทยา อธิปอนันท์. 2542. **เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเกษตรที่พึ่งพาตนเอง.** กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมการเกษตร.

ศราวุธ ก๋องแดง. 2555. แผนกลยุทธ์กับแผนยุทธศาสตร์. [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา https://www.gotoknow.org/posts/453774 (12 สิงหาคม 2560).

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 25554**. ยุทธศาสตร์ของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 พ.ศ. 2555-2559**. [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา http://www.nesdb.go.th/ (17 กรกฎาคม 2560).

สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 9 อุดรธานี. 2550. **โครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ.** [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา http://www.thaiorc.com/webindex preview, php?no =0044888. (14 สิงหาคม 2560).

สีลาภรณ์ นาครทรรพ. 2541. **แนวคิดเกี่ยวกับเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมไทย: ระดับกลุ่มชุมชนในการพัฒนาเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมไทย.** กรุงเทพฯ: สำนักงาน กองทุนสนับสนุนการวิจัย.

สุมณฑา พรหมบุญ และคณะ. 2541. **นักเรียนเป็นศูนย์กลาง ความเข้าใจที่ผิดที่ต้องรีบแก้ไข.** นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

สุเมธ ตันติเวชกุล. 2542. **โครงการพัฒนากรณีศึกษาเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงโดยมูลนิธิกสิกรรมธรรมชาติ**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

สุภางค์ จันมวานิช. 2531. **การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.

สุริยา วีรวงศ์. 2538. **การศึกษาสังคมและเศรษฐกิจของชุมชนในพื้นที่แนวกันชนของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง.** กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคมแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เสรี พงศ์พิศ. 2549. **ร้อยคำที่ควรรู้.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อัมรินทร์พริ้นติ้ง.

อภิชัย พันธเสน. 2549. **สังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง.** กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุน สนับสนุนการวิจัย (สกว.).

อารี พันธ์มณี. 2546. **จิตวิทยาสร้างสรรค์การเรียนการสอน.** กรุงเทพฯ: ใยไหม เอดดูเคท.

อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์. 2540. **ระบบการศึกษากับชุมชน: กรอบความคิดและข้อเสนอเพื่อการวิจัย.** กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

เอกมล อ่อนศรี. 2544. **ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่ายองค์กรชุมชน.** วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีการบริหาร สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

Elizabeth C. 2001. ***Daily Life in Renaissance Italy***. With Thomas V. Cohen. Westport, CT: Greenwood Press, 2001.

Homans, G. 1950. **The Human Group, Social Behavior: Its Elementary Forms**. New York: Knopf.

Lakanavichian, Sureeratna. 1998. **Model of Sustainability.** Mimeograph**.** National Institute of Development Administration, Bangkok.

Wheelen, Thomas L. and Hunger, J. David. 2002. **Strategic Management and Business Policy.** 8th Ed. Upper Saddle River, NJ: Pearson Education.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

ประเด็นในการถอดเรียนการดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ และศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

ประเด็นในการถอดเรียนการดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ และศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

1. ข้อมูลบริบททั่วไป
   - 1.1 ประวัติการก่อตั้งองค์กร
   - 1.2 ประวัติผู้นำองค์กร ประสบการณ์ผลงาน รางวัลที่ได้รับ
   - 1.3 ประวัติกรรมการ ผู้มีส่วนร่วมในองค์กร ผลงาน รางวัลที่ได้รับ
   - 1.4 ทรรศนะผู้นำต่อการดำเนินการ
2. ข้อมูลการดำเนินงานขององค์กร
   - 2.1 ยุคของการดำเนินงาน พัฒนาการในการดำเนินงาน
   - 2.2 ข้อมูลทางสถิติของการดำเนินงาน การประเมินผลการดำเนินงาน
   - 2.3 รายงานประจำปี รายงานการประเมินจากหน่วยงานอื่นๆ
   - 2.4 การดำเนินงานในช่วงที่ผ่านมา
   - 2.5 ผลผลิตขององค์กร ผลลัพธ์ขององค์กร และผลกระทบขององค์กร
   - 2.6 การนำเสนองาน การแสดงผลงานในงานต่างๆ รางวัลที่ได้รับ
   - 2.7 ปัจจัยที่เอื้อ และไม่เอื้อต่อการดำเนินงานขององค์กร
   - 2.8 ปัญหา อุปสรรค ในการดำเนินงานที่ผ่านมา

ภาคผนวก ข

แบบสัมภาษณ์เกษตรกรผู้ที่ผ่านการอบรมจากศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ และศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

แบบสัมภาษณ์เกษตรกรผู้ที่ผ่านการอบรมจากศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ และศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

1. เพศ.....
2. อายุ.....
3. ระดับการศึกษา.....
4. กิจกรรมการเกษตรของครอบครัว.....
5. รายได้ต่อเดือน.....

การนำความรู้หลังผ่านการอบรมไปปฏิบัติ

เนื้อหา/วิชา/กิจกรรม	ปฏิบัติ		ไม่ปฏิบัติ				
	เริ่มลองปฏิบัติ	ปฏิบัติแล้วจะทำต่อไป	ไม่มีเวลา	ไม่มีทุน	ไม่คุ้มค่า	ไม่มั่นใจในความรู้	ไม่เกี่ยวข้องกับอาชีพ
1. การดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง							
2. การทำบัญชีครัวเรือน							
3. การผลิตสารสะกัดชีวภาพ ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยอินทรีย์							
4. การปลูกผักสวนครัว							
5. การเลี้ยงไก่ และเป็ด							
6. การแปรรูปผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น							
7. การทำไร่นาสวนผสม							
8. การแยกขยะ							
9. เกษตรทฤษฎีใหม่							
10. การทำไม้กวาดทางมะพร้าว							

ผลจากการนำความรู้หลังผ่านการอบรมแล้วไปปฏิบัติของเกษตรกร

เนื้อหา/วิชา/กิจกรรม	ผลจากการนำความรู้ไปปฏิบัติ							
	ไม่มีผล	รายจ่ายลดลง	รายได้เพิ่มขึ้น	ภาวะเงินออมดีขึ้น	ลดการเกิดหนี้ใหม่	รายจ่ายลดเงินออมเพิ่ม	รายได้และเงินออมเพิ่ม	รายจ่ายลดรายได้เพิ่มเงินออมเพิ่ม
1. การดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง								
2. การทำบัญชีครัวเรือน								
3. การผลิตสารสะกัดชีวภาพ ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยอินทรีย์								
4. การปลูกผักสวนครัว								
5. การเลี้ยงไก่ และเป็ด								
6. การแปรรูปผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น								
7. การทำไร่นาสวนผสม								
8. การแยกขยะ								
9. เกษตรทฤษฎีใหม่								
10. การทำไม้กวาดทางมะพร้าว								

ภาคผนวก ค

แนวทางการวิเคราะห์ SWOT ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ และศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

แนวทางการวิเคราะห์ SWOT ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ และศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

ปัจจัย	องค์ประกอบภายใน		องค์ประกอบภายนอก	
	จุดแข็ง Strengths	จุดอ่อน Weaknesses	โอกาส Opportunities	อุปสรรค Threats
โครงสร้างองค์กร				
การบริหารจัดการ				
บุคลากร				
งบประมาณ				
ทรัพยากรสนับสนุน				
การประชาสัมพันธ์				

ภาคผนวก ง

ศูนย์การส่งเสริมชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่

ภาพแสดงพื้นที่ศูนย์การส่งเสริมชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง
อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่

ภาคผนวก จ

กิจกรรมของศูนย์การส่งเสริมชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่

ภาพแสดงกิจกรรมของศูนย์การส่งเสริมชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติบ้านทุ่งจำเริง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่

ภาคผนวก ฉ

ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

ภาพแสดงพื้นที่ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

ภาคผนวก ช

กิจกรรมที่ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน อำเภอสามเงา จังหวัดตาก

ภาพแสดงกิจกรรมที่ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน อำเภอสามเงา จังหวัดตาก